

Αρχαιολογικοί Διάλογοι 5η συνάντηση

ΘαλασσοΓεωγραφίες: Ρότες, Ροές, Δίκτυα

Βόλος, 30/5 – 1/6 2019

Οι Αρχαιολογικοί Διάλογοι, ως ένας αναστοχαστικός θεσμός που στηρίζεται στη διεπιστημονική αλληλεπίδραση, το 2019 θα κινηθούν γύρω από τον άξονα «ΘαλασσοΓεωγραφίες» και θα αναδείξουν τις ποικίλες πτυχές των σχέσεων του ανθρώπου με τη θάλασσα, που εμπνέονται περαιτέρω και από την κοινωνική πραγματικότητα της πόλης-λιμάνι που θα τους φιλοξενήσει, το Βόλο.

Σε μια εποχή που ο καθημερινός κοινωνικός διάλογος κινείται γύρω από την οικονομία, τους τρόπους παραγωγής, την οικονομική και αξιακή κρίση και τη συγκέντρωση / αποκέντρωση από την πόλη, οι Αρχαιολογικοί Διάλογοι προτείνουν τη μετατόπιση του ενδιαφέροντος στη θάλασσα και στην ιδιαίτερη σχέση της με τον άνθρωπο, τις πορείες ζωής και τις δράσεις του, με ανθρωπογεωγραφικούς όρους.

Η θάλασσα άλλοτε χωρίζει και άλλοτε συνδέει. Τα νησιά και οι πόλεις-λιμάνια της ακτογραμμής της Μεσογείου στη διαχρονία θα εξετασθούν ως μωσαϊκά ανθρώπινων κοινοτήτων, ως αφηγήσεις των ανθρώπινων πρακτικών, σκέψεων, εκφράσεων, και βιωμάτων, ως περάσματα με διαρκή ροή. Η θάλασσα δεν είναι ένα αδιάφορο απόθεμα-φόνο για την ζωή μιας πόλης και την οικονομία της. Είναι η συνέχεια του εδάφους σε υγρή μορφή. Πώς εμπλέκεται η «γαλάζια οικονομία» με τη χερσαία; Τα χερσαία με τα υδάτινα και τα ψηφιακά δίκτυα μετακίνησης και προσωρινής διαμονής; Πώς εμπλέκονται οι χερσαίες αρχαιότητες με τις ενάλιες και ποια η σχέση τους με τις τοπικές κοινωνίες;

Οι πόλεις «μεσαίας κλίμακας», όπως οι παράκτιες πόλεις, είναι πορώδεις και διατηρούν μια οργανική σχέση με τα όριά τους, την ύπαιθρο και τη θάλασσα. Έτσι η αστική κουλτούρα και η αστική οικονομία βασίζονται στο τοπιακό απόθεμα και τους τοπικούς πόρους. Η αγροτική παραγωγή, η αλιεία, ο τουρισμός, τα αρχαία μνημεία, ο θαλάσσιος και ο υπαίθριος βίος, είναι εκδοχές της αστικής οικονομίας και της αστικής καθημερινής ζωής. Οι πόλεις με τις οικονομίες διαμοιρασμού τείνουν να αποκτήσουν τουριστικό χαρακτήρα σε όλη τη διάρκεια του χρόνου. Τα όρια ανάμεσα στην τουριστική και την παραγωγική διαμονή, ανάμεσα στην εμπειρία της πόλης και την εμπειρία της υπαίθρου διαχέονται.

Ο Βόλος, το επίνειο του Θεσσαλικού κάμπου, στη μετάβαση από το νότιο στο βόρειο ελλαδικό χώρο, και από την Κεντρική Ελλάδα στην Ανατολή και αντίστροφα, μπορεί να συνδυάσει και να αναδείξει ποικίλες πτυχές των θαλάσσιων διαδρομών και δικτύων, όπως αυτά, ξεδιπλώθηκαν στο πέρασμα των αιώνων. Διευκρινίζεται ότι οι στρογγυλές τράπεζες και ανακοινώσεις δεν θα πρέπει να περιοριστούν στην περιοχή του Βόλου. Αυτή απλά θα λειτουργήσει ως εφαλτήριο για τη μελέτη των υδάτινων δικτύων και μετακινήσεων, καθώς και των πόλεων-λιμανιών της Μεσογείου στη μακρά διάρκεια.

Οργανωτική Επιτροπή

Αλεξανδρίδου Αλεξάνδρα

Αρχαιολόγος, Επίκ. Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Γιακουμάκη Βασιλική

Κοινωνική Ανθρωπολόγος, Επίκ. Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Κοτιώνης Ζήσης

Αρχιτέκτων, Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Κουρκουμέλης Δημήτρης

Αρχαιολόγος, Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων-ΥΠΠΟΑ

Μαζαράκης Αινιάν Αλέξανδρος

Αρχαιολόγος, Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Μπάτζιου Ανθή

Αρχαιολόγος, Προϊστάμενη της Εφορείας Αρχαιοτήτων Μαγνησίας-ΥΠΠΟΑ

Παλαιοθόδωρος Δημήτρης

Αρχαιολόγος, Αναπλ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Παπακωνσταντίνου Γιώργος

Αρχιτέκτων, Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Τραγάκη Δάφνη

Εθνομουσικολόγος, Επίκ. Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Τριανταφυλλοπούλου Πέγκυ

Αρχαιολόγος, Εφορεία Αρχαιοτήτων Μαγνησίας-ΥΠΠΟΑ

Χουντάση Μαρία

Δρ Αρχαιολόγος

Γραμματεία

Ελένη Χατζηνικολάου

Αρχαιολόγος

Πρόγραμμα ΠΕΜΠΤΗ 30 ΜΑΙΟΥ 2019

ΠΑΡΑΛΙΑΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΠΘ (αμφιθέατρα Σαράτση ή Κορδάτου)

17.00 – 18.30 Αρχαιολογικοί Διάλογοι 2019 – Εναρκτήρια εκδήλωση

Η αρχαιολογία και η κρίση, δέκα χρόνια μετά

Συζητούν: Δημήτρης Αθανασούλης, Κλέα Δαραβίγκα, Αλέξανδρος Μαζαράκης Αινιάν, Ανθή Μπάτζιου, Γιάννης Χαμηλάκης

18.30 – 18.45 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

18.45 – 20.15

Αναζητώντας την Χαμένη Ατλαντίδα».

Η Εικόνα του Κοινού για τις Ενάλιες Αρχαιότητες

Συντονιστές: Δέσποινα Κουτσούμπα – Γιάννης Νάκας

1. Εισαγωγή (5 λεπτά)
2. Γιάννης Νάκας, Πλοία-σύμβολα, αρχαιολογία και κοινό (15 λεπτά)
3. Δέσποινα Κουτσούμπα-Πέγκυ Ρίγγα: Ο κόσμος της ενάλιας αρχαιολογίας στον κινηματογράφο (15 λεπτά)
4. Παναγιώτης Αθανασόπουλος: Οι ενάλιες αρχαιότητες και το κοινό τους (15 λεπτά)
5. Νικολέττα Ξυδέα, Αντιδράσεις, προσδοκίες και ικανοποίηση κοινού από μία περιοδική έκθεση, αφιερωμένη σε ένα διάσημο ναυάγιο (15 λεπτά)
6. Συζήτηση (25 λεπτά)

ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ:

ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΟΥ ΒΟΛΟΥ

17.00 – 20.00

Οι Μικρασιάτες Πρόσφυγες και η Θάλασσα

Συντονίστρια: Ρίκη Βαν Μπούσχοτεν

1. Δέσποινα Κανάρη: Η αλιεία και το εμπόριο στην Καβάλα μέσα από αφηγήσεις κατοίκων με μικρασιατική καταγωγή (15 λεπτά)
Συζήτηση – Ερωτήσεις (10 λεπτά)
2. Κωστής Δρυγιαννάκης – Ρίκη Βαν Μπούσχοτεν: «Η θάλασσα έχει πίκρες, έχει και χαρές»:
αφηγήσεις Μικρασιατών για τη θάλασσα σε περιόδους κρίσης (15 λεπτά)
Συζήτηση – Ερωτήσεις (10 λεπτά)
3. Νένα Ζήση - Μαριάνθη Γάκη: Πρόσφυγες λιμενεργάτες του Βόλου: από τις χαμένες πατρίδες στον μόχθο του λιμανιού (15 λεπτά)

Συζήτηση – Ερωτήσεις (10 λεπτά)

18.15 – 18.30 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

4. Αννίτα Πρασά - Άλκηστη Σανίδα Οι πρόσφυγες και η θάλασσα στην πολύβουη «πόλη της σιωπής» (15 λεπτά)
Συζήτηση – Ερωτήσεις (10 λεπτά)
5. Άννα Πιάτου - Αντώνης Αντωνίου: «Πίνοντας από το φιρφίρι»: αφηγήσεις Μικρασιατών προσφύγων για τα τσιπουράδικα (15 λεπτά)
Συζήτηση – Ερωτήσεις (10 λεπτά)

Συμπεράσματα και συζήτηση για όλο το πάνελ: 15 λεπτά

20.30 – κ.ε.

ΔΕΞΙΩΣΗ ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΟ (ταράτσα Πρυτανείας)

ΠΑΡΑΛΙΑ ΒΟΛΟΥ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΑΠΟ ΠΑΡΑΛΙΑΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΠΘ

21.00 – 23:30

«Ιστορίες και η θέαση του 'άλλου'».

Ένα βιωματικό ταξίδι μνήμης στον Παγασητικό κόλπο

Υπεύθυνοι δράσης:

Ομάδα Artspirators: Μαρία Ανδρομάχη Χατζηνικολάου (Ιδέα και γενική καλλιτεχνική επιμέλεια του project), Σπύρος Τσαλαπάτας, Ράνια Αρμάγου και συνεργάτες: Αγγελική Νικολάου, Ιουλία Πεντάζου, Μάγδα Κουμπαρέλου

Παρουσίαση του project με οπτικοακουστική εγκατάσταση σε ιστιοπλοϊκά σκάφη

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 31 ΜΑΙΟΥ 2019

ΠΡΩΙ

ΠΑΡΑΛΙΑΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΠΘ (αμφιθέατρα Σαράτση ή Κορδάτου)

9.15 – 11.00

Πολιτικές και αισθητικές χαρτογραφήσεις της Μεσογείου στη σύγχρονη συνθήκη

Συντονιστές: Ρίτσα Δέλτσου, Έλενα Τζελέπη, Δάφνη Τραγάκη

1. Βασιλική Λιανού: SPIAGGIA : Μετατοπίσεις του βλέμματος στις σχέσεις φυσικού και τεχνητού (15 λεπτά)
2. Ρίτσα Δέλτσου: "Άσπρα, κόκκινα, κίτρινα, μπλε καραβάκια στο Αιγαίο": Πολιτιστικές θαλασσογραφίες και Ευρωπαϊκές κυβερνοτροπίες (15 λεπτά)
3. Αρετή Κονδυλίδου: Καϊκία και διάσωση πολιτιστικής κληρονομιάς: με αφορμή μία εικαστική έκθεση και μία θεατρική παράσταση (15 λεπτά)
4. Έλενα Τζελέπη: «Βυθισμένες ιστορίες»: Πολιτικά σώματα στην μεταποικιακή Μεσόγειο (15 λεπτά)
5. Δάφνη Τραγάκη - Tom Western (TBC): Πελαγώνω (15 λεπτά)

Συζήτηση 30 λεπτά

11.00 – 11.30 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

1^η ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗ:

ΠΑΡΑΛΙΑΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΠΘ

09.30 – 11.00

Θάλασσα – που – Χωρίζει... Θάλασσα # που # Ενώνει...: Στα Ίχνη των Ανθρώπων και των Πολιτισμών της Μεσογείου, στα Χρόνια τα Παλιά και Σήμερα

Υπεύθυνη Δράσης: Αγγελική Νικολάου

ΠΑΡΑΛΙΑΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΠΘ (αίθουσα Ι)

11.30 – 11.45

Ακτή – Ο Άβακας της Φύσης

Υπεύθυνη Δράσης: Κλεοπάτρα Χατζηγιώση

ΠΑΡΑΛΙΑΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΠΘ (αίθουσα ΠΜΣ ΙΑΚΑ)

11.45 – 12.00

Πόλεις χτισμένες στο νερό.

Τοπολογία Παραθαλάσσιων Ασπεακών Ονείρων

Υπεύθυνος δράσης: Νεοκλής Μαντάς

ΠΑΡΑΛΙΑΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΠΘ (αίθουσα Θ)

2^η ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗ:

ΑΘΑΝΑΣΑΚΕΙΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΟΛΟΥ

12.00 – 14.00

**Πνοές ανέμων κινούν καράβια (επίσκεψη-συζήτηση
στην έκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Βόλου)**

Υπεύθυνοι: Ανθή Μπάτζιου, Πέγκυ Τριανταφυλλοπούλου, Ελισσάβετ Νικολάου

ΑΠΟΓΕΥΜΑ

ΠΑΡΑΛΙΑΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΠΘ

16.00 – 18.15

Αρχαιολογία των Μέσων

Συντονιστές: Μήτσος Μπιλάλης - Γιώργος Παπακωνσταντίνου - Δάφνη Τραγάκη

1. Σύντομη Εισαγωγή Συντονιστών (10 λεπτά)
2. Αβροκώμη Ζαβιτσάνου: Προς μια οικολογία των πρακτικών διατήρησης της τέχνης των νέων μέσων (15 λεπτά)
3. Ορσαλία-Ελένη Κασσαβέτη: Παράδοξες βιντεο-γενεαλογίες: προς μια κοινωνική και πολιτισμική αρχαιολογία του μέσου (15 λεπτά)
4. Ερατώ Κουτσουδάκη Γερολύμπου: "160 χρόνια made in Greece, η εμπειρία δημιουργίας της έκθεσης και πώς μπορεί να φανεί χρήσιμη στο μέλλον (15 λεπτά)
5. Χαρά Στεργίου: Το επιμελητειακό διάνυσμα της Αρχαιολογίας των Μέσων: Ανασκάπτοντας το νέο αισθητικό παράδειγμα (15 λεπτά)
6. Χαρίκλεια Χάρη: Ψηφιακές τοπικότητες (15 λεπτά)

Συζήτηση 20 λεπτά

18.15 – 18.30 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

18.30 – 19.30

Τοπικά Ενθύμια: παρελθόν, παρόν και μέλλον

Συντονίστρια: Άννα Πολυδώρου

1. Άννα Πολυδώρου: Διάδραση με το κοινό (10 λεπτά)
2. Δημοσθένης Σερκετζής: Η πορεία των ενθυμίων (7 λεπτά)
3. Ήρα Σπαγαδώρου: Ενθύμιο vs σουβενίρ (7 λεπτά)
4. Κώστας Μπίσας: Δίκτυα προβολής πριν των δικτύων διανομής (7 λεπτά)

Συζήτηση 20 λεπτά

1^η ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ:

16.00-18.00

Αρχαιολογικοί Παράδεισοι: Ζήσε τον αρχαιολογικό σου μύθο στην Ελλάδα!

Συντονιστές: Αλεξάνδρα Αλεξανδρίδου, Αλέξανδρος Μαζαράκης Αινιάν

1. Αλέξανδρος Μαζαράκης Αινιάν, Βιώματα από μια τριαντάχρονη πορεία ανασκαφών σε παράκτιες θέσεις του Αιγαίου (15 λεπτά)
2. Γεωργία Μπέκα και Νένα Γαλανίδου, Αρχαιολογική έρευνα και νησιωτικές κοινωνίες στο Αιγαίο (15 λεπτά)
3. Μαρία Κουτσουμπού, Λίγο χώμα, λίγο θάλασσα και μια αξίνα: ανασκάπτοντας στις Κυκλάδες (15 λεπτά)
4. Δέσποινα Νάζου, «Αρχαιολογία, Τουρισμός και Τοπικές Κοινωνίες: Αρχαιολογική κληρονομιά και τουριστική ανάπτυξη στη Μύκονο, τη Δήλο και τη Ρήνεια». Μια εθνογραφική προσέγγιση (15 λεπτά)

17.00-17.15 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

5. Αργυρούλα Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου, Το πλοίο αναχωρεί για Σκιάθο, Σκόπελο, Αλόνησο. Θαλάσσιες αρχαιολογικές διαδρομές 35 χρόνων (1980-2014) (15 λεπτά)
6. Αλεξάνδρα Αλεξανδρίδου, Ανασκαφή στο νησί του Παπαδιαμάντη: δρόμος μετ'εμποδίων (15 λεπτά)
7. Άρης Τσαραβόπουλος, Γκέλη Φράγκου, Αντικύθηρα, 20 χρόνια ανασκαφών με εθελοντική εργασία (15 λεπτά)
8. Γιώργος Ρήγιнос, Ανασκάπτοντας σε Κέρκυρα και Θεσπρωτία τις τελευταίες δεκαετίες του 20ου και τις αρχές του 21ου αιώνα (15 λεπτά)

Συζήτηση 15 λεπτά

18.00-18.30 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

18.30 – 20.30

Διαχείριση ενάλιων αρχαιολογικών χώρων. Μια δύσκολη υπόθεση στην προσπάθεια ανάδειξης της ενάλιας πολιτιστικής κληρονομιάς.

Συντονιστές: Δημήτρης Κουρκουμέλης - Δέσποινα Κουτσούμπα - Αλέξανδρος Τούρτας

1. Εισαγωγή (15 λεπτά)
2. Παρή Καλαμαρά: Πλεύση με ή χωρίς οδηγό; Δεδομένα και αναζητήσεις προς ένα στρατηγικό σχεδιασμό (15 λεπτά)
3. Θεοτόκης Θεοδούλου: Επισκέψιμοι Ενάλιοι Αρχαιολογικοί Χώροι. Θεωρία – Πράξη – Πρόταση (15 λεπτά)
4. Δημήτρης Κουρκουμέλης: Το διεθνές πλαίσιο διαχείρισης της ενάλιας πολιτιστικής κληρονομιάς και η σύμβαση της UNESCO (2001) (15 λεπτά)
5. Αλέξανδρος Τούρτας: 4 Διάλογοι για την αρχαιολογία του υδάτινου τοπίου (15 λεπτά)
6. Κατερίνα Σπυροπούλου, Διαχείριση και ανάδειξη των προϊστορικών ενάλιων και παράκτιων αρχαιοτήτων Αργολίδας (15 λεπτά)

Συζήτηση 30 λεπτά

2^η ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ:

ΝΑΥΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΒΟΛΟΥ (ΑΝΑΥΡΟΣ)

17.30 – 20.30

Ναυτικός Αθλητισμός – Ναυτικές Αθλητικές Εγκαταστάσεις.

Από τα προφανή των αρχείων στα αφανή της μνήμης

Συντονιστής: Άκης Παυλογιάννης

1. Άκης Παυλογιάννης: Με αφορμή την προετοιμασία μιας έκθεσης με τίτλο: Η «αθλητική» κωπηλασία στην Κέρκυρα. Από τα προφανή των αρχείων στα αφανή της μνήμης (15 λεπτά)
2. Παρασκευή Γκανάτσιου - Φωτεινή Κουρή: Ο χώρος άθλησης και οι εγκαταστάσεις ενός Ναυτικού Αθλητικού Συλλόγου ως ψηφίδα της «εικόνας και της μνήμης του τόπου» (15 λεπτά)
3. Κέλλυ Γκόγκου, Βίκυ Ιακωβάκη, Σταυρούλα Μπάνου, Νίκη Πλιάκη, Χαρίδημος Παπαχατζάκης, Ιωάννης Σκλήφας, Μανόλης Σταματάκης, Ιωάννα Τζίμα, Κυριακή Χαιρεκάκη: (Ομάδα Φοιτητών / Φοιτητριών Τμήματος Αρχαιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας, Μουσειολογίας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο): Η «αφανής» καθημερινότητα στο χώρο των ναυτικών αθλητικών εγκαταστάσεων: Η γυναίκα σε δύσκολους χώρους και χρόνους – Αυτοί που «έφυγαν νωρίς» - Η εμπειρία του πρωινού ξυπνήματος - Ο «επιστάτης» των εγκαταστάσεων της κωπηλασίας - Οι «ρόζοι» στα χέρια των κωπηλατών (15 λεπτά)
4. Μανόλης Γ. Δρακάκης - Βαγγέλης Χαριτόπουλος: Μνήμες και πολιτισμικές πρακτικές της ομάδας Ναυτοπροσκόπων Ηρακλείου Κρήτης (15 λεπτά)

Συζήτηση 20 λεπτά

18.30-18.45 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

5. Μαλβίνα Άνθη - Μαρία Κοντοέ: Ναυτικές αθλητικές εγκαταστάσεις στην Κέρκυρα: Διατροφικές συνήθειες και πολιτισμικές προσεγγίσεις (15 λεπτά)
6. Παρασκευή Γκανάτσιου: Ανάπτυξη μουσειακών συλλογών στις εγκαταστάσεις ενός Ναυτικού Αθλητικού Συλλόγου (15 λεπτά)
7. Θεόδωρος Φελέκης - Άκης Παυλογιάννης - Μανόλης Δρακάκης: Τα συστήματα πρόσδεσης σε χώρους ναυτικών αθλητικών εγκαταστάσεων: Πολιτισμικές αφηγήσεις – Το παράδειγμα του λιμανιού του Μανδρακίου στην Κέρκυρα (15 λεπτά)

Συζήτηση 20 λεπτά

20.30 – κ.ε.

ΔΕΙΠΝΟ ΣΤΗΝ «ΑΥΡΑ»

ΣΑΒΒΑΤΟ 1 ΙΟΥΝΙΟΥ 2019

ΠΡΩΙ

ΠΑΡΑΛΙΑΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΠΘ (αμφιθέατρο Κορδάτου)

09.00 – 11.30

Αιγιάλειος. Παράκτιες αλιευτικές, αλατοπηγικές και μεταποιητικές βιοτεχνικές δραστηριότητες από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα

Συντονίστριες: Τατιάνα Θεοδωροπούλου - Αγγελική Πανοπούλου

1. Δανάη Θεοδωράκη: Επιτόπια οστρεοαρχαιολογική έρευνα στην περιοχή του Θερμαϊκού Κόλπου (15 λεπτά)
Συζήτηση – Ερωτήσεις (5 λεπτά)
2. Μαρία Λεοντσίνη: Αιγιαλός και ιχθυότοποι: Τα βυζαντινά θαλάσσια πρόθυρα (15 λεπτά)
Συζήτηση – Ερωτήσεις (5 λεπτά)
3. Κώστας Γ. Τσικνάκης: Από τις βραχώδεις κοιλάδες στις οργανωμένες αλυκές: Οι αλυκές της Κρήτης στα τέλη του 16ου αιώνα (15 λεπτά)
Συζήτηση – Ερωτήσεις (5 λεπτά)
4. Αγγελική Πανοπούλου: Παραγωγή σόδας στον παράκτιο ελληνικό χώρο για τα βενετικά υαλουργεία (15 λεπτά)
Συζήτηση – Ερωτήσεις (5 λεπτά)
5. Βύρων Αντωνιάδης: Ζώντας στο κέντρο των Κυκλάδων: Μια εθνοαρχαιολογική προσέγγιση για την αρχαία Δήλο (15 λεπτά)
Συζήτηση – Ερωτήσεις (5 λεπτά)
6. Εύη Μικρομάστορα: Σαλαμίνα, παράκτια δραστηριότητα από την αρχαιότητα έως σήμερα, Πέρανι, Κακή Βίγλα, Κούλουρη (Μεγάλη Σκάλα), Φανερωμένη (15 λεπτά)
Συζήτηση – Ερωτήσεις (5 λεπτά)

Συζήτηση (30 λεπτά)

11.30-12.00 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

12.00 – 15.10

Ανασυνθέτοντας τα νησιωτικά 'τοπία δράσης' στο Αιγαίο.

Η Εποχή του Λίθου

Συντονίστρια: Εβίτα Καλογηροπούλου

1. Φάνης Μαυρίδης: Νησιωτική Αρχαιολογία. Το πλαίσιο διαμόρφωσης και τα θεωρητικά πρότυπα (15 λεπτά).
Συζήτηση – Ερωτήσεις (5 λεπτά)
2. Χρήστος Μηλιώνης, Η Νησιωτικότητα της Ελληνικής Νησιωτικής Αρχαιολογίας.
Συζήτηση – Ερωτήσεις (5 λεπτά)
3. Στέλλα Κατσαρού-Τζεβελέκη: Η διαμόρφωση της προϊστορίας του Αιγαίου υπό το πρίσμα της κοινωνικής παρουσίας και δράσης των νησιωτικών πληθυσμών (15 λεπτά)

Συζήτηση – Ερωτήσεις (5 λεπτά)

4. Χριστίνα Παπούλια: Παλαιολιθικά υδάτινα, παράκτια και καταβυθισμένα τοπία δράσης: Επιστημολογικές και μεθοδολογικές προκλήσεις (15 λεπτά)
Συζήτηση – Ερωτήσεις (5 λεπτά)

13.20-13.35 ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ

5. Δημήτρης Μάτσας: Η μετάβαση στη Νεολιθική στα νησιά του ΒΑ Αιγαίου (15 λεπτά)
Συζήτηση – Ερωτήσεις (5 λεπτά)
6. Μερκούριος Γεωργιάδης: Η Δωδεκάνησος κατά τη Νεολιθική Περίοδο (15 λεπτά)
Συζήτηση – Ερωτήσεις (5 λεπτά)
7. Αρετή Πεντεδέκα: Άνθρωποι, χερσαία και θαλάσσια τοπία δράσης κατά τη Νεολιθική περίοδο στα νησιά του Ιονίου (15 λεπτά)
Συζήτηση – Ερωτήσεις (5 λεπτά)
8. Κατερίνα Παπαγιάννη, Οι πανίδες του Αιγαίου και ο άνθρωπος.: ζητήματα ξαφάνισης ενδειμικών αι εισαγωγής νέων ειδών κατά τη μετάβαση Πλειστόκαινου-Ολόκαινου (15 λεπτά)
Συζήτηση – Ερωτήσεις (5 λεπτά)
Συζήτηση (15 λεπτά)

1^η ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ:

ΠΑΡΑΛΙΑΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΠΘ (αμφιθέατρο Σαράτση)

11.00 – 13.00

Η Θάλασσα ως θανατοπεδίο

Συντονιστές: Ιωάννα Λαλιώτου, Παντελής Προμπονάς

1. Νένη Πανουργιά: «Θάλαττα- Θάλαττα!» (15 λεπτά)
2. Ιωάννα Λαλιώτου: «Πολιτικές του εαυτού: αλληλεγγύη-φροντίδα» (15 λεπτά)
3. Όλια Πεπεράκη: «Η παραγωγή του Αιγαϊακού (νησιωτικού) χώρου ως «θανατοπεδίου» την περίοδο του Εμφυλίου» (15 λεπτά)
4. Παντελής Προμπονάς: «Νε(κ)ροταφεία: σκέψεις για τη θανατοπολιτική των συνόρων» (15 λεπτά)
Συζήτηση 45 λεπτά

15.00-16.00 ΜΙΚΡΗ ΔΕΞΙΩΣΗ (ταράτσα Πρυτανείας ή Κεντρικής Βιβλιοθήκης)

16.00 -17.00

Ολομέλεια Αρχαιολογικών Διαλόγων

Προσυνεδριακές Δράσεις:

«Ιστορίες και η θέαση του 'άλλου'». Ένα βιωματικό ταξίδι μνήμης στον Παγασητικό κόλπο

Υπεύθυνοι δράσης:

Ομάδα Artspirators: Μαρία Ανδρομάχη Χατζηνικολάου (Ιδέα και γενική καλλιτεχνική επιμέλεια του project), Σπύρος Τσαλαπάτας, Ράνια Αρμάγου

και συνεργάτες: Αγγελική Νικολάου, Ιουλία Πεντάζου, Μάγδα Κουμπαρέλου

Η δράση πραγματοποιήθηκε εν πλω, σε ιστιοπλοϊκά σκάφη τις ακόλουθες ημερομηνίες: Τετάρτη 1 Μαΐου, Σάββατο 4 Μαΐου, Κυριακή 5 Μαΐου, Σάββατο 11 Μαΐου και Κυριακή 12 Μαΐου.

Περιλήψεις Συνεδριών και Ανακοινώσεων

ΠΕΜΠΤΗ 30 ΜΑΙΟΥ 2019

18.45 –20.15

Αναζητώντας την Χαμένη Ατλαντίδα». Η Εικόνα του Κοινού για τις Ενάλιες Αρχαιότητες

ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ: Δέσποινα Κουτσούμπα (Αρχαιολόγος Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων) - Γιάννης Νάκας (Αρχαιολόγος, University of Birmingham)

ΧΩΡΟΣ: Παραλιακό Συγκρότημα ΠΘ (αμφιθέατρα Σαράτση ή Κορδάτου)

Ακόμη περισσότερο και από τις χερσαίες αρχαιότητες, οι υποβρύχιες αρχαιότητες συγκεντρώνουν γύρω τους ένα «μυστήριο». Γιατί σε κάθε ενάλια έρευνα οι δημοσιογραφικοί τίτλοι ανακαλύπτουν ξανά την «χαμένη Ατλαντίδα»; Τι περιμένει ο κόσμος να βρουν οι ενάλιοι αρχαιολόγοι; Πώς φαντάζονται τους βυθισμένους οικισμούς οι τοπικές κοινωνίες; Ποιο ρόλο που έχουν παίζει στην εικόνα των ενάλιων αρχαίων η λογοτεχνία, ο κινηματογράφος και οι λαϊκοί μύθοι; Πώς επηρεάζουν όλα αυτά τη δουλειά του ενάλιου αρχαιολόγου;

Το 1869 ο Ιούλιος Βερν δημιούργησε τον Κάπτεν Νέμο που με το υποβρύχιο του Ναυτίλος εξερευνούσε τους ωκεανούς ανακαλύπτοντας ναυάγια και θησαυρούς. Το «20.000 λεύγες κάτω από την θάλασσα» συνεχίζει ακόμη και σήμερα να διαβάζεται από εκατομμύρια παιδιά και εφήβους σε όλο τον κόσμο. Η πλέον πρόσφατη μεταφορά κόμικ της DC στη μεγάλη οθόνη, που παρακολούθησαν εκατομμύρια άνθρωποι σε όλο τον πλανήτη στο τέλος του 2018, το Aquaman, διηγείται την ιστορία του Άρθουρ Κάρι, γιου της βασίλισσας Ατλαντίδας και ενός κοινού θνητού, που αποφασίζει να διεκδικήσει τον θρόνο του ομώνυμου βασιλείου που υπάρχει στον βυθό της θάλασσας.

Τα παραδείγματα από τη λογοτεχνία, τον κινηματογράφο, τα κόμικ, είναι ανεξάντλητα και ιδιαίτερα επιδραστικά. Εξίσου ανεξάντλητοι είναι και οι διαδεδομένοι μύθοι, για αμύθητους θησαυρούς που κρύβονται στα βάθη της θάλασσας.

Αντίστοιχα, τα πλοία λειτουργούν ως φορείς της εικόνας εποχών και ιστορικών γεγονότων και η απεικόνισή τους, περισσότερο ή λιγότερο ακριβής ή φαντασική, παίζει το ρόλο της στη δημιουργία αφηγήσεων, προσωπικών, εθνικών και παγκόσμιων. Αρκεί κανείς να δει, στα καθ' ημάς, την περίπτωση πλοίων-συμβόλων όπως η αρχαία τριήρης ή το «Αβέρωφ».

Οι αναπαραστάσεις αυτές έχουν άμεση επίπτωση και στον ίδιο το ρόλο του ενάλιου αρχαιολόγου. Οι δυσκολίες της υποβρύχιας εργασίας, οι κίνδυνοι και το ανοίκειο της κατάδυσης αποτελούν μόνο την αφορμή για την εικόνα που «αξιώνουν» οι τοπικές κοινωνίες από όσους (ακόμη χειρότερα όσες!) ασχολούνται με την ενάλια αρχαιολογία. Σε ποιο βαθμό συντηρούμε κι εμείς τους μύθους αυτούς για τον εαυτό μας;

Σκοπός της στρογγυλής τράπεζας είναι να συζητήσουμε για τις αναπαραστάσεις, τα μοντέλα και τη δημιουργία ενός φανταστικού και φαντασιακού κόσμου γύρω από τις ενάλιες αρχαιότητες, τις χρήσεις τους στην εθνική αφήγηση και την αλληλεπίδραση με την ιστορία και την ενάλια αρχαιολογία.

ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ

Γιάννης Νάκας (Αρχαιολόγος, University of Birmingham)

Πλοία-σύμβολα, αρχαιολογία και κοινό

Το πλοίο αποτέλεσε, από την αρχή της ιστορίας, το πιο εξελιγμένο και περίπλοκο κατασκεύασμα της ανθρώπινης κοινωνίας, όντας το πλέον επιτυχημένο μέσο ταξιδιού, μεταφοράς και ανταλλαγών, το πιο εξελιγμένο όπλο και συνοψίζοντας την πολυεπίπεδη σχέση των ανθρώπων που το κατασκεύασαν και το χρησιμοποίησαν με τη θάλασσα, τους κινδύνους και τις προκλήσεις της.

Η σημασία του πλοίου στη δημιουργία και μορφοποίηση της συλλογικής μνήμης αντικατοπτρίζεται στη σχέση των πλοίων που έρχονται στο φως από την αρχαιολογική έρευνα με το κοινό. Τα περισσότερο ή λιγότερο εντυπωσιακά ευρήματα προκαλούν τον έντονο θαυμασμό και ενδιαφέρον του μη ειδικού κοινού και αντικατοπτρίζουν άμεσα τη σχέση του κοινού με το παρελθόν αλλά και τη χρησιμοποίηση, εκμετάλλευση και πιθανή διαστρέβλωση του τελευταίου ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες. Ο ρόλος των πλοίων στη δημιουργία και συντήρηση εθνικών αφηγήσεων είναι ίδιος και συχνά πιο ισχυρός με αυτόν κάθε άλλου αρχαιολογικού ευρήματος ή ιστορικής γνώσης.

Η παρουσίαση αυτή θα μελετήσει μια σειρά παραδειγμάτων χρήσης αρχαίων πλοίων, γνωστών μέσα από αρχαιολογικά ευρήματα ή από γραπτές πηγές, για τη δημιουργία και εξέλιξη της αρχαιολογικής/ιστορικής/εθνικής αφήγησης των ανθρώπων της σύγχρονης εποχής και θα μελετήσει τη δυναμική που αυτά έχουν στον καθορισμό της σχέσης των σύγχρονων ανθρώπων με την αρχαιολογία, την ιστορία και το παρελθόν εν γένει.

Δέσποινα Κουτσούμπα (Αρχαιολόγος Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων) - Πέγκυ Ρίγγα (Αρχαιολόγος)

Ο κόσμος της ενάλιας αρχαιολογίας στον κινηματογράφο

Ο υποθαλάσσιος κόσμος και οι «θησαυροί» που κρύβει αποτέλεσαν πάντα ένα αγαπημένο θέμα για τον κινηματογράφο –τουλάχιστον από την στιγμή που τα τεχνικά μέσα επέτρεψαν το να παρουσιαστούν στον κινηματογράφο υποθαλάσσιες σκηνές. Το 1954 κυκλοφόρησε στην Αμερική η ταινία «20.000 λεύγες κάτω από τη θάλασσα» (με τον Κερκ Ντάγκλας και τον Τζέιμς Μέισον), διασκευή του ομότιτλου βιβλίου του Ιουλίου Βερν, με τις περιπέτειες του κάπτεν Νέμο που εξερευνά τους βυθούς με το θρυλικό του υποβρύχιο. Το 2018 η μεγάλη επιτυχία του Aquaman (με τον Τζέισον Μομόα και τη Νικόλ Κίντμαν) στηρίχτηκε πάλι στον μύθο της βυθισμένης Ατλαντίδας, ενός βασιλείου που –σύμφωνα με τον μύθο- βρέθηκε στον βυθό της θάλασσας, αλλά –σύμφωνα με την ταινία- ξεκίνησε εκεί μια νέα ζωή που το έφερε να είναι πολύ πιο ανεπτυγμένο τεχνολογικά από τους κατοίκους της γης. Παρότι η σύγχρονη Ατλαντίδα παρουσιάζεται τεχνολογικά απογειωμένη, δε λείπουν οι σκηνές «ενάλιας αρχαιολογίας»: η αρχέγονη Ατλαντίδα είναι ένας τόπος με σπασμένα αγάλματα στον βυθό.

Τίποτα δεν υπήρξε πιο επιδραστικό στο κοινό, όμως, για τον κόσμο του βυθού από τα ντοκιμαντέρ του Γάλλου ωκεανογράφου και δύτη Ζακ Υβ Κουστώ. Οι ταινίες που γύρισε από τις αποστολές του έκαναν γνωστό στο κοινό τον κόσμο του βυθού, την ανάγκη προστασίας του, αλλά και τις ενάλιες αρχαιότητες. Ειδικά οι αποστολές του στην Ελλάδα, που ξεκίνησαν μάλιστα με σκοπό να αναζητήσει τα ίχνη της Χαμένης Ατλαντίδας στην Σαντορίνη -αλλά ευτυχώς συνεχίστηκαν με επιστημονικές αναζητήσεις και ανακαλύψεις.

Τι ρόλο παίζουν όλα αυτά στην εικόνα που έχει το κοινό για τις ενάλιες αρχαιότητες; Γιατί κάθε φορά που αναζητείται ένας βυθισμένος προϊστορικός οικισμός, οι τίτλοι στα ΜΜΕ τον ταυτίζουν –σχεδόν πάντοτε- με την Χαμένη Ατλαντίδα; Ποια είναι η εικόνα που σχηματίζουν για τους ενάλιους αρχαιολόγους; Και εν τέλει πόσο βοηθούν αυτές οι «αναπαράστασεις» το κοινό να έρθει κοντά στο αντικείμενο της ενάλιας αρχαιολογίας;

Παναγιώτης Αθανασόπουλος (Αρχαιολόγος)

Οι ενάλιες αρχαιότητες και το κοινό τους

Ποια είναι η σχέση του κοινού με τις ενάλιες ανασκαφές; Η εμπειρία από δύο ανασκαφικές έρευνες σε διαφορετικά περιβάλλοντα έχει προσφέρει εμπειρίες και τη δυνατότητα συγκρίσεων: το Zea harbour Project διεξήχθη σε ένα πυκνοδομημένο αστικό περιβάλλον με έντονες χρήσεις, ενώ το Lechaion Harbour Project διεξάγεται σε ένα περιβάλλον αγροτικό και ήπια αναπτυγμένο αστικό.

Στην πρώτη περίπτωση, η «εισβολή» της ερευνητικής ομάδας στην περιοχή της Ζέας και του Τουρκολίμανου αντιμετωπίστηκε από τους καταστηματαρχες και τους χρήστες των περιοχών ως μια «εχθρική κίνηση». Η εμπλοκή μιας Ξένης Σχολής (του Ινστιτούτου της Δανίας) στο project έδωσε ένα ακόμη «επιχείρημα» για την καλλιέργεια μιας εχθρότητας. Κυρίως όμως η ανομοιογένεια του κοινού δυσκόλεψε την ερευνητική ομάδα να μπορέσει να διεισδύσει σε αυτό και να το φέρει κοντά στο αντικείμενο της έρευνας.

Στη δεύτερη περίπτωση, το κοινό παρουσιάζεται περισσότερο ομοιογενές, με αίσθηση «κοινότητας» και λιγότερο εχθρικό, καθώς οι αρχαιότητες δεν απειλούν να «παρεμποδίσουν» εμπορικές χρήσεις. Αυτό δεν εμπόδισε τα στερεότυπα για το αρχαιολογικό έργο να επηρεάσουν σε μεγάλο βαθμό τη σχέση των ντόπιων με το αντικείμενο των ενάλιων αρχαιολόγων.

Η προσέγγιση του κοινού βασίστηκε σε bottom up και bottom down προσεγγίσεις και η εμπειρία που αποκομίσαμε ήταν ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα.

Νικολέτα Ξυδέα (Αρχαιολόγος-Msc Μουσειολόγος)

Αντιδράσεις, προσδοκίες και ικανοποίηση κοινού από μία περιοδική έκθεση, αφιερωμένη σε ένα διάσημο ναυάγιο

Η γοητεία του βυθού και του αρχαιολογικού πλούτου που αυτός κρύβει, επιδρά πολυεπίπεδα στο κοινό. Εκθέσεις που αφηγούνται ιστορίες της θάλασσας, ενάλιες αρχαιότητες με «κρυμμένα» μυστικά, ερμηνευτικές πρακτικές και μέσα που ανασυνθέτουν το παρελθόν και «ζωντανεύουν» άγνωστες ιστορίες ναυαγίων προκαλούν ενδιαφέρον, προσελκύουν επισκέπτες, εξάπτουν τη φαντασία, δημιουργούν προσδοκίες, αλλά και προσφέρουν νέα πεδία για τις επιστήμες της αρχαιολογίας και της μουσειολογίας.

Η περιοδική έκθεση του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, με τίτλο «Το Ναυάγιο των Αντικυθήρων: Το Πλοίο, οι Θησαυροί, ο Μηχανισμός» παρουσίασε στο κοινό για πρώτη φορά το σύνολο των αρχαιοτήτων που ανελκυσθήκαν κατά τα έτη 1900-1901 και 1976 από το περίφημο ναυάγιο. Η συγκεκριμένη έκθεση αποτέλεσε πεδίο και πρόκληση για μία διαφορετική ερμηνευτική προσέγγιση από το Μουσείο. Η θεματική της, η ιδιαίτερη σκηνογραφία του εκθεσιακού της περιβάλλοντος, αλλά και η ενίσχυση της ερμηνευτικής της σύνθεσης με νέα μέσα επέδρασαν στους επισκέπτες, διαμορφώνοντας δυνατότητες αίσθησης εμπύθισης σε αυτήν. Οι συνεχείς μάλιστα παρατάσεις παρουσίασης της κατέδειξαν την μεγάλη της δημοφιλία στο κοινό.

Στην παρούσα ανακοίνωση θα διερευνηθούν αντιδράσεις του κοινού μίας έκθεσης που πραγματεύτηκε την ιστορία ενός διάσημου ναυαγίου, θα γίνει λόγος για τον τρόπο που οι προσδοκίες των επισκεπτών της συνδέθηκαν άμεσα με την προσδοκία της ικανοποίησης από την ερμηνευτική της σύνθεση και την επίσκεψη σε αυτήν, αλλά και από την επιθυμία της βίωσης μιας εμπειρίας, η οποία μπορούσε να τους ταξιδέψει νοητά στο χώρο και το χρόνο και να τους ικανοποιήσει τόσο σε πνευματικό επίπεδο, όσο και σε συναισθηματικό. Παράλληλα, μνεία θα γίνει και στην απήχηση της έκθεσης και την πρόκληση συναισθημάτων στις παιδικές και εφηβικές ομάδες που την επισκέφτηκαν οργανωμένα, στο πλαίσιο συμμετοχής τους στα εκπαιδευτικά προγράμματα που την πλαισίωσαν. Στοιχεία και συμπεράσματα για τα παραπάνω θα αντληθούν, τόσο από την έρευνα επισκεπτών που διενήργησε η γράφουσα στην εν λόγω έκθεση, στο πλαίσιο της διπλωματικής της εργασίας στο διατμηματικό μεταπτυχιακό πρόγραμμα «Μουσειακές Σπουδές» του Εθνικού και Καποδιστριακού παν/μίου Αθηνών, όσο και από την επαγγελματική της εμπειρία, ως υπεύθυνη των εκπαιδευτικών προγραμμάτων της έκθεσης.

17.00 – 20.00 (Παράλληλη Συνεδρία)

Οι Μικρασιάτες Πρόσφυγες και η Θάλασσα

ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ: Ομάδα Προφορικής Ιστορίας Βόλου -

Ρίκη Βαν Μπούσχοτεν (Ομότιμη Καθηγήτρια παν/μίου Θεσσαλίας, Μέλος ΟΠΙΒΟ)

ΧΩΡΟΣ: Μουσείο της Πόλης του Βόλου

Οι δρόμοι που έφεραν τους πρόσφυγες από τα παράλια της Μικράς Ασίας στα λιμάνια του Αιγαίου ήταν θαλασσινοί. Στις παλιές τους πατρίδες πολλές από τις παράκτιες κοινότητες είχαν ειδικευτεί, από την αρχαιότητα ακόμα, σε επαγγέλματα που είχαν σχέση με τη θάλασσα: αλιεία, θαλάσσιες μεταφορές, ναυπηγική. Ένα αξιόλογο τμήμα των προσφύγων επιβίωσαν μετά την άφιξη τους χάρη στην εξοικείωσή τους με τα θαλάσσια επαγγέλματα, προσαρμόζοντας την τεχνογνωσία τους στο νέο τους περιβάλλον. Ήταν ψαράδες, ιχθυοπώλες, караβοκύρηδες, λιμενεργάτες, εργάζονταν στην παραγωγή παστών ψαριών ή στα καρνάγια και εξοικείωσαν τους Βολιώτες με τους θαλασσινούς μεζέδες που προσφέρονταν στα τσιπουράδικα. Παρά τη σημαντική αυτή σχέση των προσφύγων με τη θάλασσα, οι δραστηριότητες αυτές δεν έχουν ενσωματωθεί στην κυρίαρχη θεσμική μνήμη των Μικρασιατών και συχνά αναφέρονται μόνο σαν υποσημείωση στη σχετική βιβλιογραφία. Για το λόγο αυτό, η Ομάδα Προφορικής Ιστορίας Βόλου (ΟΠΙΒΟ) προτείνει ένα πάνελ με

πέντε ανακοινώσεις που θα διερευνήσουν αυτή την πτυχή της ενσωμάτωσης των προσφύγων στην ελληνική κοινωνία.

Το πάνελ θα περιλαμβάνει τέσσερις ανακοινώσεις από την Ομάδα Προφορικής Ιστορίας Βόλου και μία από την Ομάδα Προφορικής Ιστορίας Καβάλας. Μέσα από προφορικές μαρτυρίες Μικρασιατών προσφύγων β' και γ' γενιάς και αρχειακό υλικό θα μελετηθεί η σχέση τους με τη θάλασσα, μέσα από την αλιεία, τις θαλάσσιες μεταφορές, τη δουλειά των λιμενεργατών και τη θαλάσσια γαστρονομία στα τσιπουράδικα.

ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ

Δέσποινα Κανάρη (Φιλολόγος, μέλος της Ομάδας Προφορικής Ιστορίας Καβάλας)

Η αλιεία και το εμπόριο στην Καβάλα μέσα από αφηγήσεις κατοίκων με μικρασιατική καταγωγή

Η παρούσα εργασία στηρίζεται σε προσωπικές αφηγήσεις και επικεντρώνεται στη ζωή των προσφύγων από τη Μικρά Ασία στην Καβάλα και στις επαγγελματικές τους δραστηριότητες τις σχετικές με την αλιεία και το εμπόριο. Παράλληλα με τα γενικά στοιχεία που αφορούν τους πρόσφυγες στο σύνολό τους, μέσα από τις αφηγήσεις προβάλλονται, κυρίως, οι ιδιαιτερότητες των ατομικών περιπτώσεων και οι διαφορές, όπως για παράδειγμα, ανάμεσα σε κάποιον που, μετά το διωγμό, ήρθε από τη Μικρά Ασία φτωχός στην Καβάλα και κάποιον καπετάνιο που ήρθε με το καΐκι του από κει. Παρουσιάζονται, λοιπόν, στοιχεία για τους τόπους προέλευσης από τη Μικρά Ασία και, ειδικότερα, για την Αρτάκη και την Πάνορμο της χερσονήσου της Κυζίκου και για την Αγία Παρασκευή κοντά στον Τσεσμέ. Στη συνέχεια, αναφέρονται οι επαγγελματικές ασχολίες των Αρτακιανών και των Τσεσμελήδων, που αφορούν στην επιφανειακή αλιεία με τα γρι-γρι και στη μη επιφανειακή αλιεία με τις τράτες, αντίστοιχα. Τονίζεται, δηλαδή, η μεταφορά τεχνογνωσίας στους τομείς, όχι μόνο της αλιείας αλλά και της ναυσιπλοΐας, της ναυπήγησης σκαφών και, γενικά, του εμπορίου. Επιπλέον, γίνεται φανερό ότι, για λόγους επιβίωσης, οι στενοί οικογενειακοί δεσμοί μεταξύ των προσφύγων συνοδεύονται από εξίσου στενές επαγγελματικές σχέσεις και προσπάθεια εγκατάστασης στην ίδια γειτονιά. Διαπιστώνεται, επίσης, ότι η επαγγελματική ενασχόληση με τη θάλασσα περνάει από πατέρα σε γιο, μαζί με το καΐκι, όταν υπάρχει. Στην επόμενη γενιά αυτό μειώνεται δραματικά λόγω της δυσκολίας του επαγγέλματος και λόγω της ανόδου του μορφωτικού επιπέδου. Τέλος, παρατηρείται ότι οι ψαράδες στα γρι-γρι και στις τράτες είναι οι περισσότεροι Αιγύπτιοι και ότι όσοι παλιοί καπετάνιοι συνταξιοδοτούνται «κόβουν» το καΐκι, για να πάρουν την επιδότηση από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Βέβαια, από την άλλη πλευρά, σήμερα σημειώνεται μια προσπάθεια για τη συγκρότηση πιστοποιημένου αλιευτικού στόλου στην Καβάλα.

Κωστής Δρυγιαννάκης (Συνθέτης, μέλος της ΟΠΙΒΟ) - **Ρίκη Βαν Μπούσχοτεν** (Ομότιμη Καθηγήτρια παν/μίου Θεσσαλίας, Μέλος ΟΠΙΒΟ)

«Η θάλασσα έχει πίκρες, έχει και χαρές»: αφηγήσεις Μικρασιατών για τη θάλασσα σε περιόδους κρίσης

Στην ανακοίνωση διερευνούμε τον ρόλο που έπαιξαν η αλιεία και οι θαλάσσιες μεταφορές στη ζωή των προσφύγων από τα παράλια της Μικράς Ασίας και πώς αποτυπώνεται αυτό στη μνήμη των δεύτερης και τρίτης γενιάς επιγόνων τους. Αξιοποιούμε προφορικές μαρτυρίες

από το αρχείο μας για να δούμε πώς οι κοινότητες αυτές αντιμετώπισαν τις πολλαπλές κρίσεις που έζησαν τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα. Οι «θαλασσινοί» Μικρασιάτες πέρασαν μια πρώτη περίοδο κρίσεων με τους διωγμούς του 1914 και του 1922. Η εξοικείωση με τις θαλάσσιες διαδρομές, η κατοχή ιδιοκτησιών σκαφών, οι ειδικές γνώσεις αλιευτικών και ναυτικών τεχνικών αλλά και η πολυμορφία των επαγγελματικών τους δραστηριοτήτων ήταν μερικοί από τους παράγοντες που τους επέτρεψαν να επιβιώσουν στους νέους τόπους εγκατάστασης, παρά την εχθρική στάση των ντόπιων που τους αποκαλούσαν «Τουρκοσπορίτες». Η επόμενη περίοδος μεγάλης κρίσης ήταν ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, η Κατοχή και ο Εμφύλιος. Για τους θαλασσινούς πρόσφυγες η δεκαετία του 1940 έφερε πολλαπλούς νέους κινδύνους (επίταξη καϊκιών από τους Γερμανούς, τορπιλισμοί, συλλήψεις, ναρκοπέδια), αλλά η σχέση τους με τη θάλασσα τους έδωσε ευκαιρίες επιβίωσης αλλά και σφυρηλάτησης νέων σχέσεων με τους ντόπιους κατοίκους. Στον δε Εμφύλιο και στις αρχές της δεκαετίας του 1950 οι θαλασσινοί πρόσφυγες ήρθαν αντιμέτωποι με τη δράση παρακρατικών, με εξορίες και εκτελέσεις, αλλά και με τη διάβρωση της εσωτερικής συνοχής των προσφυγικών κοινοτήτων. Παρά την αφθονία των ψαριών και την άνθιση των θαλάσσιων μεταφορών, η επικείμενη κρίση των θαλάσσιων επαγγελμάτων θα στρέψει πολλούς πρόσφυγες σε «στεριανά» επαγγέλματα, όπως θα αναλυθεί σε επόμενες ανακοινώσεις. Η τρίτη πτυχή που θίγουμε αφορά τις «μικρές κρίσεις» των κινδύνων της θάλασσας, των ναυαγίων και των ατυχημάτων. Παρά το γεγονός ότι η κοινωνία των ψαράδων και των ναυτικών εμφανίζεται σε μεγάλο βαθμό ανδροκρατούμενη, η ανακοίνωση δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στο λόγο των γυναικών και στο σημαντικό –αν και συχνά αφανή– ρόλο τους στην αντιμετώπιση των κρίσεων.

Νένα Ζήση (Ερευνήτρια, μέλος της ΟΠΙΒΟ) - **Μαριάνθη Γάκη** (φιλόλογος, μέλος της ΟΠΙΒΟ)
Πρόσφυγες λιμενεργάτες του Βόλου: από τις χαμένες πατρίδες στον μόχθο του λιμανιού

Με βάση αφηγήσεις ζωής Μικρασιατών προσφύγων – από το Εγγλεζονήσι, κυρίως – η ανακοίνωση εστιάζει στην εργασία στο λιμάνι, τον κατεχοχόν χώρο εμπορικής δραστηριότητας της πόλης. Οι πρόσφυγες από τα παράλια της Μικράς Ασίας ήταν εξοικειωμένοι με «θαλασσινά επαγγέλματα» (ναυτικοί, ψαράδες, έμποροι) και γι' αυτό πολλοί επέλεξαν τον Βόλο ως τόπο εγκατάστασης μετά το 1922. Μετά τις αρχικές δυσκολίες εγκατάστασης και προσαρμογής σε ένα περιβάλλον ρατσισμού και υποτίμησής τους από τον ντόπιο πληθυσμό, πολλοί πέρασαν σε στεριανά επαγγέλματα και βιοπορίζονταν ως λιμενεργάτες και φορτοεκφορτωτές. Το λιμάνι έπαιζε κεντρικό ρόλο στην οικονομία της περιοχής. Στην ανακοίνωση παρουσιάζονται οι προϋποθέσεις πρόσληψης στο λιμάνι, η χρήση «μέσων», οι δύσκολες συνθήκες εργασίας και οι κοινωνικοί διαχωρισμοί ανάμεσά τους. Βαρύτητα δίνεται στην εξέλιξη και διαφοροποίηση των εργασιακών σχέσεων ανάμεσα στους «ελεύθερους εργάτες», τα προνομιούχα μέλη του σωματίου λιμενεργατών «Άγιος Νικόλαος» και τα πιο φτωχά μέλη του σωματίου φορτοεκφορτωτών ξηράς «Άγιος Γεώργιος». Μια ενδιαφέρουσα πτυχή των αφηγήσεων αφορά την ανάπτυξη παραβατικών πρακτικών από λιμενεργάτες, οι οποίοι έκλεβαν προμήθειες από τους Γερμανούς αρχικά και μετά από τις αποστολές βοήθειας της UNRRA και των Άγγλων, προκειμένου να ζήσουν τις οικογένειές τους. Οι λιμενεργάτες πρόσφυγες αφηγούνται επίσης για την σκληρή δουλειά, τα ατυχήματα, την αλληλεγγύη ανάμεσα στους συναδέλφους, τις κοινωνικές προσλήψεις του επαγγέλματος και το «δέσιμο» της «οικογένειας του λιμανιού». Σημαντικό στοιχείο για

την ανάπτυξη αυτών των κοινωνικών σχέσεων ήταν και οι στιγμές χαλάρωσης στα τσιπουράδικα γύρω απ' το λιμάνι, το οποίο, εκτός από χώρος δουλειάς γίνεται και ένας βασικός μοχλός ενσωμάτωσης στη νέα πατρίδα.

Άννα Πιάτου (εικαστικός, μέλος της ΟΠΙΒΟ) - **Αντώνης Αντωνίου** (Ιστορικός, μέλος της ΟΠΙΒΟ)

«Πίνοντας από το φιρφίρι»: αφηγήσεις Μικρασιατών προσφύγων για τα τσιπουράδικα

Τα τσιπουράδικα αποτελούν σήμερα σήμα κατατεθέν για τον Βόλο. Παρότι οι Βολιώτες έπιναν τσίπουρο από τον 19ο αιώνα, ο χαρακτήρας τους θα αλλάξει ριζικά μετά την άφιξη των Μικρασιατών το 1922. Άμεσα συνδεδεμένα με την καθημερινότητα της προσφυγικής ζωής, ήταν ο χώρος συνεύρεσης των προσφύγων το μεσημέρι μετά τη δουλειά. Η πελατεία τους προερχόταν αρχικά από τα εργατικά στρώματα, καθώς εκεί σύχναζαν καπνεργάτες, αλιείς και λιμενεργάτες. Στον χώρο αυτό μπορούσαν να πιουν τσίπουρο με γλυκάνισο, που συνοδευόταν από θαλασσινούς μεζέδες τους οποίους ψάρευαν οι πρόσφυγες με τις βάρκες τους. Γεωγραφικά, τα τσιπουράδικα εντοπιζόνταν στην περιοχή γύρω από το λιμάνι της πόλης και στη Νέα Ιωνία, στο «Φαρδύ» και στα στενά γύρω από την εκκλησία της Ευαγγελίστριας. Αξιοποιώντας προφορικές μαρτυρίες προσφύγων δεύτερης και τρίτης γενιάς, καθώς και υλικό από άλλες ιστοριογραφικές πηγές, η ανακοίνωση επιχειρεί να πραγματευτεί τα ακόλουθα ερωτήματα:

- Πότε και από ποιους δημιουργούνται τα τσιπουράδικα; Πώς συνδέονται με το προσφυγικό παρελθόν και τις βιογραφικές διαδρομές των ιδρυτών τους;
- Πώς επιτελείται μέσα στα τσιπουράδικα η προσφυγική ταυτότητα;
- Πώς αναδύονται ως κοινωνικός χώρος των εργατών αντρών προσφύγων και πώς εξελίσσονται ιστορικά σε τόπους διασκέδασης;
- Οι γαστρονομικές και μουσικές κουλτούρες των τσιπουράδικων.

Αννίτα Πρασσά (Ιστορικός, αρχειονόμος ΓΑΚ Μαγνησίας, μέλος της ΟΠΙΒΟ) - **Άλκηστη Σανίδα** (Ιστορικός, ταξινόμος ΓΑΚ Μαγνησίας, μέλος της ΟΠΙΒΟ)

Οι πρόσφυγες και η θάλασσα στην πολύβουη «πόλη της σιωπής»

Στην εισήγησή μας εξετάζεται η σωματειακή οργάνωση των προσφύγων του Βόλου, αρκετοί από τους οποίους εγκαταστάθηκαν πριν από το 1922, καθώς και η επαγγελματική τους αποκατάσταση σε δραστηριότητες που σχετίζονται με το λιμάνι και γενικότερα με τη θάλασσα: λιμενεργάτες, φορτοεκφορτωτές, ναύτες, ιδιοκτήτες καϊκιών, τρατών, λέμβων, ψαράδες, οινοπαντοπώλες, αξιοποιώντας ορισμένοι την επαγγελματική εμπειρία από την πατρίδα τους. Εγκατεστημένοι αρχικά σε παραγκουπόλεις και αντιμετωπίζοντας την εχθρικότητα των γηγενών, που έφθασε στον εμπρησμό -όπως συνέβη και σε άλλες προσφυγούπολεις της χώρας-, κατάφεραν να στηριχτούν στις δυνάμεις τους, να στήσουν τη ζωή τους από την αρχή και σταδιακά να ανανεώσουν την οικονομία, την κοινωνία, τον πολιτισμό και τις νοοτροπίες της νέας πατρίδας. Η προσφυγική αποκατάσταση είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας νέας πόλης, της Νέας Ιωνίας, για να μην «ενοχληθεί» η κανονικότητα της ζωής του Βόλου. Παρά τις προσπάθειες των ντόπιων για παραγκωνισμό και αποκλεισμό, στη Νέα Ιωνία, μια πόλη πολύβουη και ζωντανή, οι πρόσφυγες διαμόρφωσαν

τη νέα ταυτότητά τους. Οργανώθηκαν στα υπάρχοντα επαγγελματικά σωματεία ή ίδρυσαν νέα και συμμετείχαν στο εργατικό κίνημα και στην αντίσταση.

Για την έρευνά μας αξιοποιούνται πρωτογενείς αρχειακές πηγές (όπως Πρωτοδικείο Βόλου, Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Μαγνησίας) καθώς και η διαθέσιμη βιβλιογραφία.

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 31 ΜΑΙΟΥ 2019

9.15 – 11.00

Πολιτικές και αισθητικές χαρτογραφήσεις της Μεσογείου στη σύγχρονη συνθήκη

ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ: Έλενα Τζελέπη (Επίκουρος Καθηγήτρια Κοινωνικής Ανθρωπολογίας παν/μίου Θεσσαλίας) - Δάφνη Τραγάκη (Επίκουρος Καθηγήτρια Κοινωνικής Ανθρωπολογίας παν/μίου Θεσσαλίας) - Tom Western (Μεταδιδακτορικός Ερευνητής παν/μίου Οξφόρδης) - Ρίτσα Δέλτσου (Επίκουρος Καθηγήτρια Κοινωνικής Ανθρωπολογίας παν/μίου Θεσσαλίας)

ΧΩΡΟΣ: Παραλιακό Συγκρότημα ΠΘ (αμφιθέατρα Σαράτση ή Κορδάτου)

ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ

Βασιλική Λιανού (Αρχιτέκτονας, MSc στο Μετα-Βιομηχανικό Σχεδιασμό)

SPIAGGIA : Μετατοπίσεις του βλέμματος στις σχέσεις φυσικού και τεχνητού

Η παρούσα έρευνα πραγματεύεται το φαινόμενο μετασχηματισμού της παραλίας της Σπιάτζας, στο νομό Ηλείας, εξετάζοντας παράλληλα τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ του φυσικού και του τεχνητού περιβάλλοντος. Πρόκειται για μια λωρίδα «κτισμένης» παραλίας όπου κανείς μπορεί να συναντήσει δεκάδες μισογκρεμισμένα και κατεστραμμένα από τη θάλασσα παραθεριστικά καταλύματα, τα οποία δημιουργούν ένα μοναδικό σκηνικό σε συνδυασμό με το περιβάλλον φυσικό τοπίο.

Η αυθαίρετη εγκατάσταση στην περιοχή έχει τη δική της ιστορία. Οι παραθεριστές χρησιμοποιώντας υλικά με περιορισμένη διάρκεια ζωής κατασκεύαζαν καλύβες που στήνονταν στην αρχή του καλοκαιριού και ξεστήνονταν στο τέλος του, ενώ σε βάθος χρόνου τα ευτελή υλικά αντικαταστάθηκαν από ανθεκτικότερα προσδίδοντας στις κατασκευές έναν μονιμότερο και άφθαρτο, από το χρόνο και τη φύση, χαρακτήρα.

Εντούτοις ο κύκλος ζωής που χαρακτήριζε τα προσωρινά καταλύματα, χαρακτηρίζει τώρα τα μόνιμα κτίσματα της παραλίας. Χρόνο με το χρόνο, η θέση της ακτογραμμής μεταβάλλεται διαρκώς και η θάλασσα «βαίνει» έξω, τείνοντας να καταλάβει την παραλία. Πολλά παραθεριστικά καταλύματα έχουν καταστραφεί, ενώ πολλά κινδυνεύουν να αφανιστούν στο μέλλον, αφού η φύση φαίνεται πως αντιστέκεται στην άστοχη ανθρώπινη παρέμβαση. Τα υλικά που θεωρούνταν ανθεκτικά, φθείρονται και καταστρέφονται, όντας αδύναμα να επιβιώσουν μπροστά στις δυνάμεις της φύσης.

Η θέαση αυτών των «σύγχρονων ερειπίων» γοητεύει τον περιηγητή της παραλίας και του προκαλεί συναισθήματα δέους, ενώ η δύναμη της φύσης ενάντια στις εγκαταστάσεις των παραθεριστών και η προσπάθεια της να επανέλθει στην αρχική της μορφή, μέσω της αποκάθαρσής της από τις υλικές παρεμβάσεις, οδηγούν σε μια σειρά ερωτημάτων. Το εμπειρικό υλικό το προσφέρουν τα κουφάρια κτιρίων που βρίσκονται στην άμμο.

Η έρευνα διεξάγεται παράλληλα σε δύο ταχύτητες και δύο κλίμακες παρατήρησης που μας μετατοπίζουν από την ακτογραμμή, στην παραλία και στα ξεχωριστά κελύφη που βρίσκονται στην άμμο, αναδύοντας κάθε φορά διαφορετικά ζητήματα για μελέτη. Το βλέμμα μετατοπίζεται από την αφ'υψηλού θέαση, στη θέαση από μέσα με βιωματικό τρόπο, καθώς και στη μεταξύ τους σχέση, μελετώντας την συνθήκη της επικράτησης του φυσικού στοιχείου έναντι του τεχνητού.

Ρίτσα Δέλτσου (Επίκουρος Καθηγήτρια Κοινωνικής Ανθρωπολογίας παν/μίου Θεσσαλίας)
"Άσπρα, κόκκινα, κίτρινα, μπλε καραβάκια στο Αιγαίο": Πολιτιστικές θαλασσογραφίες και Ευρωπαϊκές κυβερνοτροπίες

Οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για περιορισμό της αλιείας περιελάμβαναν την επιδοτούμενη καταστροφή ξύλινων αλιευτικών σκαφών. Η παρουσίαση αυτή θα αναλύσει τους λόγους και τις πρακτικές που αφορούν στην εφαρμογή της ευρωπαϊκής πολιτικής, στην "αναγνώριση της πολιτιστικής αξίας" των σκαφών και στην "προστασία της ναυτικής κληρονομιάς".

Αρετή Κονδυλίδου (Αρχαιολόγος-Κοιν.Ανθρωπολόγος, Υπηρεσία Νεωτέρων Μνημείων και Τεχνικών Έργων Κεντρικής Μακεδονίας, ΥΠ.ΠΟ.Α.)
Καΐκια και διάσωση πολιτιστικής κληρονομιάς: με αφορμή μία εικαστική έκθεση και μία θεατρική παράσταση

Η καταστροφή των παραδοσιακών αλιευτικών σκαφών στη χώρα μας, ως συνέπεια της Ευρωπαϊκής οδηγίας του 2014, που με πρόφαση την καταστολή της υπεραλίευσης ζητά από τους ψαράδες να παραδώσουν τις άδειές τους και να κομματιάσουν τα σκάφη τους, έχει επιφέρει την καταστροφή χιλιάδων σκαριών τα τελευταία χρόνια. Το ΥΠ.ΠΟ.Α. έχει χαρακτηρίσει πολλά σκάφη και καρνάγια ως μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς σύμφωνα με τον Ν.3028/2004 «Περί της Προστασίας των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς». Με τον ίδιο νόμο έχει εγγραφεί επίσης στο Εθνικό Ευρετήριο για την Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας η Τέχνη της Ξυλοναυπηγικής. Πρόσφατα απετράπη η καταστροφή 17 αλιευτικών σκαφών, μετά από παρέμβαση του ΥΠ.ΠΟ.Α. σε συνεργασία με το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων. Ωστόσο, η προστασία των παραδοσιακών σκαριών και η διατήρηση της τέχνης της ξυλοναυπηγικής είναι επισφαλείς.

Μία θεατρική παράσταση (Βάρδα Μπένε: μια ιστορία που μάλλον δε θέλεις ν' ακούσεις) και μία έκθεση εικαστικών (Τα Καΐκια που πληγώναμε) ανέλαβαν μέσα στο 2018 να σχολιάσουν με τον δικό τους τρόπο τον κίνδυνο που ελλοχεύει για την παραδοσιακή ναυπηγική. Η συνέργεια κρατικών φορέων και καλλιτεχνών μπορεί να αποδώσει την προσδοκώμενη ευαισθητοποίηση του ευρύ κοινού σε θέματα πολιτιστικής κληρονομιάς;

Έλενα Τζελέπη (Επίκουρος Καθηγήτρια Κοινωνικής Ανθρωπολογίας παν/μίου Θεσσαλίας)
«Βυθισμένες ιστορίες»: Πολιτικά σώματα στην μετααποικιακή Μεσόγειο

Η παρουσίαση επικαλείται παραδείγματα σύγχρονης φεμινιστικής και αντιαποικιοκρατικής τέχνης προκειμένου να διερευνήσει την ανάδυση κριτικών φαντασιακών στη σύγχρονη συνθήκη της Μεσογείου. Θα εστιάσει στις βιντεο-εγκαταστάσεις (video-installations) και φωτογραφίες της Αλγερίνο-Γαλλίδας καλλιτέχνιδας Zineb Sedira, η οποία «χαρτογραφεί» τα όρια και τα σύνορα της Μεσογείου μέσα από σώματα που τη διασχίζουν (και διασχίζονται από αυτήν).

Δάφνη Τραγάκη (Επίκουρος Καθηγήτρια Κοινωνικής Ανθρωπολογίας παν/μίου Θεσσαλίας) -
Tom Western (Μεταδιδακτορικός Ερευνητής παν/μίου Οξφόρδης)
Πελαγώνω

Το ηχητικό έργο αποτελεί ένα επεξεργασμένο assemblage επιτόπιων ηχογραφήσεων και ηχητικών αντικειμένων (sound objects) που προέρχονται και αναφέρονται στο σύνθετο τοπίο της Μεσογείου άλλοτε και τώρα: φωνές, συμβάντα, αντικείμενα, καιρικά φαινόμενα, περιβαλλοντικά ηχοτοπία, πλήθη, αφηγήσεις, τραγούδια, μουσικές. Πρόκειται για ένα ηχητικό κείμενο αισθητηριακής εθνογραφίας που στοχεύει να διαμορφώσει ένα κέλυφος συναισθητικής και θυμικής ατμόσφαιρας εντοπισμένης και σχεσιακής ακρόασης. Η/ο ακροατής καταδύεται σε ηχητικές υλικότητες της Μεσογείου που συγκροτείται επιτελεστικά ως ενεργό παλίμψηστο ιστοριών, πολιτικών, υποκειμένων και συσσωματώσεων.

Το ηχητικό έργο θα παρουσιαστεί σε κλειστό χώρο, εξοπλισμένο με την απαραίτητη τεχνολογία ήχου. Η ακρόαση μπορεί να προγραμματιστεί στο τέλος των εργασιών σε μία από τις ημέρες του συνεδρίου.

12.00 – 14.00

Πνοές ανέμων κινούν καράβια (επίσκεψη-συζήτηση στην έκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Βόλου)

ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ: Ανθή Μπάτζιου (Προϊσταμένη Εφορίας Αρχαιοτήτων Μαγνησίας) -
Πέγκυ Τριανταφυλλοπούλου (Αρχαιολόγος Εφορίας Αρχαιοτήτων Μαγνησίας) - Ελένη Χρυσοπούλου (Αρχαιολόγος Εφορίας Αρχαιοτήτων Μαγνησίας) – Ελισάβετ Νικολάου (Αρχαιολόγος Εφορίας Αρχαιοτήτων Μαγνησίας)

ΧΩΡΟΣ: Αθανασάκειο Μουσείο Βόλου

Ο Βόλος, ο Παγασητικός κόλπος και τα νησιά των Βορείων Σποράδων με την πληθώρα των παράλιων αρχαιολογικών θέσεων, ναυαγίων, σημαντικών ευρημάτων και δραστηριοτήτων τεκμηριώνουν τις θαλάσσιες επικοινωνίες και επαφές όσον αφορά το εμπόριο, την αλιεία, την τέχνη, τη μετακίνηση πληθυσμών σε περιόδους κρίσης κ.α. από την 6η χιλιετία π.Χ. μέχρι σήμερα. Στο Βόλο και την περιοχή του αναπτύχθηκε από την προϊστορική περίοδο ένα λιμάνι που αποτέλεσε την πύλη εισόδου από και προς το εσωτερικό της Θεσσαλίας ενώ ταυτόχρονα δημιουργήθηκε και ένα δίκτυο οικισμών γύρω από το λιμάνι.

Η ανάπτυξη της ναυσιπλοΐας, οι εμπορικές σχέσεις που διαμορφώνονταν διαχρονικά στην περιοχή, ο ρόλος των αρχαίων πόλεων που ιδρύθηκαν στις ακτές του Βόλου αλλά και του Παγασητικού γενικότερα, και οι συσχετισμοί η σημασία τους σε όλες τις ιστορικές περιόδους καλύπτουν ένα ευρύτατο πεδίο επιστημονικών ενδιαφερόντων, το οποίο θα μπορούσε να αποτελέσει τη βάση για την οργάνωση μιας θεματικής στρογγυλής τράπεζας.

Το θέμα που προτείνεται αποτέλεσε το αντικείμενο πρόσφατης περιοδικής έκθεσης στο Μουσείο του Βόλου η οποία οργανώθηκε με βάση τα ποικίλα ανασκαφικά ευρήματα της Μαγνησίας και των Βορείων Σποράδων. Μέσα από τα ευρήματα επιχειρήθηκε ένα νοερό ταξίδι στο θαλάσσιο χώρο του Αιγαίου, του Εύξεινου Πόντου και της ανατολικής Μεσογείου, ξεκινώντας από την Εποχή του Λίθου στα Γιούρα των Βορείων Σποράδων και συνεχίζοντας στην εποχή του Χαλκού, με έμφαση στο λιμάνι της Ιωλκού, στην Εποχή του Σιδήρου, στην Αρχαϊκή, Κλασική, Ελληνιστική και Ρωμαϊκή περίοδο με επίκεντρο το λιμάνι της Δημητριάδος. Το ναυάγιο της Πελαγοννήσου (Κυρα-Παναγιά) Βορείων Σποράδων, έκλεισε τον ιστορικό κύκλο που ανέδειξε για πρώτη φορά θεματικά τα εμπορικά δίκτυα διαχρονικά.

16.00 – 18.15

Αρχαιολογία των μέσων

ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ: Μήτσος Μπιλάλης (Επίκουρος καθηγητής, ΙΑΚΑ, παν/μιο Θεσσαλίας) -

Γιώργος Παπακωνσταντίνου (Καθηγητής, ΤΑΜ, παν/μιο Θεσσαλίας) –

Δάφνη Τραγάκη (Επίκουρος Καθηγήτρια Κοινωνικής Ανθρωπολογίας παν/μιο Θεσσαλίας)

ΧΩΡΟΣ: Παραλιακό Συγκρότημα ΠΘ (αμφιθέατρα Σαράτση ή Κορδάτου)

Η κατανόηση των διακυβευμάτων του ψηφιακού παρόντος μέσα από τις μεταβάσεις, τις τομές, τις ρήξεις, τις συμβιώσεις και τα αδιέξοδα των αναπαραστατικών κωδίκων του παρελθόντος αποτελεί τον απώτερο σκοπό της Αρχαιολογίας των Μέσων. Πρόκειται για ένα διεπιστημονικό ρεύμα που συγκεντρώνει μια σειρά από ερευνητές από τα γνωστικά πεδία των μέσων (media studies), των πολιτιστικών σπουδών (cultural studies) και των οπτικών σπουδών (visual studies).

Η έρευνα αναπτύχθηκε σε μεγάλο βαθμό, σε στενή σχέση με την ιστορία της τέχνης και εστιάζει στο λόγο και τις υλικές εκδηλώσεις του οπτικού πολιτισμού, αναδεικνύοντας τις συνέχειες και τις ρήξεις που παραμένουν απαρατήρητες μέχρι σήμερα. Η έρευνα επίσης εστιάζει στην σημερινή επιβίωση και ενσωμάτωση παλαιότερων μορφών του οπτικού πολιτισμού στα ψηφιακά αναπαραστατικά μέσα. Τέλος, συνδέει την οπτική κουλτούρα, το υποκείμενο-παρατηρητή, την τέχνη και την καθημερινή ζωή.

Σύμφωνα με τον Parikka, το κοινό ενδιαφέρον για το θραύσμα, το ίχνος και το ερείπιο αποτελεί το συνδετικό στοιχείο ανάμεσα στην παραδοσιακή αρχαιολογία και την αρχαιολογία των Μέσων. Σημειώνουμε πως ορισμένοι θεωρητικοί χρησιμοποιούν τον όρο αρχαιολογία των Μέσων μεταφορικά ή και κυριολεκτικά αναφερόμενοι στην επανέυρεση ξεχασμένων τεχνολογιών αλλά και την εκσκαφή τεχνουργημάτων του παρελθόντος.

ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ

Αβροκώμη Ζαβιτσάνου (Αρχιτέκτων, υποψήφια διδάκτωρ TAM, παν/μιο Θεσσαλίας)

Προς μια οικολογία των πρακτικών διατήρησης της τέχνης των νέων μέσων

*«Σ' αυτόν τον 'κόσμο των ιδεών' που αφ' εαυτού είναι τόσο ολισθηρός, όπου
οι φαινομενικά σταθερότερες μορφές εξαλείφονται τόσο γρήγορα, όπου,
αφετέρου, εμφανίζονται τόσες μη κανονικότητες που αργότερα θα δεχτούν
μια οριστική καταστατική θέση, όπου το μέλλον προλαμβάνει πάντα τον
εαυτό του, ενώ το παρελθόν δεν παύει να ετεροχρονίζεται, δεν
αναδεικνύεται η αρχαιολογία σαν κάτι που μοιάζει με ακίνητη σκέψη;
Michel Foucault, Η αρχαιολογία της γνώσης*

Στην εποχή της πληροφορίας και της ψηφιακής επανάστασης η σύγχρονη πολιτιστική παραγωγή φέρει χαρακτηριστικά τα οποία διαμορφώνονται μέσα από τις κοινωνικές, πολιτικές, αισθητικές και τεχνολογικές μεταβολές. Οι καλλιτέχνες διαθέτουν μια τεράστια ποικιλία μέσων, πειραματίζονται με τις νέες τεχνολογίες, διερευνούν νέα πεδία, επεκτείνουν επιστημονικούς τομείς και τεχνολογικές εφαρμογές και δημιουργούν συμβάντα που εξερευνούν τις πολλαπλές δυνατότητες των νέων τεχνολογιών, πολύ συχνά με μη αναμενομένους τρόπους. Αυτός ο όγκος των πολιτιστικών αντικειμένων που παράγεται και διανέμεται αποκλειστικά μέσα στο ψηφιακό περιβάλλον ολοένα και αυξάνεται. Και ενώ η πολιτιστική μνήμη εγγράφεται στα δυναμικά και μεταβαλλόμενα πεδία της ψηφιακής πραγματικότητας, οι πρακτικές επιτέλεσης και διατήρησής της μετασχηματίζονται. Παραδοσιακά υπεύθυνα για την παραγωγή στρατηγικών διατήρησης των πολιτιστικών αντικειμένων, είναι τα θεσμοθετημένα ιδρύματα, όπως μουσεία, βιβλιοθήκες, ινστιτούτα κ.ά., τα οποία επιτελούν την επίσημη εκδοχή της μνήμης. Στο κέντρο αυτών των πρακτικών τοποθετείται η υλικότητα, η οποία διατηρεί τα ίχνη της μνήμης και της αυθεντικότητας, συμβάλλοντας στην κατασκευή μεγάλων αφηγήσεων και καθολικών ταυτοτήτων. Στη σύγχρονη εποχή, που είναι δύσκολο να κατασκευαστεί μια κοινή αφήγηση, το ενδιαφέρον στρέφεται στη μνήμη που διαμορφώνουν διάφορες ομάδες, συλλογικότητες, ακόμη και ατομικότητες, αντί εκείνης που διαμορφώνουν τα θεσμοθετημένα όργανα. Αυτή η διάκριση είναι ακόμη περισσότερο εμφανής μεταξύ των ηγεμονικών παραδειγμάτων την ψηφιακής επιμέλειας και των πρακτικών που εφαρμόζονται από τους δημιουργούς και τους χρήστες της ψηφιακής πληροφορίας, με ποικίλες και πολλές φορές αντιδιαμετρικές ανάγκες και προτεραιότητες. Συνεπώς, εκτός από τις εκδοχές που μεταδίδονται από επίσημες δομές και μέσα, πολλά είδη ανεπίσημων αφηγήσεων μπορούν να γίνουν κομμάτι ενός εξελισσόμενου μείγματος δημόσιας μνήμης. Στην παρούσα εισήγηση αναζητούνται οι αόρατες, οι δημιουργικές, οι μη θεσμοθετημένες πρακτικές. Εκείνες που εντοπίζονται στα διάκενα των ηγεμονικών στρατηγικών μεταμορφωμένες σε τακτικές, όχι με την έννοια της αντίστασης, της επιβολής, της εκτροπής, της ιδιοποίησης, αλλά με την έννοια μιας δημιουργικής παραγωγής τρόπων του διατηρείν. Αναζητούνται οι τρόποι που αυτές οι μη θεσμοθετημένες πρακτικές συμμετέχουν στη διαμόρφωση ενός συνεχώς μεταβαλλόμενου χάρτη διατήρησης της ψηφιακής μνήμης, ενός πολιτιστικού ριζώματος που επιτρέπει την ελεύθερη διασύνδεση και κυκλοφορία στο εσωτερικό του, ενισχύοντας την πολλαπλότητα και την ετερογένεια, παράγοντας ένα λειτουργικό, αδιάσπαστο όλον: μια οικολογία των πρακτικών.

Ορσαλία-Ελένη Κασσαβέτη (Δρ. Πολιτισμικών σπουδών, διδάσκουσα Τμήμα Δημοσιογραφίας και ΜΜΕ ΑΠΘ/ μέλος ΣΕΠ Σχολής Κοινωνικών Επιστημών ΕΑΠ)
Παράδοξες βιντεο-γενεαλογίες: προς μια κοινωνική και πολιτισμική αρχαιολογία του μέσου

«Οι τέχνες απαιτούν μάρτυρες», όπως θα υποστήριζε και ο Marmontel: Ο προβληματισμός της παρούσας εισήγησης θα μπορούσε να αποτελέσει μία παραλλαγή του συγκεκριμένου παραθέματος, με το οποίο εκκινεί το βιβλίο του Paul Virilio *La Machine de Vision* (1988). Και για τις τεχνολογίες, νεότερες ή παλαιότερες, είναι απαραίτητη η ύπαρξη μαρτύρων και λοιπών αποδεικτικών υλικών· για την ιστορική τεκμηρίωση των επιστημονικών συνεχειών/ασυνεχειών τους, τη διαχρονική ή στιγμιαία επίδρασή τους στους χρήστες τους κι, ενδεχομένως, υπό μία ωφελιμιστική θεώρηση, το μακροπρόθεσμο χρηστικό περίγραμμά τους (ψυχαγωγικό, ή και όχι). Έως αυτή τη στιγμή, ο υπό διαμόρφωση επιστημονικός locus της Αρχαιολογίας των Μέσων επιχειρεί μέσα από μία σειρά διαφορετικών θεωρητικών προσεγγίσεων να αποφύγει την ευθυγράμμιση με τις επίσημες ιστορικές εκδοχές των Νέων Μέσων. Τουναντίον, υπό το πρίσμα μιας διευρυμένης εξέτασης του πολιτισμικού, τεχνολογικού και κοινωνικού πλαισίου προσφέρει μία εναλλακτική αρχαιολογική ερμηνεία των επιτυχημένων ή αποτυχημένων εκδοχών τους σε τοπικό ή παγκόσμιο επίπεδο στην εποχή της νεωτερικότητας κι εφεξής. Ειδικότερα, για την περίπτωση της συσκευής βίντεο γίνεται σαφές ότι μια αντίστοιχη προσέγγιση δεν περιορίζεται μόνο στην εκάστοτε γενική περιπτωσιολογία της τεχνολογικής καινοτομίας, αλλά αποπειράται να συνδεθεί με την κοινωνική ετοιμότητα των χρηστών μέσα σε ένα σαφές χωροχρονικά προσδιορισμένο πολιτισμικό πλαίσιο. Επιστρέφοντας τουλάχιστον τρεις δεκαετίες πίσω, θα είχε ενδιαφέρον η επαναπροσέγγιση της αρχαιολογίας της βιντεο-συσκευής σε παγκόσμιο και τοπικό επίπεδο (Ελλάδα). Πέρα από τις ενδιαφέρουσες, αντιφατικές ή ανορθόδοξες αλλά παγκόσμια αποδεκτές γενεαλογίες του βίντεο, όπως διαμορφώθηκαν στο εξωτερικό και παρουσιάστηκαν από την εποχή του Zielinski (1986) σε μια διαρκώς εμπλουτιζόμενη βιβλιογραφία, η εισήγηση θα εστιάσει επίσης και στις παράλληλες αναγνώσεις της διείσδυσης, της δημοτικότητας και της σύνδεσης της βιντεοσυσκευής με ένα ευρύ πεδίο παραγωγής πολιτισμικών προϊόντων και υπηρεσιών στην Ελλάδα της δεκαετίας του 1980–ενδεχομένως, σε μία απόπειρα απόδειξης της ύπαρξης παραπάνω από μιας Αρχαιολογίας των Μέσων.

Ερατώ Κουτσουδάκη Γερολύμπου (Αρχιτέκτων-μουσειολόγος)
"160 χρόνια made in Greece, η εμπειρία δημιουργίας της έκθεσης και πώς μπορεί να φανεί χρήσιμη στο μέλλον

Η προτεινόμενη εισήγηση στους φετινούς Αρχαιολογικούς Διαλόγους 2019 επιχειρεί να παρουσιάσει αναστοχαστικά την εμπειρία δημιουργίας της περιοδικής έκθεσης "160 χρόνια made in Greece. Βιομηχανία, Πρωτοπορία, Καινοτομία", με στόχο να απαντήσει στο ερώτημα: υπάρχει νόημα γύρω από την επανεύρεση ξεχασμένων τεχνουργημάτων και αν ναι, γιατί;

Η ιστορική αφήγηση της έκθεσης που διοργανώθηκε από και φιλοξενήθηκε στην Τεχνόπολη το 2018, εξετάζει την πορεία των κλάδων της ελληνικής βιομηχανίας από το 1860 ως την αρχή της αποβιομηχάνισης, το 1970. Με αισθητική προσέγγιση που εμπνέεται από τις εμπορικές

εκθέσεις του μέσου του 20ου αιώνα, φέρνει στην ίδια πλατφόρμα αντικείμενα εντελώς διαφορετικών ειδών, λειτουργίας, υλικών, διαστάσεων και ύφους, σε μια ιδιότυπη συνομιλία γύρω από την τεχνολογία, την παραγωγή, την καθημερινή ζωή, την οπτική κουλτούρα και το ιστορικό πλαίσιο. Διαφημίσεις συνεκτίθενται με εργαλεία, πρώτες ύλες με τελικά προϊόντα, εντελώς οικεία αντικείμενα με άγνωστα εξαρτήματα μηχανών, διαμορφώνοντας ένα διαφορετικό σκηνικό βιομηχανικής αρχαιολογίας σε ένα περιβάλλον ευχάριστο, δυναμικό και πρωτίστως διαδραστικό.

Για την οργάνωση της έκθεσης απαιτήθηκε πολύμηνη έρευνα από όλα τα μέλη της διεπιστημονικής ομάδας, που συχνά ήταν πρωτογενής. Τρία στοιχεία στην πορεία των εργασιών ξεχώρισαν για τη σημασία τους, που αναλυόμενα στην προτεινόμενη εισήγηση, παρουσιάζουν, ενδεχομένως, ενδιαφέρον για αντίστοιχα παραδείγματα στο μέλλον: α. ο καθορισμός ορίων στην έρευνα και τεκμηρίωση και η ταυτόχρονη διεξαγωγή έρευνας και σχεδιασμού της έκθεσης, β. η επιμονή της επιμελητικής ομάδας στον τρόπο με τον οποίο αναδείχθηκε στην έκθεση το ιστορικό, πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο δραστηριοποιήθηκαν οι επιχειρήσεις τα 160 αυτά χρόνια και γ. η έμφαση που δόθηκε στην παρουσίαση παράλληλων ιστοριών με επίκεντρο τον ανθρώπινο παράγοντα.

Η εισήγηση που σας καταθέτουμε θεωρούμε ότι θα μπορούσε να συμβάλλει δημιουργικά στη συζήτηση για την "επανεύρεση ξεχασμένων τεχνολογιών και τεχνουργημάτων", στη θεματική "Αρχαιολογία των Μέσων".

Χαρά Στεργίου (MA in Contemporary Art theory, Goldsmiths College)

Το επιμελητειακό διάνυσμα της Αρχαιολογίας των Μέσων: Ανασκάπτοντας το νέο αισθητικό παράδειγμα

Η επιστημολογία της επιμελητείας (logistics) — η οποία θα μπορούσε να μεταφραστεί και ως το σύνολο μεθόδων υλικοτεχνικής υποστήριξης μιας δραστηριότητας — περιγράφεται από τους Moten και Harney ως το πεδίο όπου "κάθε χρόνος και κάθε χώρος ή οτιδήποτε άλλο μπορεί να συμβεί", ενώ η εντύπωση της εικόνας που έχουμε για αυτή είναι ότι "κατοικεί στο τίποτα" ως ένα σύμβολο απόλυτης πιθανότητας, "απόλυτης αφαίρεσης" (abstraction). Οι ίδιοι θεωρούν ότι η απαρχή των logistics εκκινεί από τον λείο χώρο της θάλασσας (Deleuze) και τους σχεδόν αυτοματοποιημένους επιμελητειακούς πληθυσμούς (logistical populations) σκλάβων εν πλω κατά την περίοδο της αποικιοκρατίας. Μια επιμελητειακή προσέγγιση της αρχαιολογίας των τεχνικών μέσων υπό την προοπτική ενός ανασκαπτικού βλέμματος που εστιάζει στη "διαδικασία" (process) μπορεί να αποτελέσει ένα μεθοδολογικό εργαλείο κατανόησης του υπό διερεύνηση "νέου αισθητικού παραδείγματος" (New Aesthetics, James Bridle: 2011) που διέπει την σύγχρονη παγκοσμιοποιημένη πραγματικότητα. Εκεί, τα τεχνολογικά μέσα φαίνεται να υποδεικνύουν την εφαρμογή των αρχών λειτουργίας τους σε μια πολιτική πραγματικότητα ήπιας ισχύος (soft power) της οποίας η γλώσσα εντοπίζεται στην διερεύνηση των διπλών υλικό/άυλο, κρυπτογραφημένο/αναγνώσιμο, ορατό/αόρατο. Συνεπώς, η θεώρηση του Wolfgang Ernst για την αρχαιολογία των μέσων θα μπορούσε να εξεταστεί στην κατεύθυνση που συνηγορεί προς μια επιμελητειακή προσέγγιση για την εκδήλωση της υλικότητας αλλά και της "κρυφής" γλώσσας που εντοπίζεται στα είδη των υποδομών των τεχνικών μέσων. Το "ψυχρό βλέμμα" της αποκωδικοποίησης της διαγραμματικής γλώσσας — που εγγράφεται στα τεχνικά μέσα και συστήνει ο Ernst αφήνοντας πίσω την διαμεσολάβηση ενός υποκειμένου που ανασκάπτει, ενώ κατασκευάζει

ένα παραθετικό και αφηγηματικό αρχείο — φαίνεται να συνομιλεί με τη θεωρία του πεδίου της θεωρίας της υποδομής (spatial studies, βλ. Keller Easterling, *Extrastatecraft*: 2014) καθώς και με καλλιτεχνικά παραδείγματα στο πεδίο των οπτικών σπουδών (visual studies, βλ. Metahaven, *Uncorporate Identity*: 2011). Το νέο αισθητικό παράδειγμα αυτής της πραγματικότητας — όπως το ορίζει ο James Bridle μέσα από το ομώνυμο έργο του, αλλά και ο Jacques Ranciere, αναφερόμενοι στο αισθητικό ως αυτό που μπορεί να είναι αντιληπτό — εντοπίζεται στην εμφάνιση μιας όχι και τόσο αναγνωρίσιμης οπτικής γλώσσας της τεχνολογίας στον φυσικό κόσμο σε μία προσπάθεια ανασκαφής της διαστρωματωμένης ύπαρξης δραστηριοτήτων — τεχνολογικών, χωρικών, νομικών, πολιτικών — για την αποκάλυψη ενός ευρύτερου πολιτικού ασυνείδητου.

Χαρίκλεια Χάρη (Αρχιτέκτων)

Ψηφιακές τοπικότητες

Τα ηλεκτρονικά δίκτυα αποτελούν ένα σημαντικό παράγοντα μετασχηματισμού των συνθηκών της τοπικότητας. Κατασκευάζουν νέου είδους τοπικότητες που συγκροτούνται ψηφιακά και δημιουργούν νέες πρακτικές αλληλεγγύης και νέους τρόπους αντίληψης των πόλεων. Με τις σύγχρονες τεχνολογίες τα σημεία τομής του αστικού και του ψηφιακού χώρου συνιστούν μία καινούρια πλατφόρμα για την ανάπτυξη τρόπων αφήγησης των κοινωνιών και των πολιτισμικών στοιχείων που τις συγκροτούν. Ταυτόχρονα μέσα από την χρήση ψηφιακών μέσων, ειδικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι τρόποι με τους οποίους η αρχαιολογία και η άυλη και υλική πολιτισμική μας κληρονομιά αναπαρίστανται από τον κινηματογράφο έως και τα serious games.

Θα εστιάσουμε στην αφήγηση της πόλης μέσα από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και ειδικότερα τα Facebook Group. Παρότι αρκετά διαφορετικά μεταξύ τους στους στόχους ή το κοινό τους, όλα αφηγούνται τρόπους ή/και τρόπους να δούμε το σύγχρονο αρχαιολογικό τοπίο και συγκροτούν ποικίλα ψηφιακά αρχεία, κάποιες φορές αντλώντας και σπάνιο ερευνητικό υλικό, από πολυπληθείς ομάδες ανθρώπων. Ταυτόχρονα «η υλικότητα των Μέσων φέρει μία επίδραση πάνω στον τρόπο με τον οποίο η αρχαιολογική πληροφορία συλλέγεται, συμπίεζεται μεταφράζεται και διασπείρεται»(Κασσαβέτη, 2016).

Κατά τη διάρκεια του 2018 παρακολουθήσαμε και καταγράψαμε τη δραστηριότητα των:

- “ΟΙΚΟ.ΠΟΛΙΣ” και “Φίλοι της Φύσης” και το πρόγραμμα «Δυτικά της Αθήνας»
- “Αρδηττός” και “Πρωτοβουλία Κατοίκων Μετς” και η διεκδίκηση του Αρχαιολογικού χώρου της Αρτέμιδος Αγροτέρας στο Μετς
- “Πρωτοβουλία Κατοίκων Φιλοπάππου” και η διεκδίκηση να παραμείνει χωρίς περίφραξη ο αρχαιολογικός χώρος Φιλοπάππου
- Ομάδες Ακαδημίας Πλάτωνος (Συντονιστικό, Ηεκαδέμεια, Ομάδα Συμμετοχικού Σχεδιασμού) και η διεκδίκηση του ανοιχτού αρχαιολογικού χώρου της Ακαδημίας Πλάτωνος Επιπλέον ομάδες όπως οι Αρχαιολογικοί Διάλογοι, the other acropolis ή το Athens Report συντονίζουν πρότζεκτ εν εξελίξει που προσεγγίζουν την πόλη, την αρχαιολογία και την ιστορία με θεωρητική, πειραματική και καινοτόμο διάθεση.

Τοπικά Ενθύμια: παρελθόν, παρόν και μέλλον

ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ: Άννα Πολυδώρου (Συντονίστρια - Επιμελήτρια Σχεδιαστικής Πλατφόρμας “Its all, oh so souvenir to me”) – Ήρα Σπαγαδώρου (Εικαστικός Καλλιτέχνης, Σχεδιάστρια) – Δημοσθένης Σερκετζής (Βιομηχανικός Σχεδιαστής) – Κώστας Μπίσας (Βιομηχανικός Σχεδιαστής, Μηχανολόγος Μηχανικός, Διδάσκων στο Τμήμα Μηχανικών Σχεδίασης Προϊόντων και Συστημάτων, παν/μιο Αιγαίου)

ΧΩΡΟΣ: Παραλιακό Συγκρότημα ΠΘ (αμφιθέατρα Σαράτση ή Κορδάτου)

Η σχεδιαστική πλατφόρμα “Its all, oh so souvenir to me” δραστηριοποιείται από το 2013 στον δημιουργικό επαναπροσδιορισμό του ενθυμίου της Ελλάδας, ξεκινώντας την αναζήτησή της από την ερώτηση: «Τι θα ήταν η Ελλάδα αν ήταν σουβενίρ;»

Ως σήμερα, έχει συνεργαστεί με περισσότερους από 70 σχεδιαστές και δημιουργούς ως φορέας ιδεών και αντικειμένων, διαθέτοντάς τα εμπορικά σε περισσότερα από 40 σημεία λιανικής πώλησης στην Ελλάδα.

Αφορμή για την αναζήτηση που θέτει η ομάδα σχεδιαστών της πλατφόρμας είναι ο τίτλος του συνεδρίου, μέσα από την οπτική της διαδικασίας σχεδιασμού, της παραγωγής και της διάθεσης αντικειμένων τύπου σουβενίρ.

[ΡΟΤΑ] Αρχικά, αναζητάται η πορεία των ενθυμίων από το παρελθόν, στο παρόν και το μέλλον με κριτική ματιά στην προσκόλληση στο παρελθόν, αλλά και σε σύγκριση με τα αντικείμενα της πλατφόρμας που αναφερόμενα στο παρελθόν εφορμούν στο μέλλον. Ο σχεδιασμός αντιγράφων του παρελθόντος στην σύγχρονη εμπορική πραγματικότητα μπορεί να θεωρείται τακτική αναχρονιστική, με την πλειοψηφία των αγοραστών να εξάπτονται εννοιολογικά από το παρελθόν.

[ΡΟΗ] Με τον τουρισμό να αναφέρεται συχνά ως η νέα βαριά βιομηχανία της Ελλάδας, τα ενθύμια τύπου σουβενίρ κινούνται σε σημεία διάθεσης εντός της επικράτειας αλλά και ως αναμνηστικό του τόπου εκτός των συνόρων, έχοντας μερίδιο στην μεταφορά και τον σχηματισμό της εικόνας της Ελλάδας, τόσο σε τουρίστες, όσο και σε περιηγητές.

[ΔΙΚΤΥΑ] Το δίκτυο διάθεσης των αντικειμένων, όπως αυτό υλοποιείται από την πλατφόρμα, γίνεται μέσα από παραδοσιακά κανάλια χονδρικής πώλησης αλλά και ψηφιακά θαλάσσια μονοπάτια, προσφέροντας διεθνή προβολή σε αντικείμενα που παράγονται από μονάδες παραγωγής που προσπαθούν να επαναπροσδιορίσουν την δραστηριότητά τους και να αξιοποιήσουν την τεχνογνωσία τους.

ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ

Δημοσθένης Σερκετζής (Βιομηχανικός Σχεδιαστής) (Αρχιτέκτων, υποψήφια διδάκτωρ ΤΑΜ, παν/μιο Θεσσαλίας)

Η πορεία των ενθυμίων

Τα ενθύμια είναι αντικείμενα που λειτουργούν ως δοχεία αναμνήσεων ενός επισκέπτη σε ένα τόπο. Δημιουργούν σύνδεση μεταξύ παρελθόντος, παρόντος και μέλλοντος επιτρέποντας και την αναπόληση αλλά και την ονειροπόληση.

Συνήθως ήταν αντικείμενα κατασκευασμένα από τοπικά υλικά και ντόπιους τεχνίτες που αντανakλούσαν τη ταυτότητα του κάθε τόπου. Με το πέρασμα των χρόνων, την αύξηση του τουρισμού και τη παγκοσμιοποίηση της παραγωγικής διαδικασίας τα ενθύμια μετατράπηκαν σε fast food αντικείμενα τα οποία ως μόνο στόχο είχαν την ικανοποίηση της ανάγκης για κατανάλωση. Η παραγωγή έχασε το τοπικό της χαρακτήρα και τα αντικείμενα πλέον δημιουργούσαν ένα παραμορφωμένο παρελθοντικό είδωλο.

Τα ενθύμια ως αντικείμενα έχουν τη δύναμη να επηρεάσουν όχι μόνο τον επισκέπτη αλλά και το δημιουργό. Ο σχεδιασμός ενθυμίων είναι μία διαδικασία αναζήτησης και εντοπισμού της ταυτότητας ενός τόπου με τελικό στόχο τη μεταφορά της σε ένα αντικείμενο. Στη κοινωνία του σήμερα ο ρόλος τους είναι η αποτύπωση του παρόντος με σεβασμό στο παρελθόν και καθρεφτίζοντας την εικόνα του τόπου προς κάθε κατεύθυνση.

Έηρα Σπαγαδώρου (Εικαστικός Καλλιτέχνης, Σχεδιάστρια)

Ενθύμιο vs σουβενίρ

Από τον περιηγητή Παυσανία μέχρι τους σύγχρονους flaneurs που αναζητούν στην Αθήνα το νέο Βερολίνο και τους απλούς τουρίστες που ψάχνουν να ζήσουν τον μύθο τους στην Ελλάδα, όλοι θέλουν να πάρουν κάτι φεύγοντας μαζί τους. Το ενθύμιο-σουβενίρ είναι το μικρό κομμάτι μνήμης που θα επαναφέρει ένα τόπο/ χρόνο/ λεπτομέρεια, μια ευχάριστη ανάμνηση, ότι πέρασε κάποιος καλά.

Και ενώ το ενθύμιο υπήρξε λαϊκό αντικείμενο ντόπιας παραγωγής αυτή τη στιγμή είναι αντικείμενο μαζικής παραγωγής και ίδιο παντού, χωρίς να διαφοροποιείται από τα χαρακτηριστικά του τόπου. Όσο ο τουρισμός γίνεται η βαριά βιομηχανία της χώρας, το ελληνικό ενθύμιο που υπάρχει ανά την επικράτεια γίνεται η εικόνα μας τα έξω.

Τα τελευταία χρόνια υπάρχει μια σημαντική αλλαγή ως προς την σχεδίαση αυτών. Σύγχρονοι designers, αρχιτέκτονες και καλλιτέχνες σχεδιάζουν και τείνουν να αναπτύξουν μικρό παραγωγές προκειμένου να επανασχεδιάσουν την ελληνική ταυτότητα.

Κώστας Μπίσας (Βιομηχανικός Σχεδιαστής, Μηχανολόγος Μηχανικός, Διδάσκων στο Τμήμα Μηχανικών Σχεδίασης Προϊόντων και Συστημάτων, παν/μιο Αιγαίου)

Δίκτυα προβολής πριν των δικτύων διανομής

Παραδοσιακά, το δίκτυο διανομής εμπορευμάτων ήταν οι “δρόμοι του εμπορίου”. Οι δρόμοι του μεταξίου, οι θαλάσσιοι δρόμοι της Μεσογείου και οι χερσαίες μεταφορές ήταν ως και τα τέλη του περασμένου αιώνα ο μοναδικός τρόπος να φτάσει ένα προϊόν στον εν δυνάμει αγοραστή του. Ύλη έπρεπε να μετακινηθεί ανάμεσα σε διαφορετικές γεωγραφίες, με κόστος και κινδύνους κατά τη διαδρομή του, προτού να διαπιστωθεί στο σημείο πώλησης κατά πόσο τα αντικείμενα έχουν αγοραστικό ενδιαφέρον. Αυτό άλλαξε με την ένταση της διαφήμισης αλλά πιο σημαντικά με την χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας, οπότε είναι εφικτό να υφίσταται ένα άυλο κατάστημα, ηλεκτρονικό, που περιλαμβάνει αντιπροσωπευτικές εικόνες ενός προϊόντος, τεχνικές πληροφορίες, αφηγήσεις, κριτικές από χρήστες και εμπλουτισμένη πληροφορία τόσο για το εννοιολογικό βάθος όσο και τις υποσχέσεις για την λειτουργία του αντικειμένου. Σε αυτή τη νέα πραγματικότητα του άυλου εμπορίου που σήμερα βρίσκεται στο επίκεντρο της νέας εμπορικής δραστηριότητας, οι καινούριες προτάσεις αντικειμένων διευκολύνονται σημαντικά. Από την απόκτηση μεγαλύτερου κοινού χωρίς να απαιτείται η

φυσική τους παρουσία, η δημιουργία και η μεταφορά τους είναι δυνατή κατόπιν της πώλησής τους στο παγκόσμιο κοινό. Η ψηφιακή παρουσία ανάγεται σε ένα είδος δειγματοσιμίου, πράγμα που επιτρέπει σε υφιστάμενες μονάδες παραγωγής να παρουσιάσουν μεγαλύτερη γκάμα διαθέσιμων προϊόντων τα οποία, αναλόγως του τρόπου παραγωγής, μπορούν και να μην έχουν δημιουργηθεί ακόμα, αλλά να βρίσκονται σε επίπεδο άρτιας τεχνοοικονομικής μελέτης και μακετών. Με τον τρόπο αυτό, τα νέα δίκτυα προβολής βοηθούν στον δημιουργικό πειραματισμό αντικειμένων χωρίς την δέσμευση κεφαλαίων για γραμμές παραγωγής, επιτρέπουν ευελιξία στην μελλοντική παραγωγή και συγχωρούν ατοπήματα πριν αυτά μετατραπούν σε αμετάκλητα οικονομικά λάθη.

16.00-18.00 (Παράλληλη Συνεδρία)

Αρχαιολογικοί Παράδεισοι: Ζήσε τον αρχαιολογικό σου μύθο στην Ελλάδα!

ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ: Αλέξανδρος Μαζαράκης Αινιάν (Καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας, παν/μιο Θεσσαλίας) – Αλεξάνδρα Αλεξανδρίδου (Επίκουρη Καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας, παν/μιο Ιωαννίνων)

ΧΩΡΟΣ: Παραλιακό Συγκρότημα ΠΘ (αμφιθέατρα Σαράτση ή Κορδάτου)

Οι περισσότερες συστηματικές ανασκαφές τόσο του Υπουργείου Πολιτισμού, όσο και πανεπιστημιακών ή άλλων ερευνητικών φορέων στην Ελλάδα πραγματοποιούνται κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Σε πολλές περιπτώσεις, οι ανασκαφείς έχουν την τύχη ή την ατυχία να ερευνούν αρχαιολογικούς χώρους που αποτελούν πόλους έλξης μεγάλου αριθμού τουριστών.

Η συνύπαρξη αυτή ενέχει μια σειρά πρακτικών προβλημάτων που επηρεάζουν την ομαλή διεκτέλεση της έρευνας, όπως περιορισμούς στα διαθέσιμα καταλύματα, υψηλές τιμές σίτισης κ.ά. Σε άλλες περιπτώσεις, η παρουσία των κατά κύριο λόγο ξένων παραθεριστών οι οποίοι συχνά επιδιώκουν να επισκέπτονται τις εν εξελίξει ανασκαφές, χρειάζεται την υιοθέτηση κάποιας στάσης από τους ανασκαφείς, ενώ θα ήταν δυνατόν να οδηγήσει σε βραχύχρονη συμμετοχή ορισμένων ομάδων επισκεπτών της χώρας μας σε συστηματικές ανασκαφικές έρευνες, προσφέροντάς τους μια βιωματική εμπειρία, προοπτική που έχει διχάσει την αρχαιολογική κοινότητα.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν η πρόσληψη της έρευνας από τους τοπικούς φορείς και τις κοινότητες καθώς και οι σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των μελών των ανασκαφικών ομάδων και των ντόπιων σε βάθος χρόνου.

Ενώ σε κάποιες περιπτώσεις, οι ανασκαφές αγκαλιάζονται και στηρίζονται τόσο οικονομικά όσο και πρακτικά από τις τοπικές κοινότητες καθώς γίνονται μέσα προβολής του ιδιαίτερου τόπου τους, σε άλλες περιπτώσεις η αντιμετώπιση είναι έως εχθρική και οι ανασκαφείς αντιμετωπίζονται μάλλον ως πρόβλημα με το οποίο δεν μπορούν να ασχοληθούν εν μέσω της τουριστικής «σεζόν».

Στόχος αυτής της θεματικής συνεδρίας είναι να συγκεντρώσει αφενός ανασκαφικές εμπειρίες από διαφορετικούς τουριστικούς (αλλά και μη τουριστικούς) προορισμούς ανά την Ελλάδα, ανατρέχοντας και σε περιπτώσεις απομακρυσμένες χρονικά από το σήμερα, και αφετέρου απόψεις αρχαιολόγων γύρω από τα ζητήματα αυτά, προκειμένου να εντυφίσει στους ποικίλους τρόπους πρόσληψης της αρχαιολογικής έρευνας τόσο των ίδιων των εμπλεκόμενων αρχαιολόγων, όσο και γενικότερα της αρχαιολογίας και του παρελθόντος, είτε από τις τοπικές κοινωνίες και φορείς, είτε από τους ίδιους τους παραθεριστές.

ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ

Αλέξανδρος Μαζαράκης Αινιάν (Καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας, παν/μιο Θεσσαλίας)

Βιώματα από μια τριαντάχρονη πορεία ανασκαφών σε παράκτιες θέσεις του Αιγαίου

Στην παρουσίασή μου θα περιγράψω τη στάση της τοπικής κοινωνίας στις θέσεις που συμμετείχα σε ανασκαφές, από το 1979 έως σήμερα. Μια σαραντάχρονη εμπειρία σε τόπους όπως η Ερέτρια, Μινώ Αμοργού, Κύθνος, Σωρός Μαγνησίας, Κεφάλαι Σκιάθου, Κήρινθος Ευβοίας.

Γεωργία Μπέκα (Υποψήφια διδάκτωρ, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, παν/μιο Κρήτης) –

Νένα Γαλανίδου (Καθηγήτρια Προϊστορικής Αρχαιολογίας, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, παν/μιο Κρήτης)

Αρχαιολογική έρευνα και νησιωτικές κοινωνίες στο Αιγαίο

Η ανακοίνωση εξετάζει την αλληλεπίδραση της αρχαιολογικής ομάδας του Πανεπιστημίου Κρήτης που ανασκάπτει την Παλαιολιθική θέση στα Ροδαφνίδια Λισβορίου με την τοπική κοινότητα. Τα Ροδαφνίδια και το Λισβόρι αποτελούν ξεχωριστή περίπτωση μελέτης για δυο λόγους. Ο πρώτος συνδέεται με την ιδιαιτερότητα της αρχαιολογικής θέσης: α) είναι μία υπαίθρια θέση της κατώτερης Παλαιολιθικής Εποχής με αρχαιολογικά ευρήματα μη γνώριμα και ενδιαφέροντα για το ευρύ κοινό, β) αποτελεί θέση της παγκόσμιας και όχι της Ελληνικής αρχαιολογικής κληρονομιάς αρθρώνοντας ένα αυτόνομο ιστορικό αφήγημα διαφορετικό από το εθνικό, και γ) αποτελεί την πρώτη εξ' ολοκλήρου, συστηματική πανεπιστημιακή έρευνα στην Κατώτερη Παλαιολιθική Ελλάδα, εκπαιδύοντας πλειάδα φοιτητών και ερευνητών, οι οποίοι κατά τη διάρκεια της ανασκαφής αλληλεπιδρά σε καθημερινή βάση με την κοινότητα του χωριού. Κάτω από το μεγεθυντικό φακό μας μπαίνει αυτή η διάδραση των αρχαιολόγων με το τοπίο, την τοπική παράδοση, την οικονομία, τις ιδιαιτερότητες της τοπικής κοινωνίας, τις προκαταλήψεις και μια σειρά πολλών σκέψεων και συμπεριφορών. Ο δεύτερος λόγος αφορά στην ταυτότητα του Λισβοριανού «τοπίου» και της παραδοσιακής ελληνικής αγροτικής κοινότητας με όλα τα χαρακτηριστικά που αυτή φέρει. Αποτελεί, επίσης, έναν τόπο πλούσιο από την άποψη της ευφορίας της γης και ταυτόχρονα φτωχό οικοδομικά, τουριστικά και γενικότερα αναπτυξιακά. Η ανακοίνωση διερευνά τον τρόπο με τον οποίο η ερευνητική ομάδα αλληλεπιδρά με την κοινότητα και το αγροτικό «τοπίο», την υλική και άυλη πολιτιστική κληρονομιά του και το υπάρχον «τοπικό αφήγημα» ώστε να διαμορφώσει τις προϋποθέσεις για ήπια ανάπτυξη με συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας σεβόμενη την ταυτότητά της. Διερευνά επίσης τον τρόπο με τον οποίο η τοπική κοινότητα υποδέχεται και προσλαμβάνει την αρχαιολογική έρευνα, την ερευνητική ομάδα και τις επιπτώσεις της δουλειάς της στην καθημερινότητα και στο μέλλον της. Όλα τα παραπάνω, αποτελούν

ερευνητικά επίδικα ενός ευρύτερου προγράμματος Δημόσιας Αρχαιολογίας και προσεγγίζονται με τα μεθοδολογικά εργαλεία της Αρχαιολογίας, της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, της Εθνογραφίας και της Προφορικής Ιστορίας.

Μαρία Κουτσουμπού (Αρχαιολόγος Εφορία Αρχαιοτήτων Κυκλάδων, υποψήφια διδάκτωρ, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, παν/μιο Αθηνών)

Λίγο χώμα, λίγο θάλασσα και μια αξίνα: ανασκάπτοντας στις Κυκλάδες

Οι δύο «βαριές» βιομηχανίες της χώρας, ο τουρισμός και ο πολιτισμός τέμνονται κατεξοχήν στο Αιγαίο: στις Κυκλάδες, τα Δωδεκάνησα και την Κρήτη έχουν αποκαλυφθεί και αναδειχθεί εκατοντάδες αρχαιολογικοί χώροι και μνημεία τα οποία συχνά εντάσσονται στα τουριστικά πακέτα των πρακτορείων αποτελώντας αντικείμενο θαυμασμού των τουριστών αλλά και πηγή πλουτισμού των εμπλεκόμενων με τον τουρισμό. Η πραγματικότητα αυτή ωστόσο δεν επιφέρει την αντίστοιχη υποστήριξη –όπως ίσως θα περίμενε κανείς– στις αρχαιολογικές ανασκαφές (συστηματικές αλλά και σωστικές) στις τουριστικές περιοχές, οι οποίες παραδοσιακά πραγματοποιούνται κατά τους τουριστικούς μήνες, όταν δηλαδή ο καιρός το επιτρέπει. Αντίθετα, μερικές φορές, ακόμη και η απλή έναρξη μια συστηματικής ανασκαφής, μπορεί να προκαλέσει μεγάλη πολεμική: μέσα από αστείες αλλά και λιγότερο αστείες ιστορίες θα γίνει προσπάθεια να σκιαγραφηθεί η δυναμική σχέση μεταξύ αρχαιολογικής έρευνας και τουριστικής δραστηριότητας στα νησιά του Αιγαίου.

Δέσποινα Νάζου (Κοινωνική Ανθρωπολόγος, Διδάσκουσα στο παν/μιο Αιγαίου, Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια στο παν/μιο Κρήτης)

«Αρχαιολογία, Τουρισμός και Τοπικές Κοινωνίες: Αρχαιολογική κληρονομιά και τουριστική ανάπτυξη στη Μύκονο, τη Δήλο και τη Ρήνεια». Μια εθνογραφική προσέγγιση

Η Δήλος και η Ρήνεια, ανεξάρτητα αλλά και μέσα από την αλληλεξάρτησή τους με τη Μύκονο αποτελούν εμβληματικά νησιά της ανατολικής Μεσογείου γιατί:

- 1) Έχουν καθιερωθεί από τους επίσημους κρατικούς και διεθνείς φορείς ως τόποι πολιτιστικής κληρονομιάς λόγω των αρχαιολογικών τους υλικοτήτων.
- 2) Διαφορετικές ομάδες και συλλογικότητες που κατοικούν σε αυτά τα νησιά ή που τα επισκέπτονται διαμορφώνουν ή παράγουν τις δικές τους αντιλήψεις περί ‘κληρονομιάς’ και ‘αρχαιολογίας’ σε συνδυασμό με την ‘αίσθηση’ του τόπου.
- 3) Η τουριστική διάσταση της Δήλου αλλά και η αγροτική/αρχαιολογική σύνδεση της Ρήνειας με τη Μύκονο έχουν διαμορφώσει ένα πλαίσιο αναστοχασμού/προβληματισμού γύρω από τις ταυτότητες, τη μνήμη, το παρελθόν.

Ένας από τους βασικούς λόγους για τους παραπάνω ισχυρισμούς συνίσταται στο ότι τα δύο νησιά αποτελούσαν και αποτελούν παράλληλα τόπους οι οποίοι έχουν αγροτικό χαρακτήρα από τον 17ο αιώνα ενώ από τον 19ο αιώνα χωρίζονται σε δημοτικές «παρτίδες» γης που διανέμονται σε ‘ακτήμονες’ κληρούχους Μυκονιάτες. Αυτοί διατηρούν κυρίως με τη Ρήνεια μια σχέση που –καθώς φαίνεται– εκτείνεται πέρα από τις χρήσεις των δύο νησιών ως «αγροτικών». Η σχέση αυτή αφορά τη συλλογική αίσθηση εντόπιας ταυτότητας που χαρακτηρίζεται από τη σύνδεση τόπων και ανθρώπων σε βάθος χρόνου.

Αναφορικά με τα παραπάνω, στο πλαίσιο της παρουσίασης πρόκειται καταδειχθούν α) οι τρόποι με τους οποίους συνδέεται η «πολιτιστική κληρονομιά» με τα αιτήματα τουριστικής

ανάπτυξης των νησιωτικών περιοχών, β) οι διαφορετικές πρακτικές και σημασιοδοτήσεις των ποικίλων υποκειμένων σε σχέση με την «αρχαιολογική κληρονομιά», τα «μνημεία» και το «παρελθόν» γ) οι διαδικασίες της θεσμοθέτησης της (αρχαιολογικής) μνήμης στις τοπικές κοινωνίες στο πλαίσιο της τουριστικής ανάπτυξης.

Αργυρούλα Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου (Επίτιμη προϊσταμένη της Εφορίας Αρχαιοτήτων Μαγνησίας)

Το πλοίο αναχωρεί για Σκιάθο, Σκόπελο, Αλόνησο. Θαλάσσιες αρχαιολογικές διαδρομές 35 χρόνων (1980-2014)

Μνήμες και βιώματα από τις προσπάθειες για την εδραίωση της ενεργού παρουσίας της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας στα νησιά των Βορείων Σποράδων, για τον εντοπισμό των ήδη γνωστών αρχαιολογικών χώρων και την ανακάλυψη αγνώστων, για την καθιέρωση της προστασίας των αρχαιοτήτων σε συνεργασία με την Τοπική Αυτοδιοίκηση και άλλους Φορείς (Πολεοδομία, Δασαρχείο, Πολιτιστικούς Συλλόγους κ.ά.), για τις πρώτες σωστικές ανασκαφές, για την ανάδειξη ορισμένων μνημείων, για τα πρώτα Προγράμματα συστηματικών ανασκαφών και επιφανειακών ερευνών σε συνεργασία με ελληνικά και ξένα επιστημονικά ιδρύματα, για τη διοργάνωση εκδηλώσεων και δράσεων με σκοπό την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των κατοίκων, για τις σχέσεις των αρχαιολόγων μαζί τους.

Αλεξάνδρα Αλεξανδρίδου (Επίκουρη Καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας, παν/μιο Ιωαννίνων)

Ανασκαφή στο νησί του Παπαδιαμάντη: δρόμος μετ'εμποδίων

Η παρουσίαση αφορά την 9χρονη αρχαιολογική εμπειρία σε ένα από τα τουριστικότερα νησιά της Ελλάδας, τη Σκιάθο, όπου η τουριστική περίοδος φθάνει τους 5.5 μήνες και οι τουρίστες που καταφθάνουν μόνο αεροπορικώς ανέρχονται στους 310.000 με πάνω από τους μισούς να έρχονται από το εξωτερικό.

Η αρχαιολογική έρευνα στο νησί στη θέση Κεφάλια δίπλα στο αεροδρόμιο ξεκίνησε το 2009. Και ενώ η υποδοχή της ομάδας των αρχαιολόγων του Πανεπιστημίου και της Εφορείας Θεσσαλίας από την τοπική κοινότητα το 2009 ήταν θετική, όταν η επιφανειακή ολιγοήμερη έρευνα μετατράπηκε σε μηνιαία συστηματική ανασκαφή το ενδιαφέρον έπαυσε και οι δυσάρεστες περιπέτειες άρχισαν οδηγώντας σταδιακά στη μείωση των ανασκαφικών περιόδων και στη συνέχεια στην αποχώρηση το 2016.

Άρης Τσαραβόπουλος (Αρχαιολόγος ΥΠΠΟΑ) - **Γκέλη Φράγκου** (Αρχαιολόγος ΥΠΠΟΑ)

Αντικύθηρα, 20 χρόνια ανασκαφών με εθελοντική εργασία

Η ανασκαφή του Κάστρου στο νησί των Αντικυθήρων τα τελευταία 20 χρόνια έχει φιλοξενήσει συνολικά περίπου 800 συμμετέχοντες διαφόρων ειδικοτήτων συνυφασμένων με την αρχαιολογία και μη. Η παρουσία ελλήνων και ξένων, φοιτητών και μη, με την συμμετοχή τους στην ανασκαφή, σχεδόν κάθε ανασκαφική περίοδο, οδήγησε στη σκέψη πως ο μοναδικός τρόπος διάσωσης των Αντικυθήρων, φαίνεται να είναι η δημιουργία ενός αρχαιολογικού πάρκου, όπου «συντηρητές» του και «ανασκαφείς» του θα είναι οι ίδιοι οι

επισκέπτες, υπό την εποπτεία φυσικά επαγγελματιών. Διαφορετικά το νησί σε λίγα χρόνια θα εγκαταλειφθεί πλήρως.

Η διαμονή των συμμετεχόντων, από την έναρξη της ανασκαφής, συνολικά 20 χρόνια, γίνεται σε αντίσκηνα στο προαύλιο του Σχολείου της Κοινότητας, το οποίο δεν λειτουργεί πλέον. Οι δυνατότητες λουτρού είναι περιορισμένες και γίνεται μόνο στον κυρίως οικισμό, τον Ποταμό, περίπου τρία χιλιόμετρα από τον χώρο διαμονής της ομάδας. Παρόλα αυτά φάνηκε ότι ακόμα και όταν δεν εξασφαλίζεται η διαμονή ή η διατροφή, υπάρχει μεγάλη απήχηση όχι μόνο σε όσους έχουν σχέση με τις ανθρωπιστικές επιστήμες, αλλά σε μεγάλο βαθμό και σε πολλούς άλλους, των οποίων τα επαγγέλματα είναι τελείως διαφορετικά.

Η ημέρα εργασίας αρχίζει κάθε Αύγουστο με την ανατολή του ήλιου και διαρκεί 5 ώρες. Οι εργαζόμενοι, μετά την εργασία, κολυμπούν στην γειτονική της ανασκαφής παραλία και ύστερα μεταβαίνουν στον κύριο οικισμό, όπου υπάρχουν εγκαταστάσεις λουτρού και δυο εστιατόρια. Το απόγευμα, στον χώρο του σχολείου, γίνεται το πλύσιμο και η καταγραφή των κινητών ευρημάτων, καθώς και η ανάγνωση και τελική σύνταξη των ημερολογίων με τη συμβολή όλων των συμμετεχόντων στη συγκεκριμένη ομάδα. Η παρουσία περίπου 60 ατόμων κάθε Αύγουστο στο πλαίσιο της ανασκαφής τα τελευταία 20 χρόνια έχει ωφελήσει την οικονομία και την προβολή του νησιού. Οι έως τώρα συμμετέχοντες στην ανασκαφή έχουν μετατραπεί σε ζωντανούς διαφημιστές του νησιού και επανέρχονται ή στέλνουν πολλούς γνωστούς και φίλους τους στο νησί παρά τις δυσκολίες διαβίωσης που υπάρχουν.

Επιπλέον, κάθε χρόνο προσκαλούνται οι κάτοικοι και οι επισκέπτες να επισκεφθούν την ανασκαφή την ώρα που πραγματοποιείται, καθώς και να ξεναγηθούν σε ολόκληρο τον αρχαιολογικό χώρο ή ακόμα, εάν το επιθυμούν, να συμμετάσχουν. Κάθε χρόνο με παρουσιάσεις στον οικισμό του Ποταμού ή στον τόπο διαμονής μας, στο Σχολείο, που πραγματοποιούνται κατά την διάρκεια της ανασκαφής, ενημερώνονται οι κάτοικοι και επισκέπτες σχετικά με τις εξελίξεις και τα αποτελέσματα του ανασκαφικού έργου της ομάδας.

Γιώργος Ρήγιнос (Αρχαιολόγος ΥΠΠΟΑ, ΕΦΑ Πρέβεζας)

Ανασκάπτοντας σε Κέρκυρα και Θεσπρωτία τις τελευταίες δεκαετίες του 20ου και τις αρχές του 21ου αιώνα

Όμοροι τόποι - Διαφορετικές εμπειρίες. Κέρκυρα και Θεσπρωτία: Δύο κοντινοί τόποι, δύο γειτονικές περιοχές, δύο διαφορετικές και εκ διαμέτρου αντίθετες εμπειρίες. Προσωπικές εμπειρίες από τη στάση των μεμονωμένων ατόμων αλλά και των τοπικών κοινωνιών στην ελληνική επαρχία απέναντι στην Αρχαιολογική Υπηρεσία στο τέλος της 2ης και τις απαρχές της 3ης χιλιετίας.

16.00-18.00 (Παράλληλη Συνεδρία)

Διαχείριση ενάλιων αρχαιολογικών χώρων. Μια δύσκολη υπόθεση στην προσπάθεια ανάδειξης της ενάλιας πολιτιστικής κληρονομιάς.

ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ: Δημήτρης Κουρκουμέλης (Αρχαιολόγος Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων) – Δέσποινα Κουτσούμπα (Αρχαιολόγος Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων) –

Αλέξανδρος Τούρτας (Αρχαιολόγος, μεταδιδακτορικός ερευνητής παν/μίου Αιγαίου)

ΧΩΡΟΣ: Παραλιακό Συγκρότημα ΠΘ (αμφιθέατρα Σαράτση ή Κορδάτου)

Η ενάλια πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί ένα από τα δυναμικότερα πεδία αρχαιολογικής έρευνας τα τελευταία χρόνια. Ωστόσο, η επικοινωνία αυτού του ενδιαφέροντος πολιτιστικού κεφαλαίου με την κοινωνία παραμένει σε μεγάλο βαθμό σήμερα στην Ελλάδα αποσπασματική και σχεδόν μονόδρομη.

Τα τελευταία χρόνια γίνονται προσπάθειες για να προκύψουν νέες ευκαιρίες στη δημιουργία αλληλεπίδρασης μεταξύ του κοινού και της υποβρύχιας πολιτιστικής κληρονομιάς, είτε μέσα από τη διαχείριση των ενάλιων αρχαιολογικών χώρων, είτε μέσα από τη δημιουργία εκθέσεων, που αφορούν το ενάλιο αρχαιολογικό αρχείο. Κι ενώ στη δεύτερη περίπτωση τα μουσειολογικά και μουσειογραφικά προβλήματα είναι λίγο έως πολύ διαχειρίσιμα μέσα στο πλαίσιο της ευρύτερης μουσειακής πρακτικής, η διαχείριση των ενάλιων αρχαιολογικών δεν είναι εύκολο να ακολουθήσει τη μεθοδολογία που έχει αναπτυχθεί για τους χερσαίους χώρους μέχρι σήμερα.

Τα διάφορα προβλήματα που γεννά το υδάτινο περιβάλλον αγγίζουν όχι μόνο θεωρητικά θέματα, αλλά κυρίως πρακτικές δυσκολίες, οι οποίες προκαλούν περίπλοκες καταστάσεις κι επηρεάζουν τη διαδικασία λήψης στρατηγικών αποφάσεων. Εγείρονται λοιπόν, ερωτήματα νομικής, διοικητικής και διαχειριστικής φύσης, τα οποία έρχονται να προστεθούν στις υπάρχουσες επιστημολογικές και κοινωνικές αναζητήσεις.

Με ποιο τρόπο μπορούν να γίνουν προσβάσιμοι οι ενάλιοι αρχαιολογικοί χώροι; Ποιες πρέπει να είναι οι δυνατότητες και ποιοι οι περιορισμοί; Ποιο είναι το απαραίτητο πλαίσιο υποστήριξης; Από ποιο σημείο κι έπειτα η αξιοποίηση γίνεται εις βάρος της προστασίας; Ποια είναι τα προβλήματα, που έχουν παρουσιαστεί μέχρι σήμερα στην προσπάθεια σχεδιασμού και οργάνωσης επισκέψεων σε ενάλιες θέσεις;

Όλα τα παραπάνω ερωτήματα και αρκετά ακόμα προτείνουμε να αποτελέσουν θέμα μιας στρογγυλής τράπεζας στη διάρκεια των Αρχαιολογικών Διαλόγων 2019.

ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ

Παρή Καλαμαρα (Προϊσταμένη Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων)

Πλεύση με ή χωρίς οδηγό; Δεδομένα και αναζητήσεις προς ένα στρατηγικό σχεδιασμό

Θεοτόκης Θεοδούλου (Δρ. Αρχαιολόγος, Καταδυόμενος. Προϊστάμενος Γραφείου Κρήτης ΕΕΑ)

Επισκέψιμοι Ενάλιοι Αρχαιολογικοί Χώροι. Θεωρία – Πράξη – Πρόταση

Η μαζικοποίηση της πρόσβασης στον βυθό που εγκαινίασε η τελειοποίηση της συσκευής αυτόνομης κατάδυσης από τους Cousteau και Gagnan το 1943 έφερε στην επιφάνεια την ανάγκη αρχικά για τον εντοπισμό και την έρευνα και στην συνέχεια για την δυνατότητα επίσκεψης σε ποντισμένες αρχαιότητες. Η ανάγκη αυτή εντάσσεται σε μια συζήτηση που βρίσκεται σε εξέλιξη τις τρεις τελευταίες δεκαετίες στην Ελλάδα. Από τις πρώτες προτάσεις της Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων για τη δημιουργία επισκέψιμου ενάλιου αρχαιολογικού χώρου στην περιοχή της Πύλου τη δεκαετία του 1990 βρισκόμαστε πια λίγο πριν την έναρξη

λειτουργίας κάποιων τέτοιων χώρων, όπως αυτού στο κλασικό Ναυάγιο της Αλοννήσου και κάποιων ακόμα ναυαγίων στον Παγασητικό Κόλπο.

Είμαστε όμως έτοιμοι; Κατ' αρχάς συμφωνούμε ότι υπάρχει πράγματι αυτή η ανάγκη; Και αν ναι, υπάρχει τρόπος και τα αρχαία να προστατευτούν και να αναδειχθούν και η κοινωνία, οικονομία να επωφεληθεί; Έχουν γίνει όντως τα βήματα που απαιτούνται από τη θεωρία στην πράξη; Υπάρχει το θεσμικό πλαίσιο; Είναι λειτουργικό, γενικό για να μπορεί να εξειδικεύεται και ειδικό που να εντάσσεται σε ένα γενικό πλαίσιο; Ποιες οι αντιστοιχίες και οι αναντιστοιχίες με τους επισκέψιμους χερσαίους χώρους και τα μουσεία; Ποιες ιδιαιτερότητες είναι αυτές που απαιτούν, αν απαιτούν διαφορετική προσέγγιση και ποια είναι εκείνα τα στοιχεία που μπορούν ή και πρέπει να μεταφερθούν με ανάλογο τρόπο από τους χερσαίους στους ενάλιους χώρους; Είναι όλοι οι ενάλιοι χώροι κατάλληλοι για επίσκεψη; Ποια είναι τα χαρακτηριστικά που πρέπει να έχει ένας ενάλιος χώρος για να είναι κατάλληλος να γίνει επισκέψιμος; Και είναι όλοι οι ενάλιοι χώροι ομοειδείς για να μπορούν να ενταχθούν κάτω από το ίδιο πλαίσιο λειτουργίας τους ως επισκέψιμων; Η κοινωνία τοπική των περιοχών λειτουργίας και ευρύτερη είναι ενημερωμένη επαρκώς για την σημασία, τα προνόμια και τις υποχρεώσεις που καλείτε να διαχειριστεί;

Αυτά και πολλά ακόμα ερωτήματα τίθενται και επανατίθενται και αντιμετωπίζονται από τις διαφορετικές οπτικές γωνίες των εμπλεκομένων σε μια τέτοια διαδικασία, των αρχαιολόγων, των νομοθετών, των επιχειρηματιών, των επισκεπτών, των κατοίκων των περιοχών που τέτοιοι χώροι αναμένεται να λειτουργήσουν, κοκ.

Θα συμφωνήσουμε εκ προοιμίου ότι η ανάγκη υπάρχει και ότι είναι θετικό για όλους και για την ίδια την υποβρύχια πολιτιστική κληρονομιά να λειτουργήσουν τέτοιοι χώροι, αλλά για να έχει επιτυχία το εγχείρημα πρέπει να προχωρήσει σταδιακά και με προσεκτικά βήματα, παρά τα χρόνια συζητήσεων που επιβάλλουν την υλοποίηση εδώ και τώρα.

Σε αυτό το πλαίσιο και με δεδομένες μια σειρά κατάλληλες ιδιαιτερότητες της Κρήτης προτείνεται προς ένταξη στην συζήτηση η λειτουργία ενός ανάλογου χώρου στην Κρήτη.

Δημήτρης Κουρκουμέλης (Αρχαιολόγος Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων)

Το διεθνές πλαίσιο διαχείρισης της ενάλιας πολιτιστικής κληρονομιάς και η σύμβαση της UNESCO (2001)

Κάθε προσπάθεια διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς πρέπει να είναι προσαρμοσμένη στα ιδιαίτερα δεδομένα του τόπου και του χρόνου. Ωστόσο, η διεθνής πρακτική λειτουργεί ως ένας πολύ σημαντικός οδηγός, τόσο σε επίπεδο σχεδιασμού, όσο και αξιολόγησης των εκάστοτε επιλογών. Ιδιαίτερα, τα συλλογικά κείμενα, όπως αυτό της UNESCO για την «Προστασία της Υποβρύχιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς» του 2001, αποτελούν τη βάση για μια ολοκληρωμένη και ουσιαστική συζήτηση σχετικά με τη διαμόρφωση του εθνικού μας αρχαιολογικού, νομικού, διοικητικού, αλλά και επιστημονικού πλαισίου.

Αλέξανδρος Τούρτας (Αρχαιολόγος, μεταδιδακτορικός ερευνητής παν/μίου Αιγαίου)

4 Διάλογοι για την αρχαιολογία του υδάτινου τοπίου

Είναι πολύ σημαντική η προσπάθεια που γίνεται τα τελευταία χρόνια με σκοπό οι ενάλιοι αρχαιολογικοί χώροι να γίνουν επισκέψιμοι. Ωστόσο, είναι αυτό αρκετό για να προκύψει μια

ουσιαστική και πολύπλευρη σχέση της κοινωνίας με την ενάλια πολιτιστική κληρονομιά; Μήπως χρειάζεται να αναλογιστεί κανείς το ζήτημα συνολικότερα και να αρχίσει μια γενικότερη συζήτηση για το περιεχόμενο και τη φύση της ενάλιας αρχαιολογίας, έτσι ώστε να προκύψουν νέες προσεγγίσεις και να διευρυνθεί το πλαίσιο διαχείρισης της; Ο προσδιορισμός του περιεχομένου της ενάλιας πολιτιστικής κληρονομιάς και των τρόπων με τους οποίους αυτή προσεγγίζεται από τους διάφορους εμπλεκόμενους είναι θεμελιώδους σημασίας για την εξέλιξη των σχεδίων διαχείρισής της. Οι προσηλωμένες και μονοδιάστατες οπτικές γωνίες και τα στερεότυπα, η ακινησία των θεωρητικών προβληματισμών και ο περιορισμός που προκύπτει από παγιωμένες αντιλήψεις στερεί από την προσπάθεια επικοινωνίας της ενάλιας πολιτιστικής κληρονομιάς βασικά στοιχεία και κυρίως αποτυπώνει μια αδυναμία εξέλιξης, η οποία αποδυναμώνει τις προσπάθειες ανάδειξής της. Ίσως κινώντας μία συζήτηση σχετικά με βασικά θέματα θεωρίας ενάλιας αρχαιολογίας μας δώσει την ώθηση να επαναδιαπραγματευθούμε όλα τα παραπάνω και με αυτό τον τρόπο αφενός να ανοίξουν νέες προοπτικές και αφετέρου να υποστηριχθούν πληρέστερα οι εξελισσόμενες προσπάθειες. Να διαμορφωθεί με άλλα λόγια ένα πλατύ και ευέλικτο γνωσιακό τοπίο, που να υποστηρίζει και όχι να περιορίζει τις όποιες προσεγγίσεις.

Κατερίνα Σπυροπούλου (Αρχαιολόγος)

Διαχείριση και ανάδειξη των προϊστορικών ενάλιων και παράκτιων αρχαιοτήτων Αργολίδας

Η παρούσα ανακοίνωση αποτελεί μια πρόταση προστασίας, διαχείρισης και ανάδειξης των λιγότερα γνωστών στο ευρύ κοινό παράκτιων και ενάλιων προϊστορικών αρχαιοτήτων και σπηλαίων στις περιοχές της Ερμιονίδας και του Ναυπλίου (Λέρνα, Ασίνη, Λαμπαγιαννά, Φράχθι και ναυάγια Ιρίων και Δοκού). Η επιλογή του θέματος βασίζεται στο γεγονός ότι οι προτεινόμενοι προς ανάδειξη αρχαιολογικοί χώροι συνιστούν θέσεις κλειδιά για την απαρχή της κατοίκησης τόσο στο νομό Αργολίδας όσο και σε ολόκληρη την Ελλάδα, ωστόσο, βρίσκονται στη σκιά των Μυκηνών.

Στόχος είναι η αύξηση της τουριστικής επισκεψιμότητας στις εν λόγω αρχαιολογικές θέσεις, η επαγρύπνηση των κατοίκων με την ενεργή συμμετοχή τους στο πρόγραμμα, αλλά κυρίως η σύνδεση των ανωτέρω προϊστορικών θέσεων μέσω της οργάνωσης και διαχείρισης ενιαίων θεματικών επισκέψεων στους προϊστορικούς οικισμούς και ναυάγια της Αργολίδας. Κατ'αυτό τον τρόπο το ευρύ κοινό θα κατανοήσει τη συμβολή του νομού Αργολίδας στην εξέλιξη του ανθρώπινου είδους, της κοινωνίας και της οικονομίας στη χώρα μας.

17.30 – 20.30 (Παράλληλη Συνεδρία)

Ναυτικός Αθλητισμός – Ναυτικές Αθλητικές Εγκαταστάσεις. Από τα προφανή των αρχείων στα αφανή της μνήμης

ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ: Άκης Παυλογιάννης (Δρ. Ιστορίας, μέλος ΕΔΙΠ Τμήματος Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας, Μουσειολογίας Ιονίου παν/μίου)

ΧΩΡΟΣ: Ναυτικός Όμιλος Βόλου (Άναυρος)

Η επιλογή θεματικών των σπορ στο πλαίσιο μιας ευρείας διαλεκτικής με άξονες τις σχέσεις παρόντος – παρελθόντος, τις χρήσεις του παρελθόντος και την πολιτισμική διαχείριση και συνδιαχείριση συναντά το τελευταίο διάστημα όλο και μεγαλύτερη αποδοχή σε κοινωνικό και πολιτισμικό επίπεδο. Τα σπορ αποτελούν προνομιακό πεδίο έρευνας, μελέτης και πολιτισμικής διαχείρισης, γιατί επιδέχονται αντιφατικές θεωρήσεις, που περιέχουν αφενός την διεισδυτική επίδραση τους στον ατομικό και στο δημόσιο λόγο και αφετέρου την απαξίωση που ως ταπεινές και ανώφελες δραστηριότητες γνώρισαν από την επιστήμη και τη διανόηση και κατ' επέκταση τον αποκλεισμό τους από τους φορείς μνήμης. Περαιτέρω η επιλογή των ναυτικών αθλημάτων εμφανίζει τις δικές της ιστορίες, γιατί αυτά δεν ανήκουν στα υψηλά επίπεδα της αθλητικής ζωής, σε αυτά που συγκροτούν τις κυρίαρχες αφηγήσεις της ηγεμονικής επίσημης ιστορίας, ούτε και της δημόσιας ιστορίας. Γενικότερα τα ναυτικά αθλήματα αποτελούν υποθέσεις συναισθηματικά φορτισμένες ως μέρος της αφήγησης πολλών πόλεων, που κατέχουν ξεχωριστή θέση στο τοπικό φαντασιακό, χωρίς να έχουν αντιστοίχως αναδειχθεί στις τοπικές ιστορίες και ενταχθεί στους θεσμούς μνήμης. Διαθέτουν υλικά αντικείμενα με συμβολικές και άυλες προεκτάσεις που συνθέτουν νέο χώρο ενδιαφέροντος μέσα στα μουσεία. Μάλιστα στην παρούσα χρονική συγκυρία αρκετοί ναυτικοί αθλητικοί όμιλοι επιχειρούν να αυτοπροσδιορισθούν μέσα από το χώρο των εγκαταστάσεων τους, που αποτελούν αντικείμενο αντικρουόμενων πολιτικών, νομικών και πολιτισμικών προσεγγίσεων, γεγονός που μπορεί στις υλικές και άυλες εκφάνσεις του να αποτυπωθεί σε μουσειακούς και μνημειακούς φορείς . Ως εκ τούτου η οργάνωση μιας θεματικής συνεδρίας και ίσως στρογγυλής τράπεζας σχετικά με το ναυτικό αθλητισμό, στην πόλη του Βόλου που έχει τη δική της ισχυρή ναυταθλητική ιστορία, αποκτά ενδιαφέρον στο βαθμό που ενισχύει τη μετάβαση από τα προφανή των αρχείων στα αφανή της μνήμης. Μας επιτρέπει να συγκροτήσουμε μέσα στο μουσείο ιστορίες της υποκειμενικότητας χωρίς να αγνοήσουμε τα γεγονότα, να κινηθούμε στο διανοητικό υπόβαθρο, ανιχνεύοντας τις αξίες που επενδύονται στο χώρο καθώς και τον τρόπο συγκρότησης των ταυτοτήτων.

ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ

Άκης Παυλογιάννης (Δρ. Ιστορίας, μέλος ΕΔΙΠ Τμήματος Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας, Μουσειολογίας Ιονίου παν/μίου)

Με αφορμή την προετοιμασία μιας έκθεσης με τίτλο: Η «αθλητική» κωπηλασία στην Κέρκυρα. Από τα προφανή των αρχείων στα αφανή της μνήμης

Η επιλογή μιας θεματικής των σπορ με την προοπτική οργάνωσης μιας έκθεσης σ' ένα θεματικό ή τοπικό μουσείο, συνάντησε μεγάλη ανταπόκριση από τους φοιτητές / φοιτήτριες μιας μουσειολογικής επιλογής. Όλο και περισσότερο το τελευταίο διάστημα η ιστορική έρευνα των σπορ και του αθλητισμού βασίζεται στην επεξεργασία ιστορικών τεκμηρίων και στη διεύρυνση των ιστορικών πηγών. Αρχίζει να αξιοποιεί τεκμήρια που προέρχονται από αφανείς ομάδες και άγνωστους δράστες καθώς και μια μεγάλη ποικιλία υλικών και άυλων καταλοίπων. Αυτή η ερευνητική διαδικασία αφενός περιέχει τον κριτικό στοχασμό σχετικά με την «αυθεντία» και την «αλήθεια» των γραπτών πηγών και ειδικότερα των πρωτογενών και αφετέρου τη χρησιμοποίηση μεθόδων και υλικού της προφορικής και της δημόσιας ιστορίας. Ως εκ τούτου η «αθλητική κωπηλασία» της Κέρκυρας αποτελεί πραγματικά μια υπόθεση συναισθηματικά φορτισμένη ως μέρος της αφήγησης της πόλης που δεν έχει αντιστοίχως αναδειχθεί στις τοπικές ιστορίες και ενταχθεί στους θεσμούς μνήμης. Η

οργάνωση μιας έκθεσης για την αθλητική κωπηλασία στην Κέρκυρα διασπά τις συμβατικές γραμμές και αναγκαιότητες των μουσειακών και μνημειακών χώρων και στρέφει την έρευνα και τη θέαση σε κατάλοιπα με άυλες και συμβολικές προεκτάσεις, σε αρχαιακές πληροφορίες και σε πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές θεμάτων που μέχρι τώρα σπανίως και συγκυριακά απασχολούσαν τις «επίσημες» οπτικές των μουσείων.

Παρασκευή Γκανάτσιου (MSc στη Μουσειοπαιδαγωγική, Υπ. Διδάκτωρ Ιονίου παν/μίου) - Φωτεινή Κουρή (MSc Εκπαίδευση και Δημοκρατικός Πολίτης)

Ο χώρος άθλησης και οι εγκαταστάσεις ενός Ναυτικού Αθλητικού Συλλόγου ως ψηφίδα της «εικόνας και της μνήμης του τόπου»

Η ταυτότητα του ανθρώπου βρίσκεται σε αλληλεξάρτηση με τα χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος χώρου ως «τόπου», ως ενός ποιοτικού «ολικού» φαινόμενο με απτά αρχιτεκτονικά στοιχεία αλλά και άυλα όπως είναι η ατμόσφαιρα, ο ιδιαίτερος χαρακτήρας, οι ψυχικές του λειτουργίες. Η αθλητική δραστηριοποίηση, ειδικά σε ανοιχτό χώρο όπως συμβαίνει στην περίπτωση ενός Ναυτικού Αθλητικού Συλλόγου, δέχεται την επίδραση του «τόπου» ως διαμορφωτικού παράγοντα λ.χ. του/της αθλητή/τριας με ενίοτε ανταποδοτικό χαρακτήρα προς τον τόπο και τις εγκαταστάσεις του. Η παρούσα μελέτη στοχεύει στο να αναδείξει τον παραπάνω συλλογισμό μέσα από τη μελέτη περίπτωσης του Ναυτικού Αθλητικού Ομίλου Κέρκυρας (ΝΑΟΚ). Οι εγκαταστάσεις του ομίλου και το βίωμα των αθλητών/τριών του στην παράκτια ζώνη της Παλαιάς Πόλης με το Π. Φρούριο, τα ιστορικά κτήρια και τη «γραφή» της δικής τους θάλασσας, στην οποία λαμβάνει χώρα η αθλητική τους δράση, αποτελούν το πλαίσιο ανάπτυξης ενός διαλόγου μνήμης, σύγχρονης παρουσίας και προοπτικών του χώρου και των ανθρώπων του. Πρωταγωνιστές δεν είναι μόνο οι αθλούμενοι/ες, αλλά και άλλοι εμπλεκόμενοι μέσα από τις μικροϊστορίες τους καθώς και τη μακροδομική οπτική και επενέργειά τους. Για την έρευνα αξιοποιήθηκαν εργαλεία πρωτογενούς και δευτερογενούς έρευνας με εστίαση στις ανθρώπινες ζωντανές μαρτυρίες και τα βιώματα, αναδεικνύοντας μία ευρύτερη ναυταθλητική εμπειρία.

Κέλλυ Γκόγκου, Βίκυ Ιακωβάκη, Σταυρούλα Μπάνου, Νίκη Πλιάκη, Χαρίδημος Παπαχατζάκης, Ιωάννης Σκλήφας, Μανόλης Σταματάκης, Ιωάννα Τζίμα, Κυριακή Χαιρεκάκη (Ομάδα Φοιτητών/Φοιτητριών Τμήματος Αρχαιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας, Μουσειολογίας, Ιόνιο παν/μίου)

Η «αφανής» καθημερινότητα στο χώρο των ναυτικών αθλητικών εγκαταστάσεων: Η γυναίκα σε δύσκολους χώρους και χρόνους – Αυτοί που «έφυγαν νωρίς» - Η εμπειρία του πρωινού ξυπνήματος - Ο «επιστάτης» των εγκαταστάσεων της κωπηλασίας - Οι «ρόζοι» στα χέρια των κωπηλατών

Οι νέες ερευνητικές κατευθύνσεις στο χώρο της πολιτισμικής και της προφορικής ιστορίας των спор διαμορφώνουν προνομιακά πεδία ανάδειξης άγνωστων μορφών και καταστάσεων της καθημερινής πραγματικότητας. Στους χώρους των ναυτικών αθλητικών εγκαταστάσεων της Κέρκυρας, δηλαδή στα πλαίσια μιας ενδιαφέρουσας και ανοιχτής κοινωνικότητας στο κέντρο μιας πόλης γράφονται και αναδεικνύονται αφηγήματα διακριθέντων προσώπων και σημαντικών γεγονότων. Ωστόσο, στη βάση αυτών των αθλητικών και πολιτισμικών πρακτικών βρίσκονται σημαντικοί άνθρωποι που ξεχάστηκαν και ενδιαφέρουσες καταστάσεις που δε συζητήθηκαν. Οι γυναίκες που στα μέσα της δεκαετίας του '60

κατέβηκαν στις ναυτικές αθλητικές εγκαταστάσεις της Κέρκυρας για να κάνουν κωπηλασία είναι ξεχασμένα υποκείμενα της ιστορίας, που συμμετείχαν σε μια κοινωνική – αθλητική δραστηριότητα, για την οποία δεν αξίωσε να μιλήσει η διανόηση και η επιστήμη. Η απόφαση συμμετοχής τους σε χώρους σκληρούς και ανδροπρεπείς είναι πράξη ιστορική, γιατί αυτές οι γυναίκες συγκρούονται την ίδια στιγμή με τον εαυτό τους, με την ταυτότητα του φύλου τους, με την επικρατούσα γενική ιδέα για τα σπορ και για τη συμμετοχή της γυναίκας σε αυτά. Από μια άλλη οπτική ο «επιστάτης» των αθλητικών εγκαταστάσεων παραμένει συνήθως «ανώνυμος» και άγνωστος, παρότι αποτελεί το βασικό παράγοντα για τη λειτουργία του χώρου και των δραστηριοτήτων και συγχρόνως ένα ξεχωριστό πρόσωπο των αναμνήσεων και της μνήμης των ανθρώπων του συγκεκριμένου χώρου, ακόμη κι αυτών που έφθασαν σε υψηλές διακρίσεις. Παράλληλα οι άνθρωποι που «έφυγαν νωρίς» στοιχειοθετούν τις έννοιες της απώλειας, του τραύματος και του πένθους και βέβαια τις φορτισμένες μνήμες που καταγράφονται στο χρόνο. Ενδιαφέρουν παρουσιάζουν, επίσης, οι «ρόζοι», τα τραύματα στα χέρια των αθλητών / τριών, που εγγράφονται στο πλαίσιο πολυδιάστατων αφηγήσεων και δρομολογούν νέες προσεγγίσεις ενός παρελθόντος, ειπωμένου με διαφορετικό τρόπο. Και όλα αυτά συμβαίνουν μέσα στην ατμόσφαιρα των πρώτων εικόνων της ημέρας, εκεί που η χαρραυγή συναντά την Ανατολή, σε συνθήκες που συγκροτούν μια πρωτόγνωρη εμπειρία αντίληψης του χώρου και του χρόνου. Εν τέλει αυτές οι νέες μαρτυρίες ορίζουν με άλλες συνθήκες τη σχέση παρόντος – παρελθόντος.

Μανόλης Γ. Δρακάκη (Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Αρχειονομίας –Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας του Ιονίου παν/μίου) - **Βαγγέλης Χαριτόπουλος** (Αρχαιολόγος-Ανασθηλωτής, επιμελητής Μουσείου Νίκου Καζαντζάκη, υπόψ. Διδάκτωρ Παν. Leiden)

Μνήμες και πολιτισμικές πρακτικές της ομάδας Ναυτοπροσκόπων Ηρακλείου Κρήτης

Στα θαλάσσια μέτωπα των πόλεων διαμορφώνονται και λειτουργούν σταδιακά θεσμικές ή άτυπες συλλογικότητες, που σχηματοποιούν μια ταυτότητα έργου στο χρόνο και αφήνουν ενδιαφέροντα μνημονικά ίχνη. Τα προσκοπικά συστήματα έχουν καταγραφεί ως σημαντικοί οργανισμοί κοινωνικότητας, αγωγής και ψυχαγωγίας παιδιών και νέων αλλά και ως μορφές συσσωμάτωσης με παγκόσμιο ενδιαφέρον. Ειδικότερα οι ομάδες των ναυτοπροσκόπων αναπτύσσουν τις δραστηριότητες τους στις παράκτιες περιοχές των πόλεων και με κέντρο το θαλάσσιο περιβάλλον οργανώνουν πρακτικές και γραφές εκπαίδευσης και αναψυχής. Η απαρχή των ναυτοπροσκοπικών δραστηριοτήτων έχει συνδεθεί με ένα πολύ σημαντικό μνημείο του Ηρακλείου, το επιθαλάσσιο οχυρό Rocca a Mare / Κούλε, που αποτέλεσε τη ναυτική τους "βάση". Η συνύπαρξη αυτή ενός ιστορικού μνημείου με τη νεώτερη ναυταθλητική ιστορία και η δημιουργική του επανάχρηση αποτελεί το αντικείμενο διεπιστημονικής μας μελέτης. Ως εκ τούτου σκοπός μας, από τη μια πλευρά, είναι να επεξεργαστούμε αρχεία που αφορούν το σύστημα Ναυτοπροσκόπων Ηρακλείου Κρήτης, που σε ένα μεγάλο βαθμό τους παραμένουν αναξιοποίητα, και με αυτόν τον τρόπο να ανασυντάξουμε εκφάνσεις του παρελθόντος των ναυτοπροσκόπων στο θαλάσσιο μέτωπο της πόλης του Ηρακλείου. Από την άλλη στοχεύουμε να ακολουθήσουμε τις μαρτυρίες υποκειμένων που διαμόρφωσαν το παρελθόν τους μέσα και στην κοινότητα των ναυτοπροσκόπων και επιθυμούν να αφηγηθούν το βίο, την κοινωνικότητα και την πόλη τους πέρα και διαφορετικά από τα αρχειακά δεδομένα.

Μαλβίνα Άνθη (Φοιτήτρια, Τμήμα Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας, Μουσειολογίας Ιονίου παν/μίου) - **Μαρία Κοντοέ** (Φοιτήτρια, Τμήμα Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας, Μουσειολογίας Ιονίου παν/μίου)

Ναυτικές αθλητικές εγκαταστάσεις στην Κέρκυρα: Διατροφικές συνήθειες και πολιτισμικές προσεγγίσεις

Οι ναυτικές αθλητικές εγκαταστάσεις δεν αποτελούν απλώς χώρους σωματικής και αθλητικής δραστηριότητας. Συγκροτούν ενδιαφέροντα πεδία ευρύτερης κοινωνικότητας και εμπνέουν διαθεματικές αναγνώσεις και αφηγήσεις. Με εστίαση στο υδάτινο περιβάλλον και με αφορμή τις πολυδιάστατες οπτικές του προσεγγίζουμε το θαλάσσιο πλούτο σε σχέση με τις διατροφικές προεκτάσεις και επιδράσεις του. Σταδιακά γνωρίζουμε τη χρήση του ψαριού στην τοπική διατροφή και ανακαλύπτουμε το τοπικό φαγητό με το όνομα «σαβούρο», που μας ανοίγει τις ερευνητικές διόδους προς υλικά και άυλα κατάλοιπα του παρελθόντος. Αναζητούμε, παράλληλα, μαρτυρίες ανθρώπων που διαμορφώθηκαν γύρω από τη διαδικασία προετοιμασίας και κατανάλωσης του συγκεκριμένου φαγητού. Τέλος, οργανώνουμε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα με στόχο την ανάδειξη των εναλλακτικών πολιτισμικών αφηγήσεων που μπορεί να προσφέρουν οι αθλητικοί χώροι και ειδικότερα εστιάζουμε στις διαιτητικές συνήθειες ως μέρος της πολιτισμικής κληρονομιάς.

Παρασκευή Γκανάτσιου (MSc στη Μουσειοπαιδαγωγική, Υπ. Διδάκτωρ Ιονίου παν/μίου) - ***Ανάπτυξη μουσειακών συλλογών στις εγκαταστάσεις ενός Ναυτικού Αθλητικού Συλλόγου***

Οι παράκτιες ζώνες σε μικρούς και μεγάλους τόπους φιλοξενούν ευρύτατο φάσμα της ανθρώπινης ενέργειας και ευλόγως τις αθλητικές δραστηριότητες των Ναυτικών Αθλητικών Συλλόγων. Οι εγκαταστάσεις των συλλόγων αυτών πρωτίστως εξυπηρετούν της ανάγκες της προπονητικής, της άθλησης και της αθλητικής αγωγής. Στη μελέτη αυτή εξετάζονται μέθοδοι ανάπτυξης της εξωστρέφειας και της ανοιχτότητας των συγκεκριμένων χώρων με τρόπο που να έχει νόημα για την αθλητική κοινότητα αλλά και την ευρύτερη κοινωνική ομάδα του τόπου. Σε αυτό το πλαίσιο περιγράφεται ο σχεδιασμός ενός θεματικού μουσείου ενταγμένου στις εγκαταστάσεις αφενός με εκθέματα που σχετίζονται με την αμιγώς αθλητική ζωή του συλλόγου, αφετέρου με εκθέματα που απορρέουν από τη φυσιολογία του χώρου, τη θάλασσα και τις ακτές της. Ας σημειωθεί ότι στα αθλήματα του υγρού στίβου περιλαμβάνονται λχ η ιστιοπλοΐα, η κωπηλασία, η υδατοσφαίριση, τύποι κολύμβησης, η υποβρύχια αλιεία, οι καταδύσεις κ.ά. Από το πεδίο του σχεδιασμού του θεματικού μουσείου λαμβάνεται υπόψη ο πολυδιάστατος ρόλος του σύγχρονου μουσείου, η ζωντανή και ευέλικτη εικόνα του, η διάδραση με τον επισκέπτη και ο διαρκώς ανανεούμενος χαρακτήρας του που προσδίδει στη μνήμη χαρακτηριστικά συχρονικότητας και βιωσιμότητας. Ο σχεδιασμός λαμβάνει υπόψη τους πιθανούς χωρικούς περιορισμούς και στοχεύει στο να αναδείξει τις ποιότητες και τις ανάγκες του συλλόγου λειτουργώντας ως συνεκτικός παράγοντας με τις ανάγκες του ευρύτερου κοινωνικού πλαισίου. Από τις ομάδες στόχου του εν δυνάμει κοινού η εστίαση αναδεικνύει την αξία της σχέσης σχολείου – μουσείου ως εναλλακτικού εκπαιδευτικού εργαλείου, ως μέσου επικοινωνίας, αγωγής και ψυχαγωγίας αλλά και ως δυναμικού ενισχυτικού παράγοντα για την ίδια την αθλητική κοινότητα. Ειδικά σχεδιασμένα εκπαιδευτικά προγράμματα και περιοδικές εκθέσεις μπορούν να αξιοποιήσουν

ακόμη και μικρές μουσειακές συλλογές, τονώνοντας την αξία του μουσείου και του αθλητισμού συγχρόνως.

Θεόδωρος Φελέκης (Δρ. Χημείας, Τμήμα Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας, Μουσειολογίας Ιόνιο παν/μίου) - **Άκης Παυλογιάννης** (Δρ. Ιστορίας, μέλος ΕΔΙΠ Τμήματος Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας, Μουσειολογίας Ιονίου παν/μίου)

Τα συστήματα πρόσδεσης σε χώρους ναυτικών αθλητικών εγκαταστάσεων: Πολιτισμικές αφηγήσεις – Το παράδειγμα του λιμανιού του Μανδρακίου στην Κέρκυρα

Στους χώρους των ναυτικών εγκαταστάσεων, που συχνά αποτελούν και πεδία ναυτικών αθλητικών και ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων, βρίσκονται τα συστήματα πρόσδεσης για τον ελλιμενισμό των σκαφών, τα οποία περιέχουν προς συζήτηση τις τεχνικές εμφύτευσής τους στα κρηπιδώματα των προβλητών και την κατάλληλη μέθοδο κατασκευής τους, δηλαδή τα φυσικοχημικά χαρακτηριστικά των δεσμών ανάλογα με το σχήμα τους και το υλικό κατασκευής τους καθώς και τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του κάθε είδους. Παράλληλα, όμως, αυτές οι «μπίντες» και οι «δέστρες» των ναυτικών εγκαταστάσεων προσφέρονται για αρχαιολογική, ανθρωπολογική αρχαική και ιστορική έρευνα και περαιτέρω εμπνέουν αφηγήσεις για πολιτισμική και εκπαιδευτική διαχείριση. Ειδικότερα τα συστήματα πρόσδεσης στο Μανδράκι, κύριο βενετσιάνικο λιμάνι της Κέρκυρας, μέσα στο Παλαιό Φρούριο της πόλης, που σήμερα χρησιμοποιείται κυρίως από τον Ιστιοπλοϊκό Όμιλο Κέρκυρας, αποτελούν μια εναλλακτική αλλά ενδιαφέρουσα μορφή πολιτισμικής διαχείρισης σ' έναν χώρο ψυχαγωγικού και αθλητικού ενδιαφέροντος. Παρέχουν τη δυνατότητα στους επισκέπτες να γνωρίσουν τα συστήματα πρόσδεσης και κυρίως τις «μπίντες» στις λιμενικές εγκαταστάσεις του Μανδρακίου και μέσω αυτής της προσέγγισης να εξοικειωθούν με το βενετσιάνικο λιμάνι [Μανδράκι] της πόλης και κατά επέκταση με θέματα οχυρωματικής πολιτικής, πολεοδομικής πραγματικότητας, ναυτιλιακής και εμπορικής δραστηριότητας και καθημερινής ζωής. Παράλληλα αξιοποιούνται οι ήδη υπάρχουσες προφορικές μαρτυρίες και δημιουργούνται νέες που διασώζουν την εμπειρία και τη μνήμη του χώρου και της δραστηριότητας των ανθρώπων.

ΣΑΒΒΑΤΟ 1 ΙΟΥΝΙΟΥ 2019

09.00 – 11.30

Αιγιάλειος. Παράκτιες αλιευτικές, αλατοπηγικές και μεταποιητικές βιοτεχνικές δραστηριότητες από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα

ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ: Τατιάνα Θεοδωροπούλου (Ερευνήτρια, Γαλλικό Ίδρυμα Ερευνών [CNRS]) - Αγγελική Πανοπούλου (Ερευνήτρια, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών [EIE])

ΧΩΡΟΣ: Παραλιακό Συγκρότημα ΠΘ (αμφιθέατρα Σαράτση ή Κορδάτου)

Το Αιγαίο αποτελεί πολύτιμη πηγή τόσο διατροφικών πόρων όσο και πρώτων υλών για τους πληθυσμούς που κατοίκησαν και κατοικούν γύρω από αυτό, από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι σήμερα. Η εκμετάλλευση αλλά και η μεταποίηση των προϊόντων της θάλασσας

συχνά λαμβάνουν χώρα στην ακτή, που αποτελεί έτσι μια κομβική ζώνη συνάντησης ανθρώπων και θαλάσσιου περιβάλλοντος, διεξαγωγής βιοτεχνικών δραστηριοτήτων και έκφρασης τεχνικών και ιδεών σχετιζόμενων με αυτές. Η παρούσα συνεδρία προτείνει την παρουσίαση των ποικίλων δραστηριοτήτων που σχετίζονται με τη θάλασσα και λαμβάνουν χώρα στην ακτή ή σε κοντινή απόσταση από αυτήν με σκοπό τη διερεύνηση της δυναμικής της παράκτιας ζώνης ως μέρος της ζωτικής επικράτειας των αιγαιακών παράκτιων κοινοτήτων και ως τόπο οικονομικών, τεχνολογικών και κοινωνικών εξελίξεων. Τέτοιες δραστηριότητες μπορεί να περιλαμβάνουν: την παράκτια αλιεία, τις ιχθυοκαλλιέργιες, την εκμετάλλευση αλυκών, την παραγωγή πορφύρας, την μεταποίηση αλιευμάτων σε ιχθυηρά προϊόντα. Η παρακολούθηση αυτών των αλιευτικών, αλατοπηγικών και μεταποιητικών δραστηριοτήτων μέσα στον χρόνο, από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, μπορεί να φωτίσει τη σημασία της παράκτιας ζώνης σε ορισμένες περιοχές ή σε συγκεκριμένες περιόδους. Ταυτόχρονα, μπορεί να δώσει πληροφορίες για τη γεωμορφολογική και βιογεωγραφική ταυτότητα παράκτιων περιοχών που έχουν σήμερα μεταλλαχθεί από τις πρόσφατες οικιστικές και τουριστικές παρεμβάσεις, προτείνοντας την επιστροφή σε μια αειφόρο διαχείριση των πολύτιμων αυτών οικολογικών ζωνών.

ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ

Δανάη Θεοδωράκη (Αρχαιολόγος [ΜΑ])

Επιτόπια οστρεοαρχαιολογική έρευνα στην περιοχή του Θερμαϊκού Κόλπου

Το θέμα της παρουσίασης αυτής είναι η μικρής κλίμακας επιτόπια εθνοαρχαιολογική έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην περιοχή που περιβάλλει τον Θερμαϊκό Κόλπο αλλά και στη Λήμνο προκειμένου να διερευνηθούν ορισμένες όψεις της συλλογής και της κατανάλωσης των οστρέων στην προϊστορία. Μέσα από τις συνεντεύξεις που διεξάχθηκαν επιχειρήθηκε να προσεγγιστούν ορισμένα αρχαιολογικά ερωτήματα, τα οποία είναι δυσπρόσιτα μέσα από τα υλικά κατάλοιπα, καθώς και να προταθούν ορισμένες ερμηνείες γύρω από ορισμένα μοτίβα που παρατηρούνται σε αυτά. Η έρευνα που έγινε είχε ως στόχο τη διερεύνηση των τρόπων και των μέσων συλλογής των οστρέων, της εποχικότητας της συλλογής και της αλιείας, της σύνθεσης των συλλεκτικών ομάδων και των κοινωνικών διαστάσεων της συλλεκτικής δραστηριότητας, αλλά και να σκιαγραφήσει –στο βαθμό που ήταν εφικτό– τη σχέση των ανθρώπων με το περιβάλλον, σε αυτή την περίπτωση το παράκτιο και θαλάσσιο περιβάλλον καθώς και τον ρόλο και τη σημασία της ενασχόλησης με τη θάλασσα στις ζωές των πληροφορητών, λαμβάνοντας παράλληλα υπόψη και εθνογραφικά παράλληλα από άλλα μέρη του κόσμου. Ζητούμενο αποτέλεσε ο τρόπος με τον οποίο οι αρχαιολόγοι μπορούμε να προσεγγίσουμε τη βιωμένη εμπειρία και τις πρακτικές των ανθρώπων των προϊστορικών κοινοτήτων και να κατανοήσουμε καλύτερα τη σχέση τους με τα όστρεα, στην προκειμένη περίπτωση, και με το θαλάσσιο και το παραθαλάσσιο περιβάλλον.

Μαρία Λεοντσίνη (Κύρια ερευνήτρια, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών)

Αιγιαλός και ιχθυότοποι: Τα βυζαντινά θαλάσσια πρόθυρα

Η αλιεία κατά τους πρωτοβυζαντινούς χρόνους ήταν στενά δεμένη με την πολυέργεια του αγροτικού βίου, και την εποχή αυτή η πρόσβαση στον αιγιαλό υπόκειτο στη νομοθεσία που αρχικά τον όριζε ως «πράγμα κοινό». Όταν η εκμετάλλευση των ιχθυότοπων άρχισε να

γίνεται περισσότερο εντατική προς τα τέλη του 8ου αιώνα, τουλάχιστον στις ακτές της Προποντίδας, μαρτυρείται η επίβλεψη και η φορολόγηση των αλιευμάτων στον τόπο διάθεσής τους κοντά στις ακτές. Γενικά, η παρακολούθηση της αλιευτικής δραστηριότητας και ειδικότερα της παράκτιας αλιείας από το κράτος εξακολουθούσε να είναι πολύ στενή και ορισμένα αλιεύματα προορίζονταν ειδικά για το αυτοκρατορικό τραπέζι. Κατά τη μέση βυζαντινή εποχή, η αλιευτική δραστηριότητα γίνεται πιο εντατική, όταν ακριβώς αναθερμαίνεται το ενδιαφέρον για την επέκταση της μεγάλης ιδιοκτησίας. Τότε ακριβώς, εισάγονται νόμοι που καθορίζουν πολύ συγκεκριμένα την εκμετάλλευση των τόπων που διασφάλιζαν την πρόσβαση στην παράκτια χερσαία ζώνη και τις αποστάσεις ανάμεσα στους τόπους αλιείας.

Σύντομα η αλιεία μετατρέπεται σε διαδικασία που άρχισε να στηρίζεται σε πιο δαπανηρά αλιευτικά μέσα, απαιτούσε ειδική τεχνογνωσία και έκανε χρήση εκτεταμένων παράκτιων ζωνών. Η επένδυση με σκοπό τη συντήρηση του αλιευτικού εξοπλισμού και των αλιευτικών μέσων, μαζί με τη σημασία που είχε πάντοτε η γαιοκτησία στο Βυζάντιο, συνετέλεσαν στην αποδοτικότερη παραγωγή αλιευμάτων, η οποία έγινε ιδιαίτερα προσοδοφόρα και αποτέλεσε μέρος της διαδικασίας που ενίσχυε το εισόδημα ισχυρών παραγόντων της οικονομικής και της πολιτικής ζωής της βυζαντινής πρωτεύουσας και των επαρχιών, οι οποίοι ήταν σε θέση να ελέγχουν τα θαλάσσια πρόθυρα και να τα εκμεταλλεύονται προς όφελος των ιδιωτικών τους συμφερόντων. Θα επιχειρηθεί να δειχθεί κατά πόσον οι ιχθυότοποι που καταγράφονται στις βυζαντινές πηγές αποτελούν μέρος των μεγάλων περιουσιών που ανήκαν σε κοσμικούς άρχοντες, καθώς και εκκλησιαστικά ή μοναστικά ιδρύματα, με βάση την καταγραφή των αλιευτικών τόπων, καθώς και των μέσων τα οποία εξασφάλιζαν την αποδοτικότερη εκμετάλλευση των αλιευτικών πόρων. Η αποδελτίωση του σχετικού υλικού προέρχεται από το Έργο: Π.2.1.4.: «Ημερη και άγρια πανίδα στον ελλαδικό χώρο (4ος-15ος αι.): Γραπτές μαρτυρίες και αρχαιολογικά τεκμήρια», που διεξάγεται στο πλαίσιο της πράξης Αναπτυξιακές Προτάσεις Ερευνητικών Φορέων – Αναβαθμίες (ΙΙΕ/ΕΙΕ).

Κώστας Γ. Τσιγκάκης (Ερευνητής, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών)
Από τις βραχώδεις κοιλάδες στις οργανωμένες αλυκές: Οι αλυκές της Κρήτης στα τέλη του 16ου αιώνα

Από τα πρώτα χρόνια της παρουσίας της στην Κρήτη, στις αρχές του 13ου αιώνα, η Βενετία, ασχολήθηκε με το θέμα της δημιουργίας αλυκών. Απώτερος στόχος ήταν η αντικατάσταση των βραχωδών κοιλοτήτων με οργανωμένες τεχνητές αλυκές. Έτσι μόνο θα καλύπτονταν οι ιδιαίτερα αυξημένες ανάγκες του ντόπιου πληθυσμού και, σε περίπτωση που η παραγωγή ήταν μεγάλη, θα εξάγονταν ορισμένες ποσότητες του προϊόντος στη Μητρόπολη. Η συστηματική προσπάθεια που καταβλήθηκε, με την αποστολή ειδικών προσώπων που εξέτασαν τους κατάλληλους χώρους δημιουργίας αλυκών, έφερε αποτελέσματα. Έως τον 16ο αι., μαρτυρείται η λειτουργία πολλών αλυκών, σε παράκτιες περιοχές του νησιού, κυρίως στη Σούδα και στη Σπιναλόγκα. Οι εξαγωγές προς τη Βενετία, ωστόσο, ποτέ δεν κυμάνθηκαν σε υψηλά επίπεδα.

Στα τέλη του 16ου αι. δημιουργήθηκε μια νέα κατάσταση στον χώρο παραγωγής και διακίνησης του αλατιού. Η Κύπρος, που κάλυπτε ως τότε το μεγαλύτερο τμήμα των αναγκών του προϊόντος στη Βενετική Επικράτεια, πέρασε στα χέρια των Οθωμανών. Για την

αντιμετώπιση της κατάστασης αναζητήθηκαν εναλλακτικές λύσεις και, το κύριο βάρος έπεσε στην Κρήτη, που αποτελούσε πλέον τη σημαντικότερη αποικία της Βενετίας στην Ανατολή. Στην ανακοίνωση παρουσιάζονται οι πρωτοβουλίες που ανέλαβε η Βενετία για την ολοκλήρωση του εγχειρήματος. Όπως συνάγεται από τη μελέτη του αρχειακού υλικού που εντοπίστηκε στο Κρατικό Αρχείο της Βενετίας, το αποτέλεσμα υπήρξε επιτυχημένο. Οι αλυκές που λειτουργούσαν από τα προηγούμενα χρόνια προσαρμόστηκαν στα νέα δεδομένα. Πολλές νέες κατασκευάστηκαν επίσης σε διάφορες περιοχές του νησιού. Η συμβολή των ντόπιων κατοίκων, όλη αυτήν την περίοδο, ήταν καθοριστικής σημασίας. Ός τα μέσα του 17ου αιώνα, οι αλυκές της Κρήτης κάλυψαν σε ικανοποιητικό βαθμό το κενό που δημιουργήθηκε με την απώλεια της Κύπρου.

Αγγελική Πανοπούλου (κύρια ερευνήτρια, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών)

Παραγωγή σόδας στον παράκτιο ελληνικό χώρο για τα βενετικά υαλουργεία

Η σόδα (cenere) πλυσίματος (ανθρακικό νάτριο, Na_2CO_3) ήταν απαραίτητη για τη λειτουργία των σαπωνοποιείων, των υαλουργείων και των βαφείων. Παραγόταν κυρίως με την καύση αλόφυτων (φυκιών, αλμυρήθρων, αλμυρικών) που φυτρώνουν σε αλίπεδα και αλυκές, οι στάχτες των οποίων περιέχουν 20-33% ανθρακικό νάτριο. Με την καύση το χλωριούχο νάτριο, δηλαδή το αλάτι των φυτών, μετατρέπεται σε ανθρακικό νάτριο.

Η Βενετία από τον 13ο αι. και ύστερα προμηθευόταν σόδα για τα υαλουργεία και τα σαπωνοποιεία της από την Αίγυπτο και τη Συρία, καθώς και από τις κτήσεις της: Κύπρο, Κρήτη και Κέρκυρα. Η συνεχώς αυξανόμενη ζήτηση εντατικοποίησε τις εισαγωγές από τις τελευταίες, καθώς η σόδα τους ήταν εξαιρετικής ποιότητας και βελτίωνε την καθαρότητα των φημισμένων βενετικών κρυστάλλων. Σημαντικές ποσότητες σόδας που έφθαναν στη Βενετία προέρχονταν ειδικότερα από την Κρήτη, όπου στις αρχές του 16ου αι. ιδιώτες προσπάθησαν να εκμεταλλευτούν τον πλούσιο σε είδη αλόφυτων παράκτιο χώρο του νησιού και να επενδύσουν στην παραγωγή της. Συμβόλαια της ίδιας εποχής μαρτυρούν τη λειτουργία υαλουργείων στο νησί για την κατασκευή γυάλινων χαντρών, που προφανώς χρησιμοποιούσαν τις τοπικές πρώτες ύλες (ξυλεία, σόδα). Στο κερδοφόρο εμπόριο της κρητικής σόδας είχε επιβληθεί αυστηρή φορολόγηση ως το δεύτερο μισό του αιώνα.

Βύρων Αντωνιάδης (Ερευνητής, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών)

Ζώντας στο κέντρο των Κυκλάδων: Μια εθνοαρχαιολογική προσέγγιση για την αρχαία Δήλο

Η Δήλος κατά την αρχαιότητα ήταν ένας από τους σημαντικότερους θρησκευτικούς τόπους του Αιγαίου και έδρα της συμμαχίας των ελληνικών πόλεων μετά τους Περσικούς πολέμους. Στη συνέχεια αποτέλεσε για τους Ρωμαίους το μεγαλύτερο εμπορικό κέντρο της ανατολικής Μεσογείου. Ταυτόχρονα ήταν και ο τόπος των Δηλίων, οι οποίοι έπρεπε να ζουν σε ένα νησί έκτασης μόλις 3,5 τ.χμ. Η προσαρμογή των κατοίκων σε ένα εξαιρετικά περιορισμένο χώρο αναδεικνύεται μέσα από τα αρχαιολογικά ευρήματα που μαρτυρούν τις διατροφικές τους συνήθειες.

Το παρόν άρθρο παρουσιάζει ευρήματα που σχετίζονται με τον τρόπο ζωής των Δηλίων και τη σχέση τους με τη θάλασσα. Πρωτεύοντα ρόλο σε αυτήν την έρευνα παίζει το παρακείμενο

νησί της Ρήνειας, αλλά και η Μύκονος. Για να γίνει πιο κατανοητή η σχέση αυτών των τριών νησιών στην αρχαιότητα, θα μελετηθεί και η αλληλοεπίδραση τους και στη σύγχρονη περίοδο. Το πρώτο παράδειγμα θα είναι από τα μέσα του 20ου αιώνα όπου η αγροτική και κτηνοτροφική παραγωγή ήταν η σημαντικότερη πηγή εισοδήματος για τους κατοίκους αυτών των νησιών. Το δεύτερο παράδειγμα αφορά τη σημερινή εποχή και τον τρόπο που ο τουρισμός, μέσω των θαλάσσιων οδών, έχει διεισδύσει στη οικονομία αυτών των νησιών. Το γεγονός ότι ολόκληρα τα νησιά της Δήλου και της Ρήνειας είναι χαρακτηρισμένοι αρχαιολογικοί χώροι αποτελεί έναν ακόμη παράγοντα που διαφοροποιεί τη ζωή των λιγοστών πλέον κάτοικων.

Παρόλο που η λέξη νησιωτικότητα είναι αρνητικά φορτισμένη και αναφέρεται στις δυσκολίες της ζωής σε απομονωμένα νησιά, το παρόν άρθρο επιχειρεί να αναδείξει την προσαρμογή των ανθρώπων σε ένα διαφορετικό τρόπο ζωής σε προηγούμενες ιστορικές περιόδους.

Εύη Μικρομάστορα (Αρχαιολόγος [PhD])

Σαλαμίνα, παράκτια δραστηριότητα από την αρχαιότητα έως σήμερα, Πέρανι, Κακή Βίγλα, Κούλουρη (Μεγάλη Σκάλα), Φανερωμένη

Η παράκτια δραστηριότητα και οι προεκτάσεις της στην οικονομική, κοινωνική και λατρευτική ζωή της νήσου Σαλαμίνας απετέλεσε τον κύριο λόγο διαβίωσης των κατοίκων της από την αρχαιότητα έως σήμερα. Κύριος σκοπός αυτής της μελέτης είναι να αποδείξει την σημαντική εμπλοκή του αιγιαλού, της ακτής στην αγροτική, εμπορική, κοινωνική και λατρευτική ζωή των κατοίκων της Σαλαμίνας .

Η μικρή αγροτική κοινωνία του Πέρανι στο νότιο τμήμα της νήσου, χρησιμοποιούσε το παράκτιο ψηφιδοπαγές πέτρωμα (beach-rock) εφαρμόζοντας μια ιδιαίτερη τεχνική αποκόλλησης του, ως μυλόλιθο για την άλεση των σιτηρών.

Στο ανατολικό τμήμα , στον όρμο της Κακής Βίγλας , οι εγκαταστάσεις του αρχαίου λιμανιού συνέβαλαν στην εμπορική διάθεση των τοπικών ελαιοπαραγωγικών προϊόντων από τα κοντινά αρχαία ελαιοτριβεία (στην περιοχή έως σήμερα λειτουργούν ελαιοτριβεία).

Στο κέντρο της σύγχρονης πόλης της Κούλουρης, στην Μεγάλη Σκάλα, η κοινωνική, εμπορική και αλιευτική δράση ανθεί από την αρχαιότητα έως σήμερα στο κεντρικότερο σημείο συνάθροισης του νησιού.

Στην Φανερωμένη, στο βορειοδυτικό άκρο , έναντι της Ελευσίνας των Μυστηρίων και της Μεγαρίδας , δεσπόζει η Ιερά Μονή Παναγίας Φανερωμένης σε απόσταση λίγων μέτρων από τον αιγιαλό,(πλήθος αρχαίου οικοδομικού υλικού , ιωνικών κιονόκρανων, επιτύμβιων στηλών και μιας μαρμάρινης, ανάγλυφης γυναικείας μορφής με φυτική διακόσμηση, οδηγούν στην πιθανή ύπαρξη μικρού ιερού αφιερωμένο στην θεά Δήμητρα), ενώ αρχιτεκτονικά επιφανειακά κατάλοιπα του αρχαίου λιμανιού δεικνύουν την επικοινωνία με την απέναντι ακτή για λατρευτικούς- προσκυνηματικούς λόγους και όχι μόνο, παγιδεύοντας την εικόνα μιας διαχρονικής πράξης, καθώς έως σήμερα προσκυνητές δια θαλάσσης επισκέπτονται την Μονή την ημέρα που πανηγυρίζει , στις 23 Αυγούστου.

Η τεκμηρίωση της διαχρονικότητας των πράξεων της παράκτιας δραστηριότητας από την αρχαιότητα έως σήμερα στην Σαλαμίνα, αποτελεί την κύρια πρόκληση της μελέτης αυτής.

12.00 – 15.10

Ανασυνθέτοντας τα νησιωτικά ‘τοπία δράσης’ στο Αιγαίο. Η Εποχή του Λίθου

ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ: Εβίτα Καλογηροπούλου (Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια, παν/μιο Κρήτης)

ΧΩΡΟΣ: Παραλιακό Συγκρότημα ΠΘ (αμφιθέατρα Σαράτση ή Κορδάτου)

Από την προσέγγισή τους ως ‘εργαστήρια’ που αναδεικνύουν ατυπικές φυσικές και κοινωνικές συνθήκες, σε σύγκριση με τα ηπειρωτικά περιβάλλοντα και πολιτισμούς, μέχρι την προβολή συνθηκών απομόνωσης και αποκλεισμού ως κυρίαρχο αναλυτικό εργαλείο από τον Cyprian Broodbank, τα νησιά και η αρχαιολογία τους έχει εξελιχθεί και παραμένει ένα δυναμικό πεδίο της αρχαιολογικής έρευνας. Τα ‘τοπία δράσης’, το θεωρητικό πλαίσιο που πρότεινε ο John Robb το 2013 για την παρουσίαση ενός νέου μοντέλου Νεολιθικοποίησης της Ευρώπης, επιλέγεται εδώ ως εννοιολογικό εργαλείο που ξεπερνά θεωρίες διαχωρισμού και απομόνωσης και αναζητά μια νέα προσέγγιση στην αρχαιολογία νησιωτικών περιβαλλόντων στο Αιγαίο.

Στόχος της προτεινόμενης συνεδρίας είναι να διατυπώσει έναν κριτικό αναστοχαστικό προβληματισμό για τις κατευθύνσεις, τις προκλήσεις, τις προϋποθέσεις, τις δυναμικές και τις δυνατότητες της αρχαιολογίας νησιωτικών περιβαλλόντων στο Αιγαίο, μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο των θεωρητικών επιλογών και μεθοδολογικών στρατηγικών της προϊστορικής έρευνας στον ελληνικό χώρο. Ποια είναι η σύγχρονη ερευνητική κατάσταση της αρχαιολογίας νησιωτικών περιβαλλόντων στο Αιγαίο; Μπορεί να διακριθεί στις μέρες μας μια κυρίαρχη θεωρητική προσέγγιση; Συμβαδίζει η αρχαιολογία νησιωτικών περιβαλλόντων με την πρόοδο και τις επιστημολογικές εξελίξεις που συντελούνται στο ηπειρωτικό τμήμα της χώρας; Είναι θεμιτή και παραγωγική η διαφοροποίηση ανάμεσα στα ηπειρωτικά και στα νησιωτικά σύνολο σε επίπεδο αναλυτικών εργαλείων και ερμηνευτικών προσεγγίσεων; Τι προοπτικές διαμορφώνονται για το μέλλον της αρχαιολογίας νησιωτικών περιβαλλόντων; Η συζήτηση θα επικεντρωθεί στην Εποχή του Λίθου (Νεολιθική, Μεσολιθική και Παλαιολιθική περίοδος), που αναδεικνύεται από την πρόσφατη αρχαιολογική δραστηριότητα της τελευταίας δεκαετίας ως ιδιαίτερα δυναμικό πεδίο, κατάλληλο να ανοίξει μεγάλο εύρος προοπτικών για τη μελέτη νησιωτικών περιβαλλόντων και πέρα από το Αιγαίο.

Καλούνται ανακοινώσεις που θέτουν θεωρητικά και πρακτικά αναστοχαστικά ερωτήματα για την αρχαιολογία νησιωτικών περιβαλλόντων στο Αιγαίο με επίκεντρο την Εποχή του Λίθου, μέσα από την παρουσίαση σύγχρονων μεθοδολογικών εργαλείων και προοπτικών. Επίσης ανακοινώσεις που λαμβάνουν υπόψη τις τρέχουσες θεωρητικές τάσεις και που επιδιώκουν μια κριτική τοποθέτηση σε ζητήματα νησιωτικότητας, απομόνωσης και σύνδεσης.

ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ

Φάνης Μαυρίδης (Δρ. Αρχαιολόγος, Εφορεία Παλαιοανθρωπολογίας-Σπηλαιολογίας, ΥΠΠΟΑ)

Νησιωτική Αρχαιολογία. Το πλαίσιο διαμόρφωσης και τα θεωρητικά πρότυπα

Σκοπός της παρέμβασης είναι η σκιαγράφηση των θεωρητικών προτύπων και των αντιλήψεων που επηρέασαν τη διαμόρφωση του ξεχωριστού (;) τομέα έρευνας που ονομάζεται νησιωτική αρχαιολογία, από την επίδραση της νησιωτικής βιογεωγραφίας έως την ανάλυση δικτύων (network analysis) και την υιοθέτηση όρων όπως κατεύθυνση συνδεσιμότητας (connectivity) και συνύφανση/περιπλοκή (entanglement). Τι μας διδάσκουν τα διαφορετικά θεωρητικά πρότυπα που έχουν εφαρμοστεί στην ανάλυση και ερμηνεία των αρχαιολογικών δεδομένων; Κατέστη τελικά δυνατό να απομονωθούν κάποια αντικειμενικά χαρακτηριστικά από τα οποία αποτελείται αυτό που εννοούμε νησί ή νησιωτικό πολιτισμικό περιβάλλον; Έχουμε πραγματικά νησιωτικούς πολιτισμούς στις πρώιμες φάσεις της Αιγαιακής προϊστορίας με την έννοια που τους έχει προσδιορίσει η έρευνα σε άλλες περιοχές, όπως στον Ειρηνικό.

Χρήστος Μηλιώνης (Υποψήφιος διδάκτορας Κλασικής Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ)

Η Νησιωτικότητα της Ελληνικής Νησιωτικής Αρχαιολογίας

Στο τεύχος 12.2 (Δεκέμβριος 1999) του *Journal of Mediterranean Archaeology* φιλοξενήθηκε ένας «θερμός» διάλογος μεταξύ διακεκριμένων επιστημόνων της διεθνούς αρχαιολογικής κοινότητας, με αφορμή το άρθρο του P. Rainbird υπό τον τίτλο “Islands out of time: Towards a Critique of Island Archaeology”. Οι απόψεις του Rainbird αλλά και των υπόλοιπων συμμετεχόντων στη συζήτηση (που ενίοτε χαρακτηρίζονται από απόλυτη αντίθεση) αφορούσαν στο αν και κατά πόσον είναι ορθό τα εκάστοτε νησιά να εκλαμβάνονται ως ξεχωριστά συγκείμενα (contexts) από την αρχαιολογική έρευνα, καθώς και το αν η «αρχαιολογία των νησιών» θα πρέπει να λογίζεται ως ένα ξεχωριστό υποπεδίο της επιστήμης.

Η έννοια της νησιωτικότητας που εμπεριέχει όλα τα παραπάνω έχει απασχολήσει την επιστημονική έρευνα και στην Ελλάδα – από τα γραπτά του αείμνηστου Σ. Ασδραχά περί «νησιωτισμού» μέχρι τις πιο πρόσφατες έρευνες της Χρ. Κωνσταντακοπούλου. Είναι επίσης δεδομένο το ότι (διαχρονικά αλλά και ειδικότερα την παρούσα χρονική στιγμή) πολλές από τις σημαντικότερες αρχαιολογικές έρευνες στον ελλαδικό χώρο πραγματοποιούνται σε νησιωτικές θέσεις· διαπιστώνεται ωστόσο ότι οι έρευνες αυτές είναι κυρίως συστηματικές, διενεργούμενες κατά βάση από πανεπιστήμια της Ελλάδας και του εξωτερικού ή από ξένες αρχαιολογικές σχολές.

Τα δύο βασικά, επομένως, ερωτήματα που τίθενται στην παρούσα πρόταση είναι το αν η νησιωτικότητα επηρεάζει την αρχαιολογική έρευνα αλλά και το αντίστροφο: αν, δηλαδή, η αρχαιολογική σκαπάνη διαμορφώνει νησιωτικότητες. Δεδομένου, μεταξύ άλλων, ότι πολλά από τα νησιά του ελλαδικού χώρου έχουν μετεξελιχθεί από απομονωμένες «εσχατιές» και τόπους εξορίας σε πόλους τουριστικής έλξης, η παρούσα πρόταση ευελπιστεί να ξεκινήσει έναν διάλογο σχετικά με την πραγματική φύση της νησιωτικότητας και της νησιωτικής αρχαιολογίας στην Ελλάδα: αν δηλαδή πρόκειται για μια “insularity” που ισοδυναμεί με αρχαιολογική «απομόνωση», σύμφωνα με τον Broodbank, ή για κάτι πιο σύνθετο που μπορεί παράλληλα να λειτουργήσει ως υπόθεση εργασίας ακόμη και σε διεθνές επίπεδο.

Στέλλα Κατσαρού-Τζεβελέκη (Δρ. Αρχαιολόγος, Εφορεία Παλαιοανθρωπολογίας-Σπηλαιολογίας, ΥΠΠΟΑ)

Η διαμόρφωση της προϊστορίας του Αιγαίου υπό το πρίσμα της κοινωνικής παρουσίας και δράσης των νησιωτικών πληθυσμών

Η Αιγαιακή Εποχή του Λίθου απεικονίζεται στο χάρτη με έντονο γεωγραφικό χαρακτήρα: αφενός μεν με τη φυσική μορφή των διεσπαρμένων και διασπασμένων μονάδων-νησίδων, αφετέρου με επισημάνσεις που ταυτόχρονα δηλώνουν τη διασύνδεση και την επικοινωνία τους. Η ανάγκη να προσδιοριστεί ο τρόπος της σύνδεσης μεταξύ των νησιωτικών πληθυσμών του Αιγαίου και των εκατέρωθεν ηπειρωτικών ακτών, είτε κατά το τροφосуλλεκτικό είτε κατά το παραγωγικό στάδιο εκφράστηκε πολλές φορές με τρόπο αγωνιώδη από τους ερευνητές. Για παράδειγμα, η πρώτη στο Αιγαίο αποκάλυψη νομάδων της Μεσολιθικής στο σπήλαιο Κύκλωπα τη δεκαετία του '90 πυροδότησε αμέσως το ερώτημα: πώς έφτασαν στο κέντρο του Αιγαίου; από πού; Παρομοίως και η πρώτη στις Κυκλάδες αποκάλυψη αγροτών στο Σάλιαγκο τη δεκαετία του '60. Το σκηνικό επαναλαμβάνεται με την πρόσφατη συζήτηση για την απώτερη/τατη Παλαιολιθική που ανευρίσκεται στη Νάξο. Αντίστροφα, οι μη ορατές περίοδοι, όπως η Αρχαιότερη Νεολιθική στις Κυκλάδες, προκαλούν αμηχανία: γιατί; πού πήγαν τότε; Οπωσδήποτε, στο πλαίσιο αυτής της γεωγραφικής ανάγνωσης των νησιωτικών πολιτισμών, κυριαρχεί η έννοια του αποικισμού, οι εκατέρωθεν ηπειρωτικές ακτές συναγωνίζονται μεταξύ τους ως προς την προτεραιότητα της προέλευσης των νησιωτικών πληθυσμών, οι αποστάσεις και οι συγκρίσιμες τυπολογίες παίζουν εξηγητικό ρόλο.

Πιστεύω ότι το μεγάλο πολιτισμικο-γεωγραφικό πλαίσιο που χρησιμοποιούμε είναι περιγραφικό, σχηματικό και επιφανειακό, παρότι παραμένει βασικό. Προτείνω ότι, χωρίς να το απορρίψουμε, μπορούμε, ωστόσο, να διερευνήσουμε πλαίσια κατανόησης του προϊστορικού Αιγαίου. Αυτά θα προκύψουν αν εμβαθύνουμε στην εσωτερική λειτουργία που διέπει τις μικρές νησιωτικές κοινωνίες μέσα από στοχευμένα πεδία κοινωνικής παρουσίας και δράσης, όπως είναι λ.χ. η λατρεία, η τεχνολογία, η σχέση με τοπίο, η συνοχή των ομάδων, η στρατηγική τους κοκ. Τότε ενδεχομένως θα έχουμε δημιουργήσει νέα και πιο ουσιαστικά πλαίσια ανάγνωσης των νησιωτικών «πεδίων δράσης», καθώς και προοπτικές σύγκρισης και σύνθεσής τους στη διάσταση του Αιγαίου.

Χριστίνα Παπούλια (Υποδιευθύντρια Ιρλανδικού Ινστιτούτου Ελληνικών Σπουδών στην Αθήνα, Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια, παν/μιο Κρήτης)

Παλαιολιθικά υδάτινα, παράκτια και καταβυθισμένα τοπία δράσης: Επιστημολογικές και μεθοδολογικές προκλήσεις

Περίπου μισό αιώνα μετά την πρωτοπόρο έρευνα του Α. Σορδίνα στα Ιόνια νησιά και την ανακάλυψη Μηλιακού οψιανού στο Σπήλαιο Φράγχθι, η ενσωμάτωση των νησιών στη συζήτηση της Παλαιολιθικής κατοίκησης του Αιγαιακού χώρου βρίσκεται ακόμα σε πρωτόλειο στάδιο και υπάρχουν σαφείς διαφοροποιήσεις σε σχέση με την Παλαιολιθική έρευνα που συντελείται στον ηπειρωτικό χώρο, ενώ το ερώτημα των δια θαλάσσης μετακινήσεων κατά το Πλειστόκαινο βασίζεται κυρίως σε αποσπασματικά δεδομένα και αμφισβητούμενες ερμηνείες.

Την τελευταία δεκαετία, συστηματικές έρευνες σε νησιά του Αιγαίου και του Ιονίου έχουν φέρει στο φως ευρήματα που αποδίδονται στην Παλαιολιθική περίοδο, θέτοντας εκ νέου ζητήματα που αφορούν την ιστορία της σχέσης του ανθρώπου με τη θάλασσα. Με αφορμή την αναζωπύρωση της συζήτησης αυτής, η παρούσα ανακοίνωση τοποθετεί το ερευνητικό

πλαίσιο στα πρώτα στάδια της ιστορίας του ανθρώπου, για τα οποία η θάλασσα ερμηνεύεται πρωτίστως ως εμπόδιο, οι τυχόν μαρτυρίες ανθρωπογενούς δράσης σε νησιωτικά περιβάλλοντα, όχι μόνο στο Αιγαίο αλλά παγκοσμίως, αντιμετωπίζονται με μεγάλη δυσπιστία, και η κλιματική αλλαγή διαμορφώνει ραγδαία τον παλαιογεωγραφικό καμβά, άλλοτε κατακερματίζοντας το τοπίο σε νησιά και νησίδες και άλλοτε ενώνοντάς το με γέφυρες ξηράς.

Μεθοδολογικά και επιστημολογικά ζητήματα προσέγγισης και ερμηνείας των αρχαιολογικών δεδομένων αποτελούν τον κορμό της ανακοίνωσης μιας και καθορίζουν το αφήγημα της σχέσης του ανθρώπου με τη θάλασσα στο εκάστοτε ερμηνευτικό πλαίσιο, την εκάστοτε εποχή. Μεταξύ άλλων, τονίζεται η ανάγκη επαναξιολόγησης της σημασίας των επιφανειακών ευρημάτων καθώς και των εγγενών προβλημάτων μελέτης και ερμηνείας λίθινων εργαλείων συνόλων, η ανάγκη κατανόησης των μεταβολών της θαλάσσιας στάθμης και η συμβολή της ανασύστασης των παλαιο-ακτογραμμών και της ενσωμάτωσης νέων μεθοδολογικών τάσεων της παγκόσμιας προϊστορικής έρευνας που αναδεικνύουν την ιδιαίτερη σημασία των καταποντισμένων Πλειστοκαινικών τοπίων της υφαλοκρηπίδας. Τέλος, με αφορμή τόσο τις εκούσιες όσο και τις ακούσιες μετακινήσεις που προτείνεται πως έλαβαν χώρα κατά το Πλειστόκαινο, διατυπώνονται σκέψεις σχετικά με τις – σχεδόν αναπόφευκτες – προκαταλήψεις που διακατέχουν τον μελετητή της απώτατης προϊστορίας, που αν και τείνει να αντιμετωπίζει τον 'σύγχρονο άνθρωπο' ως 'έναν' αποφεύγοντας παγίδες διαφοροποιήσεων με βάση στερεοτυπικές αντιλήψεις, δύσκολα ξεφεύγει από το 'σύνδρομο ανωτερότητας του σύγχρονου ανθρώπου' (*sensu* Villa & Roebroeks 2014) που, στην προκειμένη περίπτωση, στη θέση του 'άλλου' τοποθετεί τα προγενέστερα του σύγχρονου ανθρώπου είδη, όπως ο άνθρωπος του Νεάντερταλ ή ο *Homo erectus*.

Δημήτρης Μάτσας (Αρχαιολόγος, Αρχαιολογικό Μουσείο Σαμοθράκης, ΥΠΠΟΑ)

Η μετάβαση στη Νεολιθική στα νησιά του ΒΑ Αιγαίου

Τα νησιά του ΒΑ Αιγαίου αποτελούν δύο ομάδες, η πρώτη (Ίμβρος, Τένεδος, Λήμνος και Άγιος Ευστράτιος) από τις οποίες, τα νησιά του Ελλησπόντου, εκτός από την Τένεδο, ανήκει στην ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα του Ελλησπόντου, ενώ η Θάσος μαζί με τη Σαμοθράκη κάθονται στην πλατιά υφαλοκρηπίδα της Θρακικής παραλίας. Οι δύο ομάδες μαζί με τις απέναντι ηπειρωτικές ακτές δημιουργούν ένα νησιώτικο τοπίο με ενιαία χαρακτηριστικά. Η πρόσφατη τεκμηρίωση της πρώιμης ναυτικής δραστηριότητας στο Αιγαίο είχε ως αποτέλεσμα την αποσύνδεση της έναρξης της ναυσιπλοΐας από τη Νεολιθική μετάβαση και τον λεγόμενο 'αποικισμό' που σχετίζεται με την τελευταία, και τη σύνδεσή της με την ώθηση της Νεότερης Δρυάδας (ca. 10.800 – 9.600 cal BC). Η επιμέρους αναφορά στα νησιά Ίμβρο, Λήμνο, Θάσο και Σαμοθράκη που ακολουθεί, όπου υπάρχουν τα στοιχεία που μας ενδιαφέρουν, περιλαμβάνει πληροφορίες που χαρακτηρίζουν τη δυναμική ενός νεολιθικού Landscape of Action.

Στην Ίμβρο τα πρωιμότερα ευρήματα χρονολογούνται στη Μέση Παλαιολιθική, ενώ επί-παλαιολιθικά / μεσολιθικά εργαλεία αποκρουσμένου λίθου δείχνουν πιθανά έναν αυτόχθονο πληθυσμό. Η στρωματογραφική ανασκαφή στη θέση Uğurlu τοποθέτησε την αρχή του οικισμού στην Προκεραμική ή Αρχική Νεολιθική (φάση VI: μέσα της 7ης χιλιετίας π.Χ.). Η κεραμική της φάσης IV χαρακτηρίζεται από χειροποίητες, με στιλπνή στίλβωση,

λεπτά τοιχώματα και κόκκινο επίχρισμα μαύρες κατηγορίες. Οι κάτοικοι ήταν γεωργοί που εισήγαγαν εξημερωμένα πρόβατα, κατσίκια, βοοειδή και χοίρους στο νησί, ενώ ανάμεσα στα φυτικά κατάλοιπα αναγνωρίστηκαν *Triticum monococcum*, *Hordeum vulgare*, *Pisum sativum* L. Στη φάση V τεκμηριώνονται ταξίδια μικρής και μεσαίας εμβέλειας στο τέλος της 7ης χιλιετίας cal BC.

Η επί-παλαιολιθική θέση του Ούριακου στη Λήμνο έδωσε στοιχεία για κυνηγούς-συλλέκτες στη διάρκεια της περιόδου της Νεότερης Δρυάδας (ca. 10.800-9.600 cal BC). Η λιθοτεχνία έχει ανατολικομεσογειακό χαρακτήρα (σπηλιά Όκϋζινι). Η πρώτη κατοίκηση και των δύο σημαντικών οικισμών της Λήμνου, της Πολιόχνης και της Μύρινας, τοποθετείται κατά την Τελική Νεολιθική(;).

Όσο αφορά την προϊστορία της Θάσου, με εξαίρεση το ορυχείο ώχρας στη θέση Τζίνες, που χρονολογείται στην Ανώτερη Παλαιολιθική, δεν είναι γνωστές στο νησί θέσεις πρωιμότερες του τέλους της Μέσης ή των αρχών της Νεότερης Νεολιθικής. Ο οικισμός στα Λιμενάκια χρονολογείται κυρίως στην 6η, στο τελευταίο τέταρτο της 5ης και στο πρώτο τέταρτο της 4ης χιλιετίας π.Χ. Ένας μεταγενέστερος νεολιθικός οικισμός βρίσκεται στο Καστρί, πάνω σε ένα οχυρό βραχώδες έδαφος.

Η γεωμορφολογική έρευνα έδειξε ότι στην περιοχή του προϊστορικού οικισμού στη θέση Μικρό Βουνί, του αρχαιότερου μέχρι σήμερα γνωστού στη Σαμοθράκη, εντοπίζεται μία δυσαρμονία των χρονολογικών δεδομένων σε σχέση με τις γνωστές καμπύλες της στάθμης της θάλασσας στο βόρειο Αιγαίο που προφανώς οφείλεται σε τεκτονικά αίτια, όπου η οροσειρά Σάος του νησιού αποτελεί το κλειδί της εξέλιξης. Η ανασκαφή των νεολιθικών επιχώσεων είχε στρωματογραφικό χαρακτήρα. Διακρίθηκαν τρεις κύριες οικιστικές φάσεις (MB I, MB II και MB III), οι οποίες χρονολογούνται από τα μέσα της 6ης μέχρι τις αρχές της 4ης χιλιετίας π.Χ. Η φάση MB I τοποθετείται στη Νεότερη Νεολιθική Ι, οι δύο επόμενες στη Νεότερη Νεολιθική II.

Με βάση τα παραπάνω, η έρευνα για τη νεολιθική μετάβαση στο ΒΑ Αιγαίο επικεντρώθηκε μέχρι σήμερα στη διερεύνηση τοπικών ακολουθιών, οι οποίες ωστόσο επιβεβαιώνουν ως ένα βαθμό τη σχέση τους με την ευρύτερη προϊστορική εξέλιξη της περιοχής. Πάντως, το προφανές σήμερα είναι η συνέχιση της μεσολιθικής κινητικότητας στη διάρκεια της μετάβασης στη Νεολιθική και μετά, η οποία ευνόησε την επικοινωνία τόσο στο εσωτερικό περιοχών, όπως το ΒΑ Αιγαίο, όσο και περιοχών μεταξύ τους μέσω δικτύων ανταλλαγών αγαθών και πληροφόρησης.

Μερκούριος Γεωργιάδης (Μεταδιδακτορικός Ερευνητής, Εθνικό και Καποδιστριακό παν/μιο Αθηνών)

Η Δωδεκάνησος κατά τη Νεολιθική Περίοδο

Η θεωρητική προσέγγιση των νησιών άλλαξε με την αναγνώριση της ιδιαιτερότητας του νησιωτικού τοπίου ήδη από την δεκαετία του 1970. Έκτοτε η νησιωτική αρχαιολογία έχει μετεξελιχθεί, παρακολουθώντας τις ευρύτερες αλλαγές της αρχαιολογικής σκέψης και ερμηνείας, και εμπλουτισθεί με μελέτες από διάφορες νησιωτικές περιοχές. Με αυτόν τον τρόπο έχουν προκύψει κοινά ζητούμενα αναφορικά με τη σύνδεση και τον απομονωτισμό. Η προσθήκη των τοπίων δράσης προσφέρει ένα ακόμα αναλυτικό εργαλείο για την κατανόηση των νησιών κατά την προϊστορία. Η παρούσα ομιλία θα προσπαθήσει να προσεγγίσει αυτά τα ερωτήματα, επικεντρώνοντας την ανάλυση της στα Νεολιθικά Δωδεκάνησα. Η

νεολιθικοποίηση των νησιών οδήγησε σε συγκεκριμένες επιλογές ως προς τα χαρακτηριστικά των τοποθεσιών που διέθεταν οι νέοι οικισμοί. Η ανάλυση τους είναι ικανές να καταδείξουν πτυχές της οικονομικής και κοινωνικής διάρθρωσης των συγκεκριμένων κοινοτήτων. Σε αυτό το πλαίσιο, η ευρύτερη εκμετάλλευση του τοπίου και των πηγών του από τους νεολιθικούς πληθυσμούς θα προσδώσει περισσότερα δεδομένα στην έρευνα. Πέρα από την παρουσίαση της κεραμικής και των αναγκών που κάλυπτε θα υπάρξει συζήτηση ως προς την τοπική κατανάλωση χονδροειδών και λεπτών λίθινων εργαλείων. Η ανάλυση τους σε συνδυασμό με τα υπόλοιπα συνευρήματα θα προσφέρουν μία ισχυρή εικόνα για τα νεολιθικά τοπία δράσης. Με αυτόν τον τρόπο θα διαφανούν οι τοπικές δραστηριότητες, οι σχέσεις μεταξύ των κοινοτήτων, η εκμετάλλευση των τοπικών πηγών, ο χαρακτήρας της οικονομίας, η εισαγωγή επείσασκτων υλικών, και ο ρόλος των ανταλλαγών σε τοπικό και διανησιωτικό επίπεδο. Μία συνολική θεώρηση των στοιχείων που διαθέτουμε από τη Νεολιθική Δωδεκάνησο θα προσφέρει μία νέα ματιά σε θέματα θεωρητικής προσέγγισης και ερμηνείας της νησιωτικής αρχαιολογίας στο Αιγαίο.

Αρετή Πεντεδέκα (Επιστημονική Συνεργάτιδα, OREA Institute für Orientalische und Europäische Archäologie, Österreichische Akademie der Wissenschaften)

Άνθρωποι, χερσαία και θαλάσσια τοπία δράσης κατά τη Νεολιθική περίοδο στα νησιά του Ιονίου

Η μελέτη της προϊστορίας στον Ελλαδικό χώρο έχει κοινή αρχή στην ηρωική εποχή της αρχαιολογίας του 18^{ου} και των αρχών του 19^{ου} αιώνα. Στο πλαίσιο αυτό τα νησιά του Ιονίου τράβηξαν την προσοχή των περιηγητών που εστίασαν το ενδιαφέρον τους στην αναζήτηση της ομηρικής Ιθάκης. Η αδυναμία εντοπισμού και ταύτισης των ομηρικών θέσεων καθήλωσε σε μεγάλο βαθμό την αρχαιολογική οπτική σε ένα αντιεπιστημονικό επίπεδο, ενώ ο χώρος του Ιονίου παρέμεινε περιφερειακός στην ανάπτυξη της προϊστορικής αρχαιολογίας καθ' όλη τη διάρκεια του 20^{ου} αι. Σε αντίθεση με τις προγενέστερες και μεταγενέστερες της Νεολιθικής προϊστορικές περιόδους, για τις οποίες τα δεδομένα πρόσφατων ερευνών έχουν εμπλουτίσει σημαντικά τις γνώσεις μας, η Νεολιθική περίοδος στα νησιά του Ιονίου εμφανίζει χαμηλή ορατότητα και σποραδική μόνο εμφάνιση. Η παρούσα ανακοίνωση αποτελεί μια συνθετική παρουσίαση των έως τώρα δεδομένων για τη Νεολιθική κατοίκηση στα Επτάνησα, και μια ερμηνευτική προσέγγιση των δραστηριοτήτων των νεολιθικών ανθρώπων στο νησιωτικό σύμπλεγμα του Ιονίου και στη γειτνιάζουσα ηπειρωτική χώρα.

Κατερίνα Παπαγιάννη (Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια, AASPE-UMR 7209 du CNRS, Muséum National d'Histoire Naturelle, Paris, France)

Οι πανίδες του Αιγαίου και ο άνθρωπος: ζητήματα εξαφάνισης ενδημικών και εισαγωγής νέων ειδών κατά τη μετάβαση Πλειστόκαινου-Ολόκαινου

Η ανακοίνωση εξετάζει το ζήτημα της επέμβασης του ανθρώπου στη βιοποικιλότητα των θηλαστικών του νησιωτικού Αιγαίου κατά το τέλος του Πλειστοκαίνου και την αρχή του Ολοκαίνου με έμφαση στην αυγή της Νεολιθικής Περιόδου. Στα νησιωτικά περιβάλλοντα αναπτύσσονται πανίδες ενδημικών θηλαστικών, διαφορετικών από τις πανίδες της ηπειρωτικής χώρας. Οι λόγοι εξαφάνισης τέτοιων πανίδων στην αρχή του Ολοκαίνου ενίοτε συνδέονται και με την ανθρώπινη δράση, όπως παρατηρείται σε νησιά εντός κι εκτός

Μεσογείου. Για την ανακοίνωση θα χρησιμοποιηθεί ως παράδειγμα εργασίας η ανατροπή της κρητικής πανίδας χερσαίων θηλαστικών και οι ερμηνείες της. Παράλληλα θα αξιοποιηθούν τα υπάρχοντα ζωοαρχαιολογικά δεδομένα από θέσεις άλλων νησιών του Αιγαίου για να συνεκτιμηθεί το εύρος της ανθρώπινης επέμβασης στη βιοποικιλότητα κατά τη Νεολιθική περίοδο κατ' αντιδιαστολή με την εκμετάλλευση ενδημικών (;) πανίδων κατά τη Μεσολιθική και Παλαιολιθική περίοδο. Θα θιγούν ζητήματα συλλογής και μελέτης οστών ζώων και ενσωμάτωσης της ζωοαρχαιολογικής προσέγγισης στον προβληματισμό της νησιωτικής αρχαιολογίας.

11.00 – 13.00 (Παράλληλη Συνεδρία)

Η Θάλασσα ως θανατοπεδίο

ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ: Ιωάννα Λαλιώτου (Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Αντιπρύτανης Διεθνών και Δημοσίων Σχέσεων, παν/μιο Θεσσαλίας) – Παντελής Προμπονάς (Υποψήφιος διδάκτωρ Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, παν/μιο Θεσσαλίας)

ΧΩΡΟΣ: Παραλιακό Συγκρότημα ΠΘ (αμφιθέατρα Σαράτση ή Κορδάτου)

Οι γεωγράφοι Avril Maddrell και James D. Sidaway (2010) αντλώντας από το έργο του Appadurai σχετικά με τα -πεδία (scapes) εισάγουν σε συζήτηση την έννοια του θανατοπεδίου: Το θανατοπεδίο συνιστά χώρο που σχετίζεται με τους νεκρούς ή προορίζεται για τους νεκρούς και πώς αυτός εμπλουτίζεται με έννοιες και σχέσεις. Οι περιοχές αυτές όχι μόνο είναι συναισθηματικά γεμάτες, αλλά αποτελούν συχνά και πεδία κοινωνικού ανταγωνισμού και εξουσίας. Μπορούν να αναδεικνύονται σε τόπους όπου το προσωπικό και το δημόσιο διασταυρώνονται ή ανταγωνίζονται ή συγκρούονται. Το θανατοπεδίο με αυτόν τον τρόπο τέμνεται και αλληλεπιδρά με άλλες στιγμές και τοπογραφίες, όπως αυτές της κυριαρχίας και της μνήμης. Επιπλέον τα θανατοπεδία και τα συγγενή τραυματοπεδία, οι πολλοί και διαφορετικοί τόποι φυσικού θανάτου, πένθους, απόθεσης πτωμάτων, αναμνημόνευσης των νεκρών, φύλαξης των επίμονων υλικοτήτων δε συνιστούν ιστορική πρωτοτυπία της μεταναστευτικής κινητικότητας των τελευταίων δεκαετιών αλλά έχουν απασχολήσει εδώ και δεκαετίες σε διαφορετικά συγκείμενα τον διεπιστημονικό στοχασμό γύρω από τα σύνορα και τη φύλαξη τους. Στη προτεινόμενη θεματική συνεδρία στοχεύουμε να θέσουμε κρίσιμα ζητήματα για την έννοια του θανατοπεδίου συζητώντας παραδείγματα που συνδέονται με τις ρευστές συνοριακές θαλάσσιες γεωγραφίες στη νοτιοανατολική Μεσόγειο. Συγκεκριμένα η θάλασσα ως θανατοπεδίο θέτει μια σειρά τέτοιων ζητημάτων: ασφάλεια, Ευρώπη- Φρούριο, συζητήσεις περί πολιτειότητας, λόγοι για τη συμπερίληψη, την κοινή καταγωγή και τον ανθρωπισμό, ιστορίες της Μεσογειακής διάβασης, τραύμα, λύτρωση, υπολογιστική απαρίθμηση, κομικογραφική απεικόνιση. Η ερμηνεία και ανάδειξη τους αποτελεί αιχμηρή αναγκαιότητα τόσο για αναλυτικούς όσο και για πολιτικούς λόγους στη σημερινή συνθήκη.

ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ

Νένη Πανουργιά (Columbia University)

«Θάλαττα- Θάλαττα!»

Ιωάννα Λαλιώτου (Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Αντιπρύτανης Διεθνών και Δημοσίων Σχέσεων, παν/μιο Θεσσαλίας)

«Πολιτικές του εαυτού: αλληλεγγύη-φροντίδα»

Όλια Πεπεράκη (ΥΠΠΟ)

«Η παραγωγή του Αιγαιακού (νησιωτικού) χώρου ως «θανατοπεδίου» την περίοδο του Εμφυλίου»

Παντελής Προμπονάς (Υποψήφιος διδάκτωρ Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, παν/μιο Θεσσαλίας)

«Νε(κ)ροταφεία: σκέψεις για τη θανατοπολιτική των συνόρων»

Περιλήψεις Δράσεων και Εργαστηρίων

ΠΕΜΠΤΗ 30 ΜΑΙΟΥ 2019

21.00 – 23:30

«Ιστορίες και η θέαση του “άλλου”». Ένα βιωματικό ταξίδι μνήμης στον Παγασητικό κόλπο

ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ: Μαρία Ανδρομάχη Χατζηνικολάου (Εικαστικός καλλιτέχνης, Ερευνήτρια, Γενική καλλιτεχνική επιμέλεια των projects της ομάδας Artspirators) - Σπύρος Τσαλαπάτας (Μηχανικός Υπολογιστών παν/μίου Θεσσαλίας, επιμέλεια και υποστήριξη σε θέματα τεχνολογίας των projects της ομάδας Artspirators) - Ράνια Αρμάγου (Οργάνωση παραγωγής και γραφιστικά στην ομάδα Artspirators)

ΧΩΡΟΣ: Παραλία Βόλου απέναντι από Παραλιακό Συγκρότημα ΠΘ

...μια ιδέα της εικαστικού Μαρίας Ανδρομάχης Χατζηνικολάου

Ο Παγασητικός κόλπος, κλειστός και σχετικά αβαθής, αγκαλιάζεται από το βουνό του Πηλίου και ορίζεται από το μεγάλο λιμάνι, τον Βόλο, στον μυχό του κόλπου. Αυτή η ήρεμη θάλασσα, προστατευμένη από τη στεριά, έγινε θέατρο πολλών μύθων και ιστορικών εξελίξεων από την αρχαιότητα έως σήμερα. Τα χωριά του Πηλίου και η πόλη του Βόλου ατενίζουν τη θάλασσα από μακριά. Το θαλάσσιο ταξίδι στον Παγασητικό δίνει την ευκαιρία για μια αντίθετη θέαση. Από τη θάλασσα αντικρίζουμε τη γη των ανθρώπων από απόσταση, παρατηρούμε τα χωριά, το βουνό, τις καλλιεργήσιμες εκτάσεις, τις ξέρες: όλα τα σημάδια της ανθρώπινης δράσης στο πέρασμα διαφορετικών εποχών. Όπως ατενίζουμε τη γη από απόσταση, έτσι θα προσεγγίσουμε τις ζωές των άλλων ανθρώπων μέσα από την απόσταση του χρόνου. Η θάλασσα μας φέρνει τους ήχους από τις φωνές, λίγο μακριά – λίγο κοντά μας, κι εμείς αφουγκραζόμαστε.

Ο άνθρωπος κι η θάλασσα σε μια συμβιωτική σχέση στο πέρασμα του χρόνου αποτελούν το θέμα του ταξιδιού μας. Ιστορίες ανθρώπων που έζησαν πλάι στη θάλασσα διασταυρώνονται, σπαράγματα της ανθρώπινης εμπειρίας μεταφέρονται.

Η πρώτη εμπειρία με το υγρό στοιχείο, όταν το παιδί που ζει πλάι στη θάλασσα μαθαίνει να κολυμπά και σκαρφίζεται παιχνίδια που ενώνουν τη γη και το νερό. Τα τσίγκινα τενεκεδάκια γίνονται караβάκια από τα παιδικά χέρια και ταξιδεύουν στην επιφάνεια της θάλασσας: το πρώτο ταξίδι. Θα ακολουθήσουν πολλά άλλα ταξίδια. Τα τσίγκινα караβάκια θα δώσουν τη θέση τους στα καϊκια. Παρακολουθώντας το κτίσιμό του από το σκαρί, το καϊκι είναι παιδί του ψαρά, το προσέχει, το νοιάζεται, είναι η ζωή του, σύντροφος στον αγώνα της επιβίωσης. Με το καϊκι θα ανακαλύψει

τα μυστικά της θάλασσας, τον κόσμο που ζει κάτω από την επιφάνεια του νερού. Τα υπόγεια λιβάδια, πλούσια σε τροφή, συντηρούν ένα πλούσιο θαλάσσιο οικοσύστημα με πολλά είδη ψαριών και μαλακίων. Ο άνθρωπος θα μάθει να ξεχωρίζει τα ψάρια του Παγασητικού, να εκτιμά την τροφή που του προσφέρουν. Στην τέχνη του ψαρέματος θα συγκεντρώσει τη φροντίδα του ο ναυτικός. Καθετή, τσαπαρί, συρτή, παραγάδι, πεζόβολο. Θα μάθει να επινοεί διαφορετικούς τρόπους για να ψαρέψει διαφορετικά ψάρια, σε διαφορετικές καιρικές συνθήκες, σε διαφορετικούς τόπους και διαφορετικά βάθη.

Η ζωή στη στεριά και η ζωή στη θάλασσα ενώνονται. Στη θάλασσα ο ναυτικός θα μάθει τα πρώτα νέα της γέννησης του παιδιού του, όταν οι φωνές από τη στεριά θα φτάσουν στ' αυτιά του: «Μήτσο, έκανες γιο!». Στη θάλασσα θα ακούσει τις μουσικές της στεριάς, όταν ένα βιολί θα σκίσει την ησυχία της νύχτας την ώρα του βραδινού ψαρέματος. Στη θάλασσα θα ονειρευτεί όταν τα μόνα φώτα που φωτίζουν το σκότος είναι αυτά των αστεριών – μόνος μαζί με το λίκνισμα της βάρκας πάνω στο νερό. Μέσω της θάλασσας θα μεταφέρει από μακρινούς τόπους τα υλικά που του χρειάζονται για να χτίσει καΐκια και σπίτια. Στη θάλασσα θα κινδυνέψει όταν η μπουνάτσα γυρίσει σε φουρτούνα κι εκεί θα μάθει να διαβάζει τα σημάδια της φύσης για να προλάβει τον καιρό. Κι η θάλασσα θα χωρίσει οικογένειες, όταν ο ναυτικός ταξιδεύει μακριά κι η γυναίκα στη στεριά περιμένει το γράμμα που θα της φέρει τα νέα του.

Κι ύστερα, η θάλασσα βάζει το όριο και τον αποκλεισμό για χιλιάδες γυναίκες που μεταφέρονται στο μικρό νησί Τρίκερι τις μέρες του πιο μισητού πολέμου, του εμφυλίου. Η θάλασσα θα μεταφέρει εκεί τις караβιές των γυναικών που εκτοπίζονται για τις πολιτικές τους απόψεις ή για τις απόψεις των δικών τους, που περιμένουν το γράμμα ή το δέμα των αγαπημένων από την απέναντι στεριά και –με τα μικρά τους παιδιά πολλές από αυτές– παλεύουν να επιβιώσουν με αξιοπρέπεια. Φεύγοντας από το νησί, θα μας χαιρετήσουν με τον δικό τους τρόπο υπενθυμίζοντάς μας: «Μη μας ξεχνάτε, κάποτε ήμασταν εδώ».

Το ταξίδι στο νερό, το ταξίδι στο χρόνο δένει το σήμερα με το χθες και μας καλεί να ενώσουμε τα βιώματά μας με τις ιστορίες ανθρώπων με τους οποίους δεν συναντηθήκαμε ποτέ, ακούμε ωστόσο τις φωνές τους. Τι λένε σε εμάς αυτές οι ιστορίες; Τι λέει σε εμάς αυτό το ταξίδι; Πόσα παιχνίδια οικειότητας μπορούμε να παίξουμε με το χθες; Και πόσο μπορούμε να ξετυλίξουμε το νήμα της αφήγησης συνεχίζοντας με τη δική μας φωνή τις ιστορίες των άλλων;

Ιουλία Πεντάζου
ιστορικός

Το project αποτελείται από δύο μέρη:

Α' μέρος, Το βιωματικό ταξίδι

Με αφορμή τους «Αρχαιολογικούς Διαλόγους 2019», με θέμα «ΘαλασσοΓεωγραφίες: Ρότες, Ροές, Δίκτυα» (<http://ad2019.uth.gr/el/home.php>), η **ομάδα artspirators+συνεργάτες** πραγματοποίησαν αυτό το πρωτότυπο project, ένα βιωματικό ταξίδι μνήμης στον Παγασητικό κόλπο με ιστιοπλοϊκά σκάφη.

Σκοπός του ταξιδιού αυτού ήταν ο εμπλουτισμός της συλλογικής μνήμης με ιστορίες, βιώματα και μνήμες άλλων ανθρώπων (μνήμες του «άλλου»), που μέχρι τώρα δεν έχουν διασταυρωθεί, στη ροή ενός πραγματικού ταξιδιού μέσα στη θάλασσα του τόπου μας, από τον Βόλο μέχρι το νησί Παλαιό Τρίκερι και πάλι πίσω στον Βόλο.

Στη διάρκεια του πλου μοιραστήκαμε ηχογραφημένες μαρτυρίες ανθρώπων από διαφορετικά μέρη του Παγασητικού, συνδυασμένες με προσωπικές αναφορές, μνήμες, φωτογραφίες, αρχειακά τεκμήρια, «ίχνη» και μικρές δράσεις. Η θάλασσα ήταν αυτή που μας συνέδεσε νοητά και κυριολεκτικά. Η θάλασσα ως εργασία, εμπόριο, ταξίδι, ψυχαγωγία, ξενιτιά, τιμωρία, καθαρισμός ...

Β' μέρος, Η παρουσίαση του project στο πλαίσιο του συνεδρίου "Αρχαιολογικοί Διάλογοι 2019", με οπτικοακουστική εγκατάσταση σε ιστιοπλοϊκά σκάφη

Στις 30 Μαΐου δύο σκάφη θα είναι αγκυροβολημένα στην παραλία, έξω από το κτίριο Παπαστράτου και θα υπάρχει οπτικοακουστική εγκατάσταση με την εμπειρία και την έρευνα όλου αυτού του βιωματικού ταξιδιού.

Διάρκεια λειτουργίας του έργου: Πέμπτη 30/5, 21.30 έως 23.30

Με την υποστήριξη των "Αρχαιολογικών Διαλόγων 2019"

Για την πραγματοποίηση του project συνεργάστηκαν με την **Ομάδα artspirators:**

Ιουλία Πεντάζου, ιστορικός Παν. Θεσσαλίας,

εισαγωγικό κείμενο, σχεδιασμός σεναρίου ηχητικών μαρτυριών

Αγγελική Νικολάου, φιλόλογος, θεατρολόγος, αρχειονόμος ΓΑΚ,

επιλογή-επιμέλεια αρχειακών τεκμηρίων και κειμένων δράσης στο νησί Τρίκερι

Μάγδα Κουμπάρελου, ιστορικός τέχνης,

επιμέλεια κειμένων τέχνης, βοήθεια στο σχεδιασμό, εμπύχωση

Φορείς που βοήθησαν:

ΓΑΚ Μαγνησίας

ΟΠΙΒΟ (Ομάδα Προφορικής Ιστορίας Βόλου)

Ευχαριστούμε ιδιαίτερα την καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας κ. Ρίκη Βαν Μπούσχοτεν για τη διευκόλυνση στη χρήση του Αρχείου Οπτικοακουστικών Μαρτυριών ΙΑΚΑ, καθώς και την προϊσταμένη των ΓΑΚ Μαγνησίας κ. Αννίτα Πρασά για τη διευκόλυνση στην πρόσβαση του αρχειακού υλικού της υπηρεσίας.

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 31 ΜΑΙΟΥ 2019

09.30 – 11.00

Θάλασσα – που – Χωρίζει... Θάλασσα # που # Ενώνει...: Στα Ίχνη των Ανθρώπων και των Πολιτισμών της Μεσογείου, στα Χρόνια τα Παλιά και Σήμερα

ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ: Αγγελική Νικολάου (Αρχαιονόμος ΓΑΚ Μαγνησίας, Φιλολόγος, Θεατρολόγος, Υπ. Διδάκτωρ Νεότερης Ιστορίας παν/μίου Θεσσαλίας)

ΧΩΡΟΣ: Παραλιακό Συγκρότημα ΠΘ (Αίθουσα Ι)

Ένα ταξίδι στον χώρο της Μεσογείου της πολυπολιτισμικότητας, της συνύπαρξης αλλά και των συγκρούσεων, των ατομικών και εθνικών περιπετειών, μέσα από πολλαπλές αφηγήσεις βασισμένες σε επιλεγμένο αρχειακό υλικό και προφορικές μαρτυρίες του μεσογειακού χώρου, με 'πλοηγό' την αγωνιστική διάθεση, τη φιλία, την αλληλεγγύη, τον ανθρωπισμό. Το πρόγραμμα, βιωματικό-συνεργατικό, αξιοποιεί τεχνικές του εκπαιδευτικού δράματος (Educational Drama), όπως το «πακέτο εξερεύνησης» και τα παιχνίδια ρόλων, καθώς και νεότερες θεατρικές φόρμες, όπως το θέατρο-ντοκουμέντο ή το forum theatre, καθώς εμπλέκει τα μέλη της ομάδας σε ένα ταξίδι γεμάτο εκπλήξεις στον χώρο της Ανατολικής Μεσογείου, μέσα από ποικίλα δίκτυα σχέσεων που αναπτύχθηκαν στη διάρκεια του 20ου και του 21ου αι.

Οι επαφές των ανθρώπων με τη θάλασσα στον χώρο της Ανατολικής Μεσογείου, που άλλοτε τους χωρίζει κι άλλοτε τους ενώνει, κινούνται σε διάφορα επίπεδα, επιβεβαιώνοντας την πρωτεύικη φύση του στοιχείου-στοιχείου: η θάλασσα ως ταξίδι, περιπέτεια, βιοπορισμός, ως αλιεία, εμπόριο και πλουτισμός, ως μετανάστευση, προσφυγιά και εκπατρισμός, ως όνειρο, έμπνευση και μύθος. Κεντρική θέση στο πρόγραμμα, αφετηρία αλλά και προορισμός, το λιμάνι του Βόλου και ο Παγασητικός κόλπος, αφετηρία συγχρόνως ενός από τους μεγαλύτερους αρχετυπικούς μύθους, του πρώτου μεγάλου ταξιδιού σε αχατογράφητα νερά.

Από το νησί Τρίκερι στο Ναυτικό Γυμνάσιο Βόλου «Ο Νηρέυς», από την αλιεία στην επιχειρηματική δραστηριότητα της θάλασσας, από την Τσαγκαράδα και τη Ζαγορά στην Αίγυπτο, τα αιγαιοπελαγίτικα νησιά, τα μικρασιατικά και μαυροθαλασσίτικα παράλια, οι γηγενείς αυτού του τόπου διασταυρώνονται με τους πρόσφυγες του 1922 και οι μεταπολεμικοί μετανάστες με τις σύγχρονες μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές. Με τον τρόπο αυτό υπογραμμίζεται η συνεχής παρουσία και επαφή των ανθρώπων και των προϊόντων τους στον χώρο της Μεσογείου, με κύριο παιδαγωγικό στόχο την κατανόηση της πολυπολιτισμικότητας της περιοχής, των πυκνών δικτύων σχέσεων και της δυνατότητας για ειρηνική συνύπαρξη, συνεργασία, ανταλλαγές.

11.30 – 11.45

Ακτή – Ο Άβακας της Φύσης

ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ: Κλεοπάτρα Χατζηγιώση (Ζωγράφος, Γλύπτρια Α.Σ.Κ.Τ., Υπ. Διδάκτωρ Αρχιτεκτονικής του Ε.Μ.Π.)

ΧΩΡΟΣ: Παραλιακό Συγκρότημα ΠΘ (Αίθουσα ΠΜΣ ΙΑΚΑ)

Στη διάρκεια της δράσης θα λάβει χώρα η εκτέλεση χαρτογράφησης του Παγασητικού κόλπου στον μυχό του οποίου βρίσκεται το λιμάνι του Βόλου, εστιαζόμενη σε μία μορφοκλασματική (φράκταλ) γεωμορφολογία της ακτογραμμής της περιοχής. Καθώς σύμφωνα με ερευνητές κάθε ακτογραμμή ενδέχεται να σημειώνει μία αυτο-όμοια μορφοκλασματική δομή, όπου μία περιοχή αυτής εμφανίζεται όμοια με μικρότερα σημεία της όταν αυτά μεγενθύνονται, θα παρατεθούν φωτογραφικές λήψεις και σχέδια του Παγασητικού κόλπου – Βόλου σε διαφορετικές κλίμακες μεγένθυσης. (Όταν μεγενθύνεται μία παράλια γραμμή εμφανίζονται ολοένα παρόμοιες νέες κοιλότητες). Όπως διαφαίνεται και στην κάτωθεν εικόνα διακρίνονται επιπρόσθετα τρεις αλληπάλληλες κοιλότητες της συγκεκριμένης περιοχής.

Η σύνθεση των φωτογραφικών λήψεων και μεγενθύνσεων αυτών, θα συναρμολογήσει εν τέλει μία επιφάνεια υπό μορφή σκακιέρας.

Η χαρτογράφηση θα πραγματοποιηθεί σε ένα χώρο στον οποίον θα υπάρχει πάγκος εργασίας, φωτοτυπικό μηχάνημα, καθώς και ένας προτζέκτορας συνδεδεμένος με υπολογιστή. Στον προτζέκτορα θα προβληθούν και θα μεγενθυνθούν οι φωτογραφικές λήψεις των μελών της ομάδας του εργαστηρίου με αντικείμενο την ακτογραμμή της περιοχής.

11.30 – 11.45

Πόλεις χτισμένες στο νερό. Τοπολογία Παραθαλάσσιων Αστεακών Ονείρων

ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ: Νεοκλής Μαντάς (Υπ. Διδάκτωρ Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης ΜΑ Αστικών Πολιτισμικών Σπουδών) - Αριάννα Χατζηγαλανού (Ηθοποιός)

ΧΩΡΟΣ: Παραλιακό Συγκρότημα ΠΘ

*«ήρθαμε από τη θάλασσα»
Θανάσης Τριαρίδης, Το Θαμπό Ταξίδι*

*«είμαι επισκέπτης (...) δεν έχω καν όνομα (...) δώστε μου ένα
μέρος να κοιτάω (...) ξεχάστε με στη θάλασσα.»
Ποίημα του Θόδωρου Αγγελόπουλου, πριν από την έναρξη της
συγγραφής του σεναρίου για το «Ταξίδι στα Κύθηρα»*

Φωτογραφίζοντας και γράφοντας σε μια πόλη χτισμένη δίπλα στο νερό, όσες φορές κι αν προσπαθήσεις να ονειροπολήσεις στις βρεγμένες άκρες της, νιώθεις τη διαβατάριχη και νοσταλγική φύση του υγρού στοιχείου να εισρέει σε εικόνες και ιστορίες. Κάποιοι ρεμβάζουν τις αντανakλάσεις στο ανώνυμο νερό και καλούν σε μια διάπλευση, ενώ άλλες καταδύονται στον ιστορικό βυθό των υδάτων της αναζητώντας μια αφήγηση μνημονικής υγρασίας. Το υδάτινο στοιχείο παρα-κινεί και συνκινεί τη φαντασία. Στην παρούσα ανακοίνωση θα επιχειρηθεί μια φαινομενολογική περιγραφή των 'θαλασσινών' αποσπασμάτων του ιστολογίου stigmography.tumblr.com, με στόχο την ανίχνευση μιας τοπολογίας των παραθαλάσσιων αστεακών ονείρων. Με πυξίδα την ψυχοχημεία του Bachelard (1942/2002) και την ψυχογεωγραφία του DeCerteau (1980/2010), δυο φανταστικές θάλασσες διανοίγονται ταυτόχρονα καλώντας σε διαφορετικές κινήσεις: α) η ποιητική θάλασσα που παρα-κινεί για μια ουτοπική διαφυγή σε τόπους εκτός χρόνου, στον ορίζοντα της πόλης και β) οι ιστορικές θάλασσες που συν-κινούν με τους νοσταλγικούς προσανατολισμούς τους σε τόπους εντός των περασμένων χρόνων, στο βυθό της πόλης. Η ποιητική θάλασσα υπενθυμίζει την κοινή μοίρα των ανθρώπων. Τα όριά της είναι υπαρξιακά και διάφανα, το νερό της φαντάζει γλαυκό παρα-κινώντας σε διασχίσεις. Η υδάτινη επιφάνεια στέκει σαν φωτεινό πεδίο όπου όλα τα ταξίδια μπορούν να συντελεστούν, μα καταλήγουν σε ένα διπλό θάνατο. Η θάλασσα στο τέλος του ποιητικού ταξιδιού υποχωρεί για τη διατήρηση της ηρακλειτικής της ανωνυμίας και ο υπαρξιακός χώρος που διανύθηκε ενθηκεύεται σε μια βυθισμένη Ατλαντίδα ή μια χαμένη Ιθάκη. Αντίθετα, οι ιστορικές θάλασσες θέτουν το ζήτημα της ετερότητας. Τα όριά τους είναι γεωγραφικά και πορώδη, τα νερά τους φαιά και οι αφηγήσεις τους συν-κινούν. Εγκαταλείπουν τη στιλπνή επιφάνεια και καταδύονται στο χθόνιο βυθό για να κατοχυρώσουν μια νοσταλγική τοπογραφία. Τα παλίμψηστα νερά τους αφυπνίζονται μέσω της ονομασίας τους ως αποσπάσματα της πόλης που βρέχουν ή σκεπάζουν και της χαρτογράφησης τους ως περιοχών επιλεγμένων ιστορικών αναμνήσεων.

Οι φωτογραφίες και οι ιστορίες των παραθαλάσσιων πόλεων πάντα διαφεύγουν ή προσανατολίζονται προς το νερό, στοιχειοθετώντας μια ονειρική τοπολογία ανοιχτή σε καθημερινούς θανάτους και αφυπνίσεις. Και ίσως αυτή η αντίφαση ανιστορικής ουτοπίας και ιστορικής μνήμης να εμπνέει παυσίλυπα φλεγματικά όνειρα ενάντια στον πόνο μιας θάλασσας που δεν μπορεί να κατοικηθεί.

© 2019: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας και οι επιμέρους δημιουργοί.

Φωτογραφία εξωφύλλου:

Το Ναυπηγείο Χριστόπουλου στα Πευκάκια Βόλου, την δεκαετία του 1920.

Αρχείο Ναυπηγείου Χριστόπουλου